

Ворух

Девори Ватан

Мачмуъаи мақола ва ашъор дар васфи Ворух

Ворух девори Ватан

(Мачмуъаи мақола ва ашъор дар васфи Ворух)

Таҳиякунанда: Шаҳзода Назарзода
Виростор: Анзурати Маликзод

Copyright © Red Intellect

Ворух
девори Ватан

Муқаддимаи ношир

“Ворух, девори Ватан” маҷмуъаи мақолот ва ашъорест, ки аз соли гузашта то кунун ба дасти интишороти “Ақли Сурх” Red Intellect дар Ҳоланд расидааст. Дар ин китоб навиштаҳо ва ашъори тоҷиконро гирдоварӣ кардаем, ки нисбат ба рӯйдодҳои чанд соли ахир дар Ворух ва даргириҳои марзии он бетараф намондаанд ва фикру ақидаи худро чи аз лиҳози илмӣ, чи аз лиҳози тарихӣ ва чи дар гузоришу мушоҳидаҳо ва чакидаҳои шеърӣ худ дарҷ кардаанд. Бо вочудуи ин ки тақрибан ҳамаи навиштаҳо саршор аз меҳри Меҳан ва эҳсосоти самимии нависандагони тоҷик аст, аз бознашри чанд сафарнигора ва мақолаҳои тарихии муҳимми русӣ ва англисӣ низ худдорӣ накардем ва онҳоро низ дар қанори навиштаҳои имрӯзӣ ҷой додем, то доманаи воқеъияти тарихӣ барои хонанда равшан гардад. Ин маҷмуъа бидуни ҳеч ҷашмдошти молӣ ва барои сабти

бахше аз авотифи мардумӣ нисбат ба яке аз муҳимтарин рӯйдодҳои меҳаникӣ даҳаи гузашта гирдоварӣ шудааст ва инак, аз бахти баланди мо, рӯи ҷопро мебинад. Ҳар он навиштае, ки ба дасти мо расид, бо камтарин вириш, дар ин маҷмуъа ҷой додаем ва қарори мо бар ин аст, ки “Ворух, девори Ватан” ба таври ройгон дар фазои интернетӣ тақсир гардад. Ба истисноии чанд нусхаи ҷопӣ, ки барои китобхонаҳои расмӣи Ҳоланд, Тоҷикистон ва Бритониё ирсол хоҳад шуд. Рӯйнамоии ин китоб, ки бо нияти ҳамфикрӣ ва ҳамдилӣ бо мардуми Ворухва атрофи он ва ҳамаи тоҷикони меҳандӯст омода шудааст, дар торики 20 моҳи март соли 2022 дар шаҳри Амстердам, дар маросими ҷашни Наврӯзии форсизабонон дар Ҳоланд, баргузор хоҳад шуд.

Интишороти “Ақли Сурх” беш аз 5 сол аст, ки дар Ҳоланд ба фаъолият шурӯъ кардааст ва сиёсати он нашри осори тоҷикӣ дар хориҷ аз кишвар ва муъарифии он ба алоқамандон аст. Умед аст, ки чунин маҷмуъаҳо аз ҳаводис ва торики иҷтимоӣи Ворух ва бақия манотиқи тоҷикнишини Осиёи Миёна беш аз пеш бамунташиршавадвасадоточиконазсартосариминтақабағӯши ҷаҳониён расотар бирасад ва дар торики катбӣ мондагон гардад.

Интишороти Ақли Сурх - Red Intellect
Ҳоланд, 2022

Сухани виростор

Тайи чанд соли охир қазияи сарҳади байни тоҷику қирғиз яке аз масъалаҳои умда ва доғи рӯз гардид.

Ҳамон гуна, ки ба ҳамагон маълум аст, мардуми қирғиз бе ҳеч далелу санад замини деҳаҳои Чоркӯҳу Хоча Аъло ва Ворухро худсарона ва зӯран ғасб намудан мехоҳанд. Ҳисси муғризонаи заминхоҳӣ дар онҳо ба ҳадде боло гирифта, ки чандин сол аст, ки пинҳону ошкор сарҳадшиканӣ намуда, ба мардуми тоҷик зарари моддиву ҷисмонӣ мерасонад.

Ба нуқтаи баланд расидани адовату кинаи ҳамсоия навомада нисбат ба мардуми таҳҷоии тоҷик дар ниҳоят оташи ҷангро барангехт. Соли гузашта, яъне, рамазони соли 2021 (моҳи май дуруст омад), дар замони авҷи вабои ҳамагири куруно, қирғиз – чун вабои дигари таҷовузгар аҳдшиканона сарҳадшиканӣ карду бар сари мардуми тоҷик, ки дар меҳани

худ оромона мезист, муғулона тохт. Манзилҳои истиқомати мардуми Ворух ва Чоркӯҳу Хоҷа Аълоро оташ зад ва аксари сокинони осоиштаи онро ба қатл расонду биноҳои ободи маъмуриро ваҳшиёна вайрону валангор сохт.

Дар натиҷаи ҷангу ғорат ва тирандозиву оташкушоии қирғиз чандин афсари сарҳадбони тоҷик чун ба Ҷонофарин таслим кард. Ғорату куштор ва ҳучуми ногаҳонии қирғиз ба сарзамини бумии мо тоҷиконро сахт ба такон овард. Тамоми пиру ҷавон ба дифои Ворух бархостанду садои эътироз баланд карданд ва ваҳшонияти ҳамсоияи қирғизи худро маҳкум намуданд.

Аҳли адабу андеша низ бо ҳисси баланди меҳандӯстӣ дар васфи Ворух шеър ва мақолаҳои гуногуни таҳлилий навишта, ифтихор ва шучоати ватандӯстонаи ҷавононро дар дифои марзу буми аҷдодии хеш барангехтанд. Ҳамон рӯзҳо дар матбуот ва шабақаҳои маҷозӣ навиштаҳои зиёде интишор гардиданд, ки муҳтавояшон пуштибонӣ аз Ворух ва мардуми тоҷик буд.

Қазияи Ворух чунон ҳассос гардид, ки тоҷикону форсибазон аз саросари дунё барои дифоӣ он ба по хестанд. Шаҳзода Назарзода – нависанда ва рӯзноманигори хушқараҳаи тоҷики муқими Амстердам, яке аз муҳофизон ва пуштибонони Ворух аст, ки дар он рӯзҳои барои Меҳани мо ҳассос ва сарнавиштсоз бо қалам аз дуриҳо дар муқовимат қарор дошт. Ва дар бораи як пора аз сарзамини таърихӣ тоҷикон будани Ворух мақолаҳо менавишт ва аз он сӯйи ҷаҳон ҳисси ватандорӣ моро бармеангехт.

Беватан нест ғарибе, ки кунад ёди Ватан,
Дар ватанбудаи беёди Ватан беватан аст.

Ва маҳз Шаҳзода буд, ки аз тариқи шабақаи интернетии фейсбук эълom дошт, ки тамоми навиштаҳои марбут ба Ворухро дар шакли китобе фароҳам меоварад.

Инак, он китобро дар се бахш: мақолаҳо, шеър ва

навиштаҳои русӣ ва англисӣ мураттаб намудаду манзури хонандагон карданист. Ба ин васила ҳисси ворисият ва фарзандии хешро дар назди модар – замини аҷдодӣ бо сарбаландӣ анҷом додааст...

Муаллифони шеърӯ мақолаҳо бо далел дар асоси рӯчӯ ба сарчашмаҳои муътамади таърихиву илмӣ собит намудаанд, ки Ворух поре аз ватани аҷдодии Тоҷикистон аст. Китоби “Ворух, девори Ватан” саҳифае аз таърихи тоҷикон аст, ки дар он ваҳшонияти ҳамсои қирғизаш дарҷ гардидааст.

Ба муаллифон ва мураттиби ватандӯсти он – Шаҳзода самимона сипосгузори менамоем.

Анзурати Маликзод
3.02.2021, ш. Душанбе

Нуралӣ Нурзод,

доктори илмҳои
филологӣ, профессори ДДХ
ба номи академик Бобочон
Ғафуров

ҲАҚИҚАТИ БЕБАҲС: ВОРУХ МЕРОСЕ АЗ ОРИЁ ВА ПО- РАЕ АЗ ҚАЛАМРАВИ ТАЪРИХИИ ТОҶИКИСТОН АСТ

Ба миён омадани баҳси навбатии марбут ба Ворух ва масъалаи анклав будан, пешниҳоди иваз намудан бори дигар ин нуқтаро равшан месозад, ки ҷониби Қирғизистон бо таассуф ҳамеша аз дарки ҳақиқати таърихи чандинҳазорсола фуруғузори мекунад ва намехоҳад, онро, ки дар китобҳои бузурги таърихӣ сабт шудаду хатто донишмандону ҷаҳонгардони хориҷӣ эътироф

намудаву бар пояи он осори фаровони илмӣ, таърихномаҳо нигоштаанд, қабул намояд. Ҳамин сарусадо, ки ахиран дар муносибат ба рустои Ворух баён гардид, бори дигар водор сохт, ки бо такмили ин матлаби қаблан нашршуда боз ҳам матолибе дар асоси навиштаҳои донишмандони хориҷӣ биафзоем, ки ҳамагӣ ҳақиқати таърихӣ яке аз сарзамини кӯҳани Тоҷикистон будани Ворухро собит мекунад.

Дар навбати аввал, ин нукта равшан ва бебаҳс аст, ки ҷониби Қирғизистон бидуни ягон асос ва ё санадҳои дар ихтиёрдошта даъвои заминҳои мазкур мекунад, ё агар ҳам далеле дорад, ишорат ба ҳамон марзбандиҳои маснуӣ соли 1924 мекунад. Маълум аст, ки дар соли 1924 ҳангоми тақсими ҳудудӣ дар Осиёи Миёна аз ҷониби Ҳукумати Шуравӣ масъалаи мавҷудияти халқи тоҷик зери суол бурда шуд. Ҳатто донишмани маъруф ва муаррихи номвар Бартолд В.В. дар қори таҳқиқоти арзишманди хеш дар бораи тоҷикон чунин навиштааст: “Вақте ки соли 1920 Конститутсияи Ҷумҳурии Туркистон тасдиқ карда шуд, он гоҳ қавмҳои асосӣ ё решагии минтақа қирғизҳо, ўзбекон ва туркманҳо доништа шуда, ҷойгоҳи тоҷикон фаромӯш шуд”.

Аммо рӯчӯ ба сарчашмаҳои кӯҳани таърихӣ собит мекунад, ки ин манотиқ маҳалли зисти аҳолии тоҷиктабор буда, ҳатто номи он фарзандони фарзонаи миллати тоҷик, ки аслан аз ҳамин марзҳо баромада, дар интишори забон ва фарҳанги тоҷикӣ дар қаламрави ҳинд ва сарзаминҳои дигар нақши муассир гузоштаанд, метавон дар шинохти ҳаққи таърихӣ хеш даъвоҳое бар пояи асосҳо ва мабоҳиси илмӣ дошта бошанд. ҳатто таркиби луғавии номи шаҳри “Боткенд”, ки дар асл аз вожаи суғдӣ “Бодканд” берун омада, ба маънии шаҳри бод истифода мешавад. Дар қаламрави таърих бегумон, ягона меросбарони забон ва фарҳанги суғдӣ марзҳои Фароруд тоҷикон ҳастанд, ки ҳаққи комили соҳиби ин мерос буданро доранд. Нуктаи дигари қобили таъкид он аст, ки Боткенд дар гузашта шомили устони Ўш будааст. Дар бораи шаҳри Ўш дар яке аз қадимтарин

асарҳои чуғрофии асри Сомониён “Худуд ул-олам” дақиқан ба шаҳри тоҷикнишин будани он чунин ишорат рафта: “Ўш ҷое ободон аст ва бисёрнеъмат ва мардумоне ҷангӣ ва ба барокӯҳ ниҳодааст. Ва бар ин кӯҳ посбон аст ва дидабон аст, ки кофири туркро нигоҳ дорад”. Дар қаламрави ин навоҳӣ ва манотиқи дигар садҳо номи тоҷикӣ ҳастанд, ки то имрӯз побарҷо буда, таърихан ба қаламрави тоҷикон пайванд доштани онҳоро ба субут мерасонад. Фузун бар ин, яке аз орифон ва шоирони номвари тоҷик, ки аслан аз ин шаҳр бархоста, Қутбиддин Бахтиёри Кокии Ўшӣ аст, ки солҳо дар интишори забону адабиёти тоҷикӣ ва ирфон дар қаламрави Ҳинд нақши муассир гузошта. ҳатто донишварон аз таъсири ашъори ӯ ба Ҳофизи Шерозӣ низ изҳори назар намудаанд. Чандин нусхаҳои хаттӣ ва чопи сангии Девони ашъори тоҷикии ӯ имрӯз дар китобхонаҳои Ҳинду Покистон маҳфузанд. Бармегардем ба мавзӯи Ворух. Дар матбуоти даврии Қирғизистон ва расонаҳои электронии он имрӯз сару садоҳои ҳам ҷой доранд, ки деҳаи Ворухро анклав ва онро дар гузашта марзи ин кишвар меҳисобанд. Дар асл ин як даъвои беасос аст. Аз тарафи дигар, ин иддао таҳрифи рӯйроستی таърих аст, чун садҳо далели таърихӣ ҷой доранд, ки ҳатто дар аҳди қадим Ворух як вилояти бузурги тоҷикнишин буда ва дар тобеияти он навоҳии зиёде қарор гирифта, ки аз ҷумлаи онҳо Сӯху хушёриву дигар минтақаҳо будааст. Аз нигоҳи забонӣ ҳам яке аз вожаҳои кӯҳани суғдӣ будааст ва мардуми ин минтақа то ҳанӯз кӯҳантарин вожаҳои тоҷикии аҳди Сомонӣ, нахустин давлати тоҷиконро дар гуфтори хеш истифода мекунанд. Роҷеъ ба вожашиносии Ворух дар донишномаи электронии озода “Википедия” чунин омадааст: “Деҳаи Ворух баъд аз Тамохуш ва Бамкахуш (қасабаҳои қадими Исфара) севумин маркази таърихию фарҳангии водии Исфара аст. Вожаи Ворух аз «вара»-и форсии қадим гирифта шуда, маънии «қалъа», «мавзеи бо девор ихоташуда»-ро дорад. Аз сабаби дар мобайни кӯҳҳо ҷой гирифтани Ворух номгузорӣ шудааст. Ба ақидаи

авестошиносон калимаҳои Воруба раштӣ ва Воруча раштӣ ба Ворух пайвастагӣ доранд: «Дар Авесто сухан аз ҳафт кишвари яздонӣ меравад, ки дар замони тўфони ҷаҳонӣ наҷотгоҳи башар маҳсуб мешуданд. Он ду кишвари шимолӣ бо номҳои Воруба раштӣ ва Воруча раштӣ бо Румон чун наҷотгоҳ ситуда шудаанд ва дар замони Фаридун номи ин ду кишвар ба Саразм табдил ёфт. Ворӯи Панҷакенти имрӯза, Ворухи ноҳияи Исфара ва Румони Н. Бобочон Ғафуров дар Авесто бо номи ҳиндуаврупой башорат медиҳад». Ҳамзамон дар «Гӯри муғ»-и Ворух пайкараи кўчаки аз гач сохташудаи зан бозёфт шудааст ва тахмин меравад, ки шояд ин пайкараи яке аз наҷотдиҳандагони дигари башарият, фариштаи обҳои биҳиштӣ Ардвисура Анахито (нигаҳбони обҳои осмонӣ) бошад. Чунин номҳо далели онанд, ки замоне дар Ворух зардуштия ривоч ёфтааст ва номи Ворух низ метавонад аз он давра омада бошад”.

Ҳамзамон дар сарчашмаҳо ба таври барҷаста таъкид шудааст, ки дар аҳди Сомониён дар тобеияти ин давлати миллии тоҷикон будааст. Ҳатто Заҳируддин Муҳаммади Бобур дар китоби “Бобурнома”-и ҳеш овардааст, ки: «Ворух дар кўҳпоя воқеъ аст. Обҳои равон, боғчаҳои босафо дорад. Дарахтони босамараш бисёр, вале бештари боғчаҳояш дарахти бодоманд. Мардумаш сорт ва форсигўянд. Вилояти Исфара чор қисм кўҳпоя аст: яке Исфара, дигаре Ворух, сеюм Сўх, чорум Ҳушёр». (Саҳ. 21) Мисли ин садҳо матлаб аз сарчашмаҳои таърихӣ метавон зикр намуд, ки ба сарзамини тоҷикон будани Ворух ишорат намудаанд. Баҳси аввал ин ҷо дар бораи калимаи «сарт» ба миён меояд, ки онҳо кистанд. Заҳируддин Муҳаммади Бобур дар китоби «Бобурнома» дар нисбати мардумони Марғинон низ ин калимаро истифода намуда, онҳоро бо мардumi Андичон, ки аслан забонашон туркӣ аст, муқобил гузошта, таъкид медорад, ки дар зери мафҳуми «Сарт» халқиятҳои фаҳмида мешавад, ки бо забони форсӣ ҳарф мезананд. (Саҳ. 145-146)

Асосгузори адабиёти ўзбек Амир Алишери Навоӣ таъкид

доштааст, ки мавҷудияти мардуме бо номи «сарт» ифодакунандаи «форсизабон» ва «точик» дар миёни ақвоми дар минтақаи Осиёи Миёна истиқоматкунанда мебошад. Академик Василий Бартолд бар асоси осори таърихӣ куҳан баҳои дақиқи илмӣ ба ин масъала додааст: «У писателей XV и начала XVI в., Неваи и Бабур слово сарт употребляется в смысле «перс, таджик» и противопоставляется слову тюрк, а не слову казак (которое в смысле «бродяга, разбойник» встречается уже у названных писателей). Нынешний киргизский, или, как он себя называет, казацкий народ (казахский народ) в то время ещё только образовывался и не имел почти никаких сношений с населением тех местностей, из которых вышли Бабур и Неваи. Из этого видно, что термин сарт придуман во всяком случае не киргизами. Сведения о различных употреблениях слова «сарт» и о различных объяснениях этого термина с достаточной полнотой собраны Н. П. Остроумовым. Сколько-нибудь научных объяснений, на наш взгляд, до сих пор нет. Важнее всего факт, что слово «сарт» не встречается в сочинениях домонгольского периода и что оно впервые употреблялось монголами. По словам Рашид ад-дина, монголы употребляли слово сартакты в смысле «таджик»; по его же словам, они впервые применили это слово к Арсланхану карлукскому, первому из мусульманских владетелей, с которыми пришлось иметь дело Чингиз-хану. Из этого можно заключить, что монголы называли этим именем всех мусульман без различия, тем более, что карлуки несомненно были народом тюркским, а не арийским. Итак, объяснения слова сарт, вероятно, следует искать в монгольском языке. Не зная этого языка, мы не можем предложить своё собственное объяснение; но что в языке монголов был соответствующий корень, это видно уже из имени второго золотоордынского хана, Сартака. Уже во время походов Чингиз-хана тюрки старались сблизиться с монголами, в противоположность городскому населению, которое в то время было арийским по языку и происхождению; очень вероятно, что

вследствие этого сближения монголы стали называть сартами не всех мусульман, а только сохранивших свою обособленность арийцев, и что от монголов этот термин перешёл и к тюркам. «Работы по отдельным проблемам истории Средней Азии, том2».

Муаррих ва ҷаҳонгард Арминий Вамберӣ дар муносибат ба ин калима дар асари худ «Сафарномаи Осӣи Миёна» («Путешествие в Среднюю Азию») роҷеъ ба сартҳои хоразмӣ чунин менависад: «Сарты, называемые в Бухаре и Коканде таджиками, – древнее персидское население Хорезма, число их здесь относительно невелико. Постепенно они смешали свой родной персидский язык с тюркским» (с. 257-258). ҷолиб аст, ки ҳамин муаррих ва ҷаҳонгард ҳар ҷо, ки дар китоби хеш вожаи “сарт”-ро истифода кардааст, ҳамонро дар қавсайн таъбири “баромади форсидошта”, яъне манзур тоҷиконро таъкид кардааст. Дар баробари ин, зимни ишорат ба қавмиятҳои сокини минтақа ҳамеша кирғизҳоро ҳамчун як халқияти ҷудоғона дар баробари сартҳо муаррифӣ намудааст, ки ба ҳам ҳеҷ робитаи этникӣ надоранд.

Бар асоси таҳқиқоти анҷомёфта маълум мешавад, ки дар зери мафҳуми сарт ақвоме фаҳмида мешудааст, ки асли ориёӣ дошта, дар Осӣи Миёна зиндагонӣ ва бештар ба тичорат машғул будаанд. Ба таъбири дигар, мушаххасан дар сарчашмаҳои куҳан ин вожа асосан дар нисбати тоҷикон истифода шудааст.

Аз ин рӯ, ба ҳақиқати таърих бо даъвоҳои беасос наметавон хатти батлон кашид. Ба ин мавзӯ, набояд аз дидгоҳи харитаҳои сохтаи замони Шуравӣ ё даъвоҳои беасоси гурӯҳҳои манфиатҳо, балки тавассути матолиби сарчашмаҳои куҳани таърихӣ, забону гуфтори мардум ва номҳои ҷуғрофӣ назар афканда, баъдан сухан кард, зеро суханро дар ҳама маврид санчида ва бар асоси далелҳои муҳками таърихӣ бояд гуфт, вагарна аз сухани бидуни далел ҷуз шармсорӣ дигар ҷизе ҳосил

намешавад.

Аммо таҳқиқоти мардумшиносӣ ва бостоншиносии анҷомёфта, хосса корҳои бо роҳбарии Б. Литвинский анҷомдодашуда хеле аз далелҳои таърихи пешорӯи донишмандони ҷаҳон гузошт, ки сокинони асосии ин минтақа дар гузашта тоҷикон буданд ва ҳатто шогирди ин донишманди мумтоз Певзнер С.Б. хангоми омӯзиши катибаи ҷанубии Ворух мушаххасан таъкид намуд, ки он намунаи қадимтарини мероси ҳатти тоҷикон ба шумор рафта, ба забони тоҷикӣ иншо гардидааст. Ӯ дар ин маврид дақиқан истилоҳи забони тоҷикиро истифода бурдааст, на форсиро. «Видимо большая часть надписи написана на таджикском языке, кроме нескольких строк, где можно предположить арабский язык.

Если это предположение о языке верно, то южная Ворухская надпись явится самым древним памятником на таджикском языке» (Е. А. Давидович ва В. Литвинский. Очерки археологии района Исфара сах. 224).

Мавҷудияти ҳазорон аз ҷунин аснод, ки ба ҳаққи таърихи мардуми тоҷик ишорат мекунанд, барои мо ҳам имконоте фароҳам меоваранд, ки ба кашфи ҳақиқати таърих роҳ кушоем. Бо ишорат ба ин чанд санади муътамад, ки дар арзишмандтарин сарчашмаҳои таърихӣ ва адабӣ ҷой гирифтаанд, албатта мо ҳаргиз даъвои миллатгарой надорем, баръақс бо зикри ин матолиб мехоҳем танҳо ин нуктаро изҳор дошта бошем, ки ин ҳақиқатҳои таърихӣ, ки ҳаргиз аз сафҳои хотираи башарият зудуда намешаванд ва ба унвони далоили таърихӣ ҳамеша бо мо ва аз мо ҳастанд. Бо ин ҳама, мардуми тоҷик мисли фарзандони фарзонааш, ки ҳатто аз марзҳои ба истилоҳ мутааллиқ ба ҷуғрофиёи кунунии Қирғизистон ҳамчун намояндаи миллати тоҷик берун омадаанд, танҳо тавассути фарҳангу адабиёту маърифат ба сӯи ҷаҳон, тамоми мардуми олам роҳ кушодаанд, на даъвоҳои беасосе, ки шояд бештар аз сад сол таърих надоранд. Ин ҷо зимни баррасии масъала мо асосан ба далоиле така

намудем, ки донишмандон ва ҷаҳонгардони хоричӣ аз ҷумла ховаршиносони рус бо така бар маохизи таърихӣ баён доштаанд ва бегумон дар осори таърихӣ мисли ин матолиби фаровони дигаре ҷой дорад, ки ҳама далолат ба як пораи муқаддаси хоки Тоҷикистон будани Ворух мекунад. Пас, ин ҳақиқати бебаҳс аст, ки Ворух хоки поки Тоҷикистон буду ҳаст ва мемонад:

Дилномаи шавқу шӯр дорад, Ворух,
Бас кӯҳи пур аз ғурур дорад, Ворух.
Хешиву табориву садоқат бо нур,
Аз дурии дури дур дорад, Ворух.

Анзурати Маликзод,

номзади илми филология,
ходими пешбари илмии Институти
забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии АМИТ

ХАШМИ ТАЪРИХРО БАРНААНГЕЗЕД

Мардумшиноси маъруфи рус М.Андреев дар чараёни таҳқиқ ба хислату хусусият ва сиришти азалии тоҷикон, муносибати онҳо ба замин, муҳити атроф, ҳамсоягон ва тарзи зисту зиндагии ашрофонаи онҳо хеле мушоҳидакорона ва ба таври воқеӣ баҳо додааст.

Аз чумла, дар боби ҳамсоядорӣ неку дурандешона ва

хайрхоҳонаи тоҷикон нисбат ба қавму миллатҳои баъдомадаву дар сарзаминҳои онҳо зӯран маскуншуда ба таври воқеӣ ва ҳаққонӣ андеша ронда, чунин гуфтааст:

“Тоҷикон дар зистгоҳҳои хеш нисбат ба ирқҳои қиёсан ҷавонтари атрофшон – ўзбекҳо, қирғизҳо, афғонҳо, ҳазораҳо сатҳи хеле баланди фарҳангиро нигоҳ дошта, табиист, ки камтар ҷангҷӯянд ва ба ақидаи муҳаққиқон, аҳолии хеле сулҳпарвар буда, назар ба ҳамсоягони мазкур камтар ҳиддати размҳои доранд”. (с. 45)

Ин андешаи мардумшиноси маъруф М.Андреев ҳамсоядории неки Тоҷикон ва беозориву инсондӯстии беназирашонро собит менамояд. М.Андреев дар баробари дигар муҳаққиқон сулҳпарвариву беозорӣ ва бофарҳангии ба таъбири Устод Айни “қавми муаззами тоҷик” нисбат ба ҳамсоягони хеш ва қавму миллатҳои дигарро таъкид намудааст.

Ҳамин нармхӯӣ ва хислати азалии хирадмандиву инсондӯстӣ ва мусофиру муҷовирпарварии гоҳе аз андоза беши мардуми шарифи тоҷик боис бар он шудааст, ки қавмҳои кӯчиӣ хеле баъд омадаву дар сарзаминҳои бумиву аҷдодии ин қавми наҷиби нармхӯӣ маскуншудае ба мисли қирғиз ба ҷои миннатдориву шукргузорӣ аз покизатинатӣ ва озоданаҷодии тоҷикон, ки онҳоро дар сарзамини хеш ҷой додаанд, ҳунару дониш ва қасбу қор, одоби шинухез ва зисту зиндагии инсонвор омӯзондаанд, бешармона дасти таҷовузу забтқорӣ ба сарзаминҳои сабзу ободони мо меёзанд.

Худашон ҷангу фитна бармеангезанду сарҳадшиқанӣ мекунанд, зиндагии оромӣ бомароми мардуми заҳматписанду орифхисоли моро ба ҳам рехтанӣ мешаванду қатлу қуштор менамоянду зӯран заминҳои бумии тоҷиконро аз худ қардан меҳоянд. ҷангу фитнагариро худашон доман мезананд, даст ба қатлу қуштори сарбозону афсарони сарҳадбони тоҷик мезананд ва боз бо забони дароз бешармона ба бадном қардани мардуми шарифу покниҳод ва сулҳпарвари тоҷик сарғарм мешаванд.

Ачаби кас меояд аз густохиву ночавонмардии ин гуна ҳамсоия ношукр.

Чунин ҳамсоия носипосу бадгир ва заминхоҳи бемурувват ба хашми таърих гирифтагор хоҳад омад!

4.05.2021

ТОЧИКОН САРЗАМИНИ ХУДРО ЧУН ЗИНДАГИЯШОН ГИРОМӢ МЕДОРАНД

(Дар дифоъ аз Ворухи далерон ва маҳкум намудани
ваҳшонияти қирғиз)

“Тоҷикон – типитарин кишоварзи серғайрати азали, соҳиби маданияти заминкорӣ, имрӯз ҳам дар қиёс бо дигар қавмҳои Осиёи Миёна бо нозуктабӣ ба худ хос дар шароити маҳаллӣ фарқ мекунанд. Низоми обёрии тарҳрезинамудаи ӯ аз ҷумла иншооти аҷиби корезро ёдовар нашудан мумкин нест... Агар қадимияти иморатҳои ибтидоиро ба назар гирем, ин халқ бо дурандешӣ, нубуғ ва меҳнатдӯстии пайгиронааш касро дар ҳайрат мемонад”.¹

Равони мардумшиноси ҳақиқатгӯву моҳиятбин М.Андреев гиromӣ бод, ки хислату хусусият ва кордониву заҳматписандии азалии Тоҷикони сарфарозу офаринандаро хеле воқеъбинона ва дуруст дарёфтааст.

Воқеан мардуми меҳнатдӯсту озода ва зебоипсанди мо ба замин чун ба яке аз муқаддасот ва рӯзирасони беминнати инсоният муносибат менамояд. Замиро озодаву зебо ва бо парвариши анвои гуногуни дарахту гулҳо ва сабзаву раёҳин пайваста сабзу покизаву дилкаш нигоҳ медорад. Замин ва марзу буми аҷдодии хешро сарсабзу дилкаш ва хушобу ҳаво нигоҳ доштани тоҷик хислати азалии ӯст, ки аз ниёғони

1 М.Андреев. Маълумоте чанд андар шинохти тоҷикон. Дар кит: Ориёнома (Ҷуғрофиё, таърих ва фарҳанги мардумони ориёӣ дар интишорот). Иборат аз ду ҷилд. Ҷ. II, Мураттибон Салими Зарафшонфар, Ҳасани Ёрзод, Душанбе, 2006, сах. 44.

саодатманди хеш ба ирс гирифтааст. Бо анвои зиёди дарахтони мевадиҳандаву ороишӣ ва сояфкан атрофу акноф ва муҳити зисти хешро оро медиҳад ва заминро покизаву зебо менамояд. Дар атрофи манзили зист ва кўчаву хиёбонҳои мардуми тоҷик маъмулан дарахтони туту себ ва зардолуви олуболу парвариш карда мешавад. Анвои хушлаззати тут, мисли тути балхӣ, тути сурхи бедона, шахтут ва мисли инҳо дар аввали баҳор коми аҳли хонадони тоҷикро ширин мекунад. Меваи онро меҳӯранд, мехушконанд ва аз шираи тут шиннии хуштаъм омода месозанд, ки дар зимистони сард хӯриши хубу табобатист. Аз талқони тути хушк ҳалво омода менамоянд.

Аз аввали баҳор то баҳори оянда, яъне то мавсими тутпазии нав дар хонадони ҳар як тоҷик анвои гуногуни меваҳои тару тоза ва меваҳои хушконидашуда ҳаст, ки ҳамаи онро деҳқони озодатабиати тоҷик бо зӯри бозу ва меҳнати содиқонаву ҳалолӣ худ ба замин ҳосил мекунад ва орому осуда бедастнигариву муҳтоҷӣ ба касе бо аҳли хонадону фарзандон ва пайвандонаш маоши зиндагӣ менамояд.

Тоҷики сарафросу озода бино ба қавли сарчашмаҳои бешумори таърихӣ ҳич гоҳе бекор ва даст болои даст танбалона наменишинад ва замини аҷдодии худро низ бекор намегузорад. Ба замин ризки худу аҳли иёли хешро кишт менамояд, обёрӣ мекунад, ниҳол мешинонад, боғдорӣ мекунад, беҳи дарахтҳоро нарма месозад ва муҳити атрофи хешро зебову муаттар мекунад. Бинобар ин маскани зисти тоҷики озодаву меҳнатписанд пайваста сабзу хуррам ва шукуфону дилкаш чун баҳори дилфиреб аст.

Муҳаббати тоҷикон ба зебоиро М.Андреев ингуна ситудааст: “Муҳаббат ба гулҳо, шеър, суруд, мусиқӣ, майл ба хушсарулибосӣ баҳри одами амал будану бар рӯи замин дар роҳи ҳалли масоили рӯзгор устуворона гом ниҳодани тоҷик ҳалал намерасонанд. Одатан ӯ хеле хушфаҳму хушманд буда, шароитро хуб ва зуд сарфаҳм меравад, бо зиндадиливу омили

хеш ба вазъу ҳолати барояш нав зуд одат мекунад.

Ў онқадар, ки дар шаҳр хунарвари хуб аст, ҳамон қадар дар саҳро кишоварз мебошад”.²

Тоҷикон ончунонки ободгару созандаи шаҳрҳои бузург дар таърих ёд шудаанд ба ҳамон андоза, балки бештар аз он дар заминдориву боғпарварӣ ва кишоварзӣ низ моҳир ва соҳибнубуғ ҳастанд.

Дар тӯли таърихи дарозмуддати инкишофи қавмии хеш тоҷики вораства ҳич гоҳ дастнигар набуда ва аз ҳисоби заҳмати дигарон зиндагӣ ва роҳату фароғат накардааст. Чун ҳамеша соҳибзамин ва гузашта аз ин хунарвару кишоварз ва таҳҷоиву муқимӣ будааст, бинобар ин бо ҳисси баланди муҳаббат бо меҳри хосса замини зисти худро обод ниғаҳ доштааст ва ҳич гоҳ ба сӯи сарзамини дигарон чашми тамаъу ҳасодат надӯхтааст. Мудом саргарми шуғлу хунар ва ободии диёри аҷдодии худ шудааст.

Ҳамеша сабзу хуррам ва озода мисли Воруху Чоркӯҳ ва Исфараи дилфиреб дар чор фасли сол баҳороғӯш будани саросари мавзёҳои зисту зиндагии тоҷики далеру шерафган ва пайванд бо хунармандӣ ва меҳри заминдорӣ ҳасаду рашки ҳамсояғони танбалу танпарвар ва нодидааш мисли қирғизро ба чунбиш меоварад ва дар дили онҳо ҳисси адовату забткориро нисбат ба ин мардуми ободгару некбин бедор месозад. Ва он нодидағони ҳарис чун мӯру малах ба сарзаминҳои аҷдодии мо фуру мерезанду бешармона парчами худро бо ҳирси замингадой беиҷозату пурсиш худсарона дар сари симчӯби манзили шахсии деҳқони ҳалолкори хистеварзӣ боғурур насб менамоянд. Ва тоҷики орому нармтабиатро аз хонаи бо арақи чабин ва бо сармои ҳалолӣ аз деҳқонӣ ҳосилкардааш зӯран меронанд ва дар хонаи тайёри ҳамқавмони мо даромада, бе ҳич дудилагӣ ба чангу куштори сокинон ва ғорати молу амволи онҳо остин бармезананд.

Тоҷики меҳнаткашу боғурур ин носипосиро набахшида,

² Ҳамон ҷо, сах. 45.

ба дифои марзу буми аҷдодӣ, ки бо хуни дилу обилаи даст ободаш кардааст, рустамона бархеста, дами шуми заминхоҳони қирғизро аз сарзамини бумии хеш – Ворухи азиз зада дур карданд. Зеро ҳаммиллатони Устод Рӯдакӣ ин панди бобобузурги худро чун ҳалқаи зар дар гӯш доранд:

Ангушт макун ранча ба дар кӯфтани кас,
То кас накунад ранча ба дар кӯфтани мушт!

Ин мушти обдору ҳалокатбор ва дифоъгари миллӣ алами ҳамсои дирӯзаи ӯро, ки чандин сол боз дар гӯшаи замини аҷдодии тоҷикон чун иҷоранишин мезияд, аз хидмати онҳо истифода мекунад ва носипосиро аз ҳад гузарондааст, ба бор овард. ҳамсои бечораву нотавон ба тухмати мардуми ободгари мо бархоставу миллати шарифу сулҳпарвар ва дар дӯстӣ содиқи моро ба иттиҳомӣ ҷангҷӯӣ бадном кардан мехоҳанд.

Қирғизаки носипос хестӣ, ки хобӣ! Миллати начиби тоҷик миллати сулҳофару иттиҳодгар аст ва мисли ту боре ҳам аҳдшиканона дасти таҷовузу бедодгарӣ ба сӯи қавме наёзидааст! Тоҷикон ҳаққи ҳамсояро бо ҳаққи Худо баробар медонанд.

Ин абёти дилниширо яке аз фарзандони барҷастаи миллати тоҷик – устод Мирзо Турсунзода сурудааст ва муҳри ҳалокатбор ба даҳони иттиҳомгарони миллати мост:

Сулҳу амният таваллуд ёфт чун дар мулки ман,
Дӯст медорем онро мо ба монанди Ватан.

* * *

Дӯстиро ҷустуҷӯ дорем мо,
Аз амонӣ гуфтугӯ дорем мо.

Аммо агар ноҳалафе дасти таҷовуз ва муғризон ба марзи поки аҷдодии мо дароз карданӣ мешавад, боз ҳам сазояшро хоҳем дод!

5.05.2021

Шерали Ризоён,

номзади илмҳои сиёсӣ

МАСЪАЛАИ МАРЗ БА КУЧО МЕРАСАД?

Рӯзи 23 октябри соли равон нишастии матбуотии Президенти ҷумҳурии Қирғизистон Содир Ҷабборов дар бустонсароии Ала-Арча баргузор гардид, ки мутобиқи иттилоии расмӣ зиёда аз 150 намоёндогони ВАО номнавис шудаву раисҷумҳур ба 56 саволи расонаҳо посух гуфт. Дар ин нишаст Содир Ҷабборов иттилоӣ перомунӣ фаъолияти худ ва нишондодҳои иҷтимоӣ иқтисодии кишвараш аз октябри соли 2020 то октябри 2021 ба расонаҳо пешкаш намуд.

Дар ин нишаст чанд масъала ва дидгоҳҳои садо доданд, ки мустақиман ба манфиатҳои миллии Тоҷикистон рабт доранд

ва инҷониб тасмим гирифтаам, мулоҳизаҳои худро нависам. Дар оғоз бояд зикр шавад, ки ҳар нуктаи навишташуда андешаи худам буда, масъулияташ ба душам аст ва умедворам хонандаи гиromӣ ҳамингуна қабул менамояд.

Арзёбии мухтасари вазъ ва зикри нуктаҳои муҳим

Пеш аз баррасии нуктаҳои муҳими нишасти матбуотӣ зикри чанд тезисро муҳим мешуморам:

Яқум, баъди ҳодисаҳои моҳи апрели соли равон равон равобити дуҷонибаи Тоҷикистону Қирғизистон дар ҳолати яхбаста буда, кишвари ҳамсоя силсилаи иқдомоте чун куллан бастанӣ сарҳади худ, маҳдуд кардани рафту омади шаҳрвандон ва воситаҳои нақлиёти заминиву ҳавоии Тоҷикистонро пеш гирифт, ки ҳамчун фишор арзёбӣ мешаванд. Боварии комил дорам, ки бо истифодаи фишор бар Тоҷикистон намешавад масъалаҳои мавҷударо ҳал кард ва мо ба ҳар гуна фишор масуният дорем.

Дулом, тавре рафти силсилаи ҳодисаҳои моҳҳои март-апрел маълум ва собит ҳам кард, элитаи имрӯзаи Қирғизистон аз ҳодисаҳои моҳи апрели соли равон нафъи чиддӣ гирифт: ҳодисаҳои моҳи март, бахусус изҳороти баҳсбарангези Қамчибек Тошиев дар таърихи 26-уми март, размоиши густарда дар рӯзҳои 1-3-уми апрел дар деҳаи Бужум бо ширкати нерӯҳои заминӣ, ҷангафзорҳои вазнин ва нерӯҳои ҳавоӣ, иқдом дар таърихи 17-уми апрел: бунёди пул дар наздикии сарбанди обпахшони Хоҷаи Аъло (Головной), изҳороти дигари Қамчибек Тошиев аз таърихи 25-уми апрел дар бораи бунёди обамбор дар сарғаҳи рӯди Хоҷабақирғон – ҳама якҷониба барои моделсозии низоъ дар ин минтақа пеш гирифта шуда буданд. Ниҳояти кор рузи 5-уми май аз ҷониби Содир Ҷабборов Конституцияи нав имзо шуд ва мавриди амал қарор гирифт. Албатта, ин як гумон аст, вале аксари далелҳо ва рафти ҳодисаҳо гувоҳӣ медиҳанд, ки ҳамаи ин кор барои дур ва дигар кардани афкори ҷомеа аз

қабули Конституцияи нав буд. Бе ҳеч “мушкиле” Конституцияи нав қабул шуд ва мавриди амал қарор гирифт. ҳол он ки ҷомеаи Қирғизистон назари бисёр манфӣ ба он дошт, вале “душман” муаррифӣ кардани Тоҷикистон масъаларо тавре дар боло ишора кардем, ба нафъи элитаи ҳозира ҳал кард.

Сеюм, сатҳи ҳамкориҳо дар миёни ҷомеаҳо низ то ҷое сард шудааст ва ба ҳолати табиӣ баргаштани он ниёз ба гузашти замони бисёр дорад, чун аз ду ҷониб дар фазои маҷозӣ ҷангӣ шадиде рафт. Ба назари ин ҷониб ҳодисаҳои моҳи апрел як силсила таҷрибаҳои барои ҷомеаи Тоҷикистон ба бор овард: сабақ барои (тарзи) фаъолияти ҷомеаи шаҳрвандӣ (1); сабақ барои (тарзи) фаъолияти расонаҳо ва журналистҳо (2); сабақ барои (тарзи) фаъолияти коршиносон ва таҳлилгарон (3), ки дар бораи ҳар кадоми он ният дорам дар оянда матлаби муфассали таҳлилӣ нависам...

Дар бораи таҳаввули вазъ баъди моҳи апрел ба назар гирифтани ин нуктаҳои низ муҳим медонам:

Якум, ҳануз дар ҳафтаҳои аввали баъди ҳодисаҳои моҳи апрел, дар таърихи 4-уми майи соли равон дар расонаҳои Қирғизистон аз забони сарвазири ин кишвар иттилоъе дар бораи додани мақоми махсус (особый статус) ба вилояти Бодканд паҳн гардид ва зикр шуд, ки тарҳи қонун бидуни навбат ва ҳамчун фаврӣ ба парлумон пешниҳод шудааст. Баъдан маълум шуд, ки тарҳи қонун аз ҷониби Вазорати кишоварзӣ, хоҷагии об ва рушди минтақаҳои ин кишвар таҳия гардидааст ва 10-уми сентябри соли равон, зери №113 қабул шуд. қонуни мазкур силсилаи сабукиҳо ва иқдомҳои махсусро барои ин вилоят пешбинӣ мекунад, ки шояд дар оянда таҳлили таъсири эҳтимолӣ ва воқеии он бар минтақаҳои марзии кишвар аз манфиат холӣ набошад.

Дуюм, аз моҳҳои май то имрӯз силсилаи мулоқот дар сатҳи оӣ, роҳбарони вазорату идораҳо ва комиссияҳои дигар баргузор шуданд ва ҳалли масъалаи марзӣ мавзӯи муҳими

робитаҳои дучонибаи ду кишвар боқӣ мемонад. ҷонибҳо омодагии худро барои ҳалли масъала тариқи гуфтушуниди мустақими дучониба зикр карда буданд ва то имрӯз дар ҳамин формат ҷараён дорад. Перомуни натиҷаҳои гуфтушунид ва ҷаъолияти Комиссияи муштараки байнихукуматӣ дар расонаҳо иттилоъ низ пахш шуда буд. Яъне, раванди гуфтушунид то ба имрӯз ҷараён дорад ва тавофуқи ҷонибҳо (мувофиқи регламенти аз ҳарду ҷониб қабул шуда) бояд баъди имзои санадҳои расмӣ расонаӣ шаванд.

Сеюм, аз моҳи май то имрӯз дар хати марз якҷанд муноқиша рух дод ва ҷонибҳо якдигарро дар сар задани он “мутаҳҳам” карданд. Вале як нуктаи зариф дар он аст, ки аксари ҳолати ба вуқӯ пайваста, дар ҳудуди Тоҷикистон сураг гирифт, ки мансубияти он минтақаҳо аз ҷониби Қирғизистон баҳсбарангез шумурда мешавад. Яъне кишвари ҳамсоя минтақаҳои зиёде, ки таърихан ба онҳо тааллуқ надошт, якҷониба баҳснок эълон мекунад. Яке аз ҳодисаҳои мудҳиш сангборони донишомӯзон дар деҳаи Сомониён дар таърихи 23-уми сентябр буд, ки дар он наврасони тоҷик осеб диданд.

Чорум, бо оғози соли таҳсили нав донишҷӯёни тоҷикистонӣ натавонистанд то ва баъди 1-уми сентябр ба Қирғизистон раванд ва дар дарсҳо ширкат кунанд. Монеъи асосӣ баста будани сарҳад барои убури шаҳрвандони Тоҷикистон буд, ки ба донишҷӯён низ дахл дошт. Рузи 20-уми сентябр донишҷӯёни тоҷик дар назди сафорати Қирғизистон дар Душанбе ҷамъ омаданд ва талаб карданд, ки барои таҳсили онҳо он кишвар монеъа насозад. Вазорати маориф ва илми Тоҷикистон иттилоъ пахш кард, ки барои онҳое, ки дар ватан таҳсил кардан мехоҳанд, мусоидат карда мешавад, вале мушкилии асосӣ дар он буд, ки мактабҳои олии Қирғизистон ҳуҷҷатҳои донишҷӯёнро бозпас намедоданд. ҳамзамон, аз ҷониби ин вазорат таҳдид шудани донишҷӯёни тоҷик дар Қирғизистон расонаӣ шуд. Масъалаи мазкур собит кард, ки бархурди ҷониби Қирғизистон

комилан нобихрадона буд, чун 10 соли ахир теъдоди муайяни довталабон ба ин кишвар мерафтанд ва дар мактабҳои олии таҳсил менамуданд. Мақомоти он кишвар заҳмати чандинсолаи ниҳодҳои худ барои ҷалби довталабони тоҷикистониро дар як мижа задан барбод доданд. Инак, пеш аз нишастии матбуоти раисҷумҳур рӯзи 21-уми октябр Девони вазирони Қирғизистон бо қарори худ барои вуруди донишомӯзон, донишҷӯён ва устодони тоҷикистонӣ иҷоза дод, ки бархе аз онҳо шаҳрвандони қирғизтабори Тоҷикистон ҳастанд.

Панҷум, дар нимаи моҳи июл бо тағйири вазъ дар Афғонистон ва зуд забот шудани минтақаҳои шимолии он кишвар аз ҷониби ҳаракати Толибон 345 тан аз сокинони қирғизтабори Вахони вилояти Бадахшон бо тамоми молу қорвои худ ба Тоҷикистон гузаштанд. ҷониби Қирғизистон изҳор намуданд, ки қирғизҳои Вахонро ба кишвар меоранд, ки ин як амалкарди авомфиребонаро мемонд. Он вақт мақомоти Қирғизистон эълон намуданд, ки бо Тоҷикистон дар ин бора дар ҳошияи нишастҳои байналмилалӣ дар Тошканд ва Душанбе гуфтушунид карданд ва сафири Тоҷикистон дар Бишкекро низ ба Вазорати қорҳои хориҷаи худ даъват намуданд. Дар натиҷаи замонати ҳукумати вақти Афғонистон 18-уми июл онҳо ба зодгоҳи худ баргаштанд (бояд зикр кард, ки он вақт касе пешбинӣ карда наметавонист, ки 15-уми август “Толибон” шаҳри Кобулро забот мекунад). Бо истифода аз ин ҳолат, барои “ҳомӣ”-и қирғизҳо нишон додани худ мақомдорони Қирғизистон амалкардҳои популистӣ карданд ва дар ҷомеаи он кишвар афкори умум нисбат ба Тоҷикистон боз манфӣ шакл дода шуд (бояд зикр кард, ки он вақт ва имрӯз ҳам манфӣ ва якҷониба аст). Дар расонаҳо чунин афкорро паҳн намуданд, ки “Тоҷикистон фурсатро барои беҳтар намудани муносибат бо Қирғизистон аз даст дод”. Чӣ мантиқи ҷолибе, гӯё Тоҷикистон сарҳадро баст ва гӯё Тоҷикистон якҷониба бидуни огоҳ кардани тарафи дигар ворид шудани шаҳрвандонро манъ кард...

Шаум, дирӯз вазири энергетикаи Қирғизистон ба расонаҳо гуфт, ки аз Тоҷикистон танҳо 4 рӯз барқ гирифтанд ва баъди наشري хабар дар расонаҳо қониби ҳамсоя интиқоли барқро қатъ кард. Аз рӯи иттилоъи расонаҳои Қирғизистон судури барқ аз Тоҷикистон ба Қирғизистон аз 1-уми октябр шурӯъ шуда буд ва Душанбеи расмӣ ин хабарро рад кард. Аҳамияти ин масъала дар он аст, ки шурӯъ аз ҳамин сол дар минтақаи Осиёи Марказӣ давраи камобӣ оғоз шуд. Дар Қирғизистон низ ба монанди Тоҷикистон маҳдуд кардани интиқоли барқ ба аҳоли ба назар мерасад, ки як мавзӯи вижа аст. Агар чунин ҳам шуда бошад, ин нукта ҳусни нияти Тоҷикистонро нишон медиҳад ва ҳаргиз ҷуноне нест, ки дар Қирғизистон афкорсозӣ мешавад.

Ҳафтум ва шояд ин муҳимтарин нукта бошад, дар он аст, ки қониби Қирғизистон ба таври систематикӣ минтақаҳои ҳаммарз бо Тоҷикистонро низомӣ мекунонад ва барои афзоиши теъдоди нерӯҳои мусаллаҳ дар ҳатти марз бо Тоҷикистон иқдоми ҷиддӣ кард. Мувофиқи иттилои расонаҳои Қирғизистон чунин далелҳоро номбар кардан мумкин аст: 1) теъдоди қормандони нерӯҳои марзбонӣ дар ин минтақа афзун шуд; 2) музди низомиён афзоиш ёфт; 3) тарҳи қарори ҳукумат барои “як моҳи хидматро ду моҳ ҳисоб кардан” барои воҳидҳои Вазорати муҳофизати дар вилояти Бодканд ирсол шуд ва пештар чунин имтиёзро нерӯҳои марзбонӣ ва нерӯҳои дохилии ВКД доштанд; 4) аз рӯи иттилоъи Қамчибек Тошиев (аз 21-уми октябри соли равон), муовини Девони вазирон ва раиси КДАМ Қирғизистон мақомоти он кишвар аввалин маротиба аз ҳисоби бучети давлатӣ 40 адад худрави размӣ ва инчунин силоҳи снайпериро аз Амороти Муттаҳиди Араб хариданд (ба маблағи \$3,5 млн), ки аксаран барои низомиён ба вилояти Бодканд ирсол шуд; 5) Инчунин, Қирғизистон тасмим дорад аз Туркия паҳподҳои «Байрактар ТВ2» ва аз Русия паҳподҳои «Орлан-10Е» бихарад, ки ҳарду аз ҳавогардҳои зарбазан ҳастанд.

Дар маросими супурдани ҷангафзорҳо ба нерӯҳои

марзбонӣ Содир Ҷабборов ширкат ва суханронӣ кард ва аз ҷумла гуфт: 1) хариди ҷангафзор ба маънои омодагӣ ба низоъ нест, балки барои таъмини амният аст; 2) “агар кӯшише барои тасарруфи заминҳои мо шавад, посух сахт хоҳад буд”; 3) агар марзбонон бо тамоми таҷҳизоти зарурӣ таъмин набошанд, “дар бораи суботи кишвар сухан рондан мумкин нест”. Гарчанде номи Тоҷикистон гирифта намешавад, вале маълум аст, ки ҳамаи ин омодагӣ ва харидорӣ аслиҳаи ҳарбӣ бар муқобили қадом давлат нигаронида шудааст. Мутаассифона, ин ҳолат дар шакли дигар маҳз ҳодисаҳои 1-3-уми апрели соли равонро ба ёд меорад, замоне, ки кишвари ҳамсоя дар наздикии марз бо Тоҷикистон размоиши густардаи ҳарбӣ баргузор карда буд ва меҳост мушқилотро бо зӯрӣ ҳал кунад. Масъалаи ҷиддӣ ва мушқилоти асосӣ дар он аст, ки аз рӯи таҳлили фазаи иттилоотӣ ва сегменти Қирғизистонии шабакаи иҷтимоӣ маълум мешавад, ки дар он кишвар “эҳсоси интиқомчӯӣ” ниҳоят баланд буда, ба таври нохоста метавонад ба низоъ оварда расонад.

Паёмҳои муҳими Содир Ҷабборов дар бораи масъалаи марзӣ

Тавре дар боло мухтасар ишора шуд, то баргузори нишастии матбуотӣ чандин ҳодиса рух дод ва ҳар қадоми он аз диди манфиатҳои миллии Тоҷикистон ва ҳифзу суботи амният муҳим шуморида мешаванд. Он нукта ва паёмҳое, ки дар нишастии матбуотӣ садо доданд, мустақиман ба манфиатҳои ҳаётан муҳими Тоҷикистон дахл доранд. Инчो ба таври алоҳида ҳар қадоме аз ин вазҳоро меорем ва мавриди баррасӣ қарор медиҳем:

Яқум, ба назари Содир Ҷабборов кафолати такрор нашудани низоъ дар сарҳад бо Тоҷикистон то ба анҷом нарасидани раванди марзнигорӣ ва аломатгузорӣ вучуд надорад. Ӯ низ чунин кафолат дода наметавонад. Нуктаи мазкур эҳсоси

нигаронии аҳолии ду ҷониби марзро бештар мекунад, чун вазъ воқеан чунин бошад, пас боиси таассуф аст. Тамоми кӯшишро равона намудан ба ҳифзи суботу амнияти нисбӣ дар хати марз дар пасманзари ҳодисаҳои Афғонистон бисёр муҳим аст. Чун қудратгирии “Толибон” ба низоми амниятии кулли минтақа таъсир мерасонад ва ғаёл шудани ячейкаҳои хуфтаи ифротихо аз эҳтимол дур нест. Таҷрибаи кишварҳои ҷангзада нишон медиҳад, ки гуруҳҳои террористӣ маҳз дар минтақаҳои пайдо мешаванд, ки суботу амният набошад. Аз ин рӯ, бесуботӣ дар ин марҳила ба манфиатҳои миллии ҳарду кишвар созгор нест. Моделсозии низоъ низ оқибатҳои харобиовар хоҳад дошт.

Дуоҷ, даъвати Содир Ҷабборов ба бекор намудан (денонсация)-и протоколи соли 2009, ки аз ҷониби Қирғизистон котиби Шӯрои амнияти вақт Адаҳон Мадумаров имзо намуда буд, оқибатҳои фалокатбор дорад. Ин дар бораи роҳе аст, ки аз мобайни деҳаи Сомониёни ҷамоати Чоркуҳ меғузарад ва ба Қирғизистон барои 49 сол ба ичора дода шудааст. Замина, ки роҳ сохта шудааст, ҳеч гоҳ ба Қирғизистон тааллуқ надошт ва ноҳияи Лайлакро бо маркази маъмурии вилояти Бодканд, бо шаҳраки Бодканд мепайвандад. Дар нишасти матбуотӣ Содир Ҷабборов сароҳатан зикр кард, ки 1) ин ҳуҷҷатро эътироф намекунад, чун замин аслан аз Қирғизистон аст ва ноҳияи Лайлакро бурунбум мекунад; 2) Адаҳон Мадумаров салоҳияти имзои чунин ҳуҷҷатро надошт ва аз лиҳози ҳуқуқӣ қувваи қонунӣ надорад; 3) барои ҳалли масъала аз 1 метр гузашт намекунад, чун замини давлат аст. Боз зикр кард, ки дар ҳамаи нуқтаҳои мавҷудаи баҳснок ҷониби Қирғизистон ҳақ аст ва асосӣ юридикӣ дорад.

Чунин изҳорот бемаъсулиятона аст, чунки якҷониба бекор (денонсация) кардани ҳуҷҷату санадҳо дар таҷрибаи байналмилалӣ дар асоси вачҳҳои асоснок ба амал бароварда мешавад. Агар чунин таҷрибаро ҷониби Қирғизистон қабул дорад, пас Тоҷикистон низ имкони бекор намудани ҳамаи созишҳоро бинобар “мувофиқат накарданаи ба манфиатҳои

миллӣ” пайдо мекунад. Ин изҳорот бешубҳа ба моделсозии низоъ дар хати сарҳад нигаронида шудааст.

Перомуни надоштани салоҳият барои имзои протокол аз ҷониби Адаҳон Мадумаров бояд зикр намуд, ки ин ходими давлатиро ҷониби Қирғизистон муваззаф намуда буд ва ӯ ҳам аз ҷониби ҳукумати худ имзо кард. Чунин иқдом пеш аз ҳама намунаи папулзм асту, бори дигар собит мекунад, ки ҷониби ҳамсоя салоҳияти таъмини уҳдадориҳои худро надорад. Аз рӯи ин мантиқ яғоне аз ҳуччатҳое, ки аз ҷониби Қирғизистон имзо шудааст, нархи болотар аз худи он қоғазпораро надорад.

Сеюм, изҳорот перомуни бозпас гирифтани ноҳияи Мурғоб, ки гӯё ба Қирғизистон тааллуқ дорад... Ба ин масъала таърихнигорон посух доданд ва он тамоман асос надорад. Баръакс ин таҷовуз ба яқпорчагии Тоҷикистон ва сиёсати баръалои ғасбқорона нисбат ба тамомияти арзии мо аст. Аз замони таъсиси Тоҷикистон ҳамчун ҷумҳурии худмухтори шуравию сотсиалистӣ ва баъдан ҳамчун ҷумҳурии ҳафтум ноҳияи Мурғоб дар қаламрави кишвари мо буд. Чунин масъалагузорӣ бармало бозӣ бо эҳсоси мардуми худ аст ва як назари папулистӣ мебошад. Айни ҳол ҳамаи заминҳои баҳсӣ сарраввал қаламравӣ Тоҷикистони шӯравӣ буданд ва кишвари мо ба заминҳои он кишвар даъво намекунад. Масалан, ҳатто Сулюктаи имрӯза то соли 1931 дар қаламравӣ Тоҷикистон буд ва ҳамон сол ба Қирғизистон дода мешавад. Он замин, ки ба назари Содир Ҷабборов соли 1956 ба Тоҷикистон гузаштааст, агар хато накунам деҳаи чигдалики шаҳри Конибодом аст, ки бо деҳаи Самарқандак (он вақт ба Тоҷикистон шомил буд) иваз шуда буд.

Чорум, ба гуфтаи Содир Ҷабборов сарҳади давлатии он кишвар танҳо баъди ба итмом расидани раванди мушаххаскунӣ ва аломатгузориҳои марз боз мешавад. Ин нуқта мазмуни онро дорад, ки омили сарҳад ҳамчун абзори фишор ба Тоҷикистон айни ҳол мавриди истифода қарор дорад. Бинобар ин, чунин

хулоса мешавад, ки дар миёнамуҳлат марз баста боқӣ мемонад, ки албатта, аз ин ҳолат сокинони ду тарафи марз зарари зиёд мебинанд.

Панҷум, зимни суҳанронӣ дар назди журналистон Содир Ҷабборов зикр кард, ки дар авлавияти сиёсати хориҷии кишвараш рушди робитаҳо бо кишварҳои ҳамсоя нақши муҳим доранд. Се кишвари ҳамсояи худро номбар карду, аз Тоҷикистон ном набурд ва шояд ин паёмҳои муайяне дошта бошад.

Бардоштҳо аз нишасти матбуотӣ

Агар бидуни эҳсос ва хунсардона ба масъала нигоҳ кунем, пас маълум мешавад:

Якум, ҷониби ҳамсоя ҳамон таҷрибаи пештараи худро идома дода, салоҳияти таъмини қарору санадҳои пештар қабулшударо надорад ва агар ба назарашон ба манфиатҳоишон мувофиқ набошад, онро инкор ё бекор мекунанд. Чунин амалқард ҳаргиз ба нафъи қор нест, чун ягон қафолате вучуд надорад, ки қарору мувофиқаи имрӯзҳо ба даст меомадаро риоя мекунанд.

Дуюм, эълони омода будан ба ҳалли масъалаи сарҳадӣ ва гузашт нақардан вазъи аҷибе аст. Яъне бо мантиқи ҷониби ҳамсоя барои ҳалли масъала бояд танҳо Тоҷикистон гузашт кунад. Пештар дар бораи гуногун будани мавқеи ду ҷониб дар матлабе навишта будем ва тақрори он ҳам зарур нест. Вале як нуктаи муҳим дар он аст, ки баъди ин нишасти матбуотӣ масъалаи ҳалли марзи давлатӣ боз печидатар шуд, чун ягон сигнали барои ҳалли мутақобилан судманди он изҳор нагашт.

Сеюм, лозим ба назар мерасад, ки қоршиносон ва таҳлилгарони ватанӣ нуктаҳои зикршудаи нишасти матбуотиро бояд ҷиддӣ таҳлил кунанд, то роҳҳои ҳалли мусолиҳатомези масъалаи сарҳад пайдо шавад. Чун руҳия – руҳияи солим нест ва пурра ба моделсозии низоъ нигаронида шудааст.

Дар интиҳо бояд зикр кунем, ки нишасти матбуоти зерин дар арафаи интихоботи парлумонӣ, ки бояд 28-уми ноябри соли равон баргузор гардад, доир гашт ва чунин сароҳатан изҳори назар кардан перомунӣ масъалаҳои марзӣ маҳз иқдоми папулистӣ ва имичсозӣ мебошад. Барои элитаи ҳозираи Қирғизистон дар ҳолати босубот баргузор намудани интихоботи Жокоргу Кенеш бисёр муҳим аст, чун худӣ онҳо баъди чунин интихобот дар соли 2020 ба сари қудрат омаданд. Аз диди коршиносону таҳлилгарони минтақа “мағлубияти хурд” дар моҳи апрел ба онҳо имкон дод, ки худро “ҳомӣ”-и манфиатҳои миллӣ ба намоиш гузоранд ва дар ин самт низ комёб шуданд: тоҷикон ва Тоҷикистонро “душман” муаррифӣ карда, дар атрофи он масъалаҳои зиёди худро ҳаллу фасл намуданд.

Бинобар бисёр баланд будани эҳсоси интиқомчӯӣ дар муҳити ҷомеаи он кишвар як “ғалабаи хурд” ҳамаи корро “ҳал” карда метавонад. Чун мутаассифона он тамоюле, ки дар моҳҳои феврал-апрели соли 2021 ҷараён дошту ба муноқишаи хунин овард, мазмунан айнан, вале дар шакли дигар ҳоло такрор шуда истодааст. Аз ин рӯ, масъалаи ҳифзи суботу амнияти Тоҷикистон, зиракии сиёсии ҳар як шаҳрванд ва роҳ надодан ба низоъ як масъалаи муҳим боқӣ мемонад.

Манбаъ: ҳафтаномаи “Самак”, №44 аз 27.10.2021 -С.4-5.

<https://farazh.tj/sahifai-asosy/amniyat/masalai-marz-ba-kujo-merasad-2/>

Азизов Сорбон,

номзади илмҳои филологӣ,
дотсенти ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров

НАВРЎЗИ ВОРУХ

Деҳаи Ворух дар фосилаи 44,7 километр ҷанубтар аз маркази Исфара ҷойгир аст. Ин рустои зебоманзар, ки табиати рӯҳафзо дорад аз қадимтарин деҳоте аст, ки аз қадим халқи тоҷик дар он маскан доштанд. Дар хусуси пайдоиши вожаи Ворух ривоятҳои гуногун мавҷуд аст. Гурӯҳе ин номро аз вожаи «вара»-и форсии қадим ба маънои қалъа, мавзеи ё деворҳо ихтоташуда гуфтаанд. Ин ном шояд ба сабаби он дода шуда бошад, ки деҳаро аз чор тараф кӯҳҳои осмонбӯс ихтот кардаанд. Авастошиносон онро ба ҳафт кишваре мансуб медонанд, ки дар Авасто аз он ёд шуда ва дар замони тӯфон наҷотгоҳи башар маҳсуб мешудаанд, ки аз онҳо ду кишвари шимолӣ бо номҳои Воруча раштӣ, ва Воруға раштӣ ёд мешавад. Яъне замони роиҷ будани дини Зардуштӣ низ мардум дар он ҷо зиндагӣ мекардаанд (1,3).

Дар солҳои 50-уми асри XX омӯзиши таърихи

деҳаи Ворух аз ҷониби олимони шўравӣ – Б.Литвинский, Е.Давидович, В.Бушков сурат гирифтааст. Ковишҳо ва тадқиқотҳои ин донишмандон равшан намуд, ки дар ҳазораи якуми пеш аз мелод ва ҳазораи якуми мелодӣ дар ин деҳа дар қатори кишоварзони муқимӣ чорводорони зиёде низ зиндагӣ мекардаанд (1,3). Ёдгориҳои археологӣ; пӯштаҳои гӯри чорводорону кишоварзон, ки маҳаллаи «Гӯри муғ» мегӯянд, пайкараи кўчаки аз гачсохташуда ба сурати зан, баъзе осори аҳди Кўшонӣ (муҳр) ва ҳайтолиён (тобути чўбӣ), як катиба, ки дар замони Карохониён навишта шудааст, мавриди омӯзиши илмӣ қарор гирифтаанд (3, 280). «Мувофиқи хулосаи муаррихи рус В. Бушков дар асри II мелодӣ дар ҳудуди тақрибан 100-120 нафар зиндагӣ мекарданд, ки онҳоро метавон ҳамчун як авлод ва ё қабила муаррифӣ намуд» (1,3).

Деҳаи Ворух дар асрҳои I–II м. ба ҳайати Даван, ки водии Фарғонаро дарбар мегирифт ва дар тобеияти давлатҳои Кушониён, Ҳайтолиён ва дар асрҳои IX-X ба ҳайати давлати Сомониён ва дар асрҳои X-XII ба давлати Карохониён дохил мешуд (2,345).

Дар ин деҳа донишмандону олимони зиёде ҳаёт ба сар бурдаанд, ки аксари кутуби эшон дар ҳаводиси таърих аз байн рафтааст ва дар замони Шўравӣ бисёре аз уламои ин деҳаро бо «чурми огоҳӣ аз улуми шаръӣ» нобуд сохтанд, ё гурӯҳе аз онҳо гурехтанд ва рӯ ба кўҳу саҳро оварданд. Чунончи «китобҳои домулло Хўчаназар ба номи «Ҷиҳод», «Маймунат-ул-муборак» осори мулло Сафари Ситорашинос, китобҳои бародарон Муллоҷўраҳон ва Мирсаидхон фақат дар гӯишҳо боқӣ мондаасту халос» (1,3).

Мақсади нигоранда аз ёдовар кардани таърихи Ворух дар боло ба хотири он аст, ки ин рустои хушобу ҳаво таърихи хеле қадим дорад ва аз мавзёҳои аҷиб аст, ки халқи тоҷик бо урфу одат ва оинҳои худ дар он зиндагӣ мекарданд ва имрӯз низ зиндагӣ доранд. Кўҳҳои сарбафалаккашидаи атрофи он арчаҳои

сарсабзу хуррам ва дарёи шўху пурмочарои он, ки аз байни деҳа мегузарад табиату манзараҳои онро дилфиребу мафтункунанда сохтааст.

Наврўз яке аз идҳои қадими форсибабон аст, ки пайдоиши онро аксари донишмандон ба давраи подшоҳии ҷамшед мансуб медонанд. Иди Наврўзро асрҳост, ки форсибабон бо шукўху шахомат таҷлил мекунанд. Бо забт карда шудани Осиёи Миёна аз сўи арабҳо ва тағйири дину оин низ он аз байн нарафт. Агарчи баъзе аз одатҳои он аз байн рафта, дигаргун гаштаанд, ҳамоно ин ид ҷашн гирифта мешавад.

Дар ҳамаи шахру деҳоти Тоҷикистон ба тарзҳои гуногун иди Наврўз истиқбол ва таҷлил мешавад. Дар деҳаи Ворух низ дар қатори дигар навоҳии кишвар бо як қатор одатҳои хоси худ мардуми ин русто иди Наврўзро пазирай мекунанд. Вақте ки мо бо чанд нафар аз пирони барнодиду дунёдида ва хушсухан ҳамсўҳбат гашта, аз таърихи таҷлили Наврўз пурсон шудем, дар ҷавоб гуфтанд, ки иди Наврўзро ҳама ҷамъ гашта дар сахрою майдонҳо бо як шукўху шахомати бо худ хос таҷлил менамоем ва онро иди сари сол низ мегўем.

Аз муҳимтарин расму одатҳои мардуми Ворух дар иди Наврўз, ки бархеяшон аз байн рафтаанд ё ба тағйир дучор гаштаанд ва як қисм ҳамоно побарҷост иборатанд аз:

1. Гоб хунуккунун – ин аз муҳимтарин расму одати мардуми деҳаи Ворух дар иди Наврўз, ки то имрўз боқӣ мондааст. Гоб хунуккунун дар ҳар маҳалла алоҳида баргузор мешавад. Чунин аст, ки як рўзро аз 20 то 25-уми март раиси маҳалла муайян мекунад ва ҳама хонавода равғану биринҷ ва нону шириниҳои наврўзӣ ва дигар масолахро, ки барои пухтани ош лозим аст аз хонаҳояшон мувофиқи тавони худ ба масҷиди маҳалла пагоҳи барвақт меоранд. Пас мардҳо ҳама ҷамъ шуда, аз он дар ду деги калон оши палав мепазанд. То замони пухтани ош дар назди дег сурудхонию чорабиниҳои гуногуни наврўзӣ мешавад. Вақте ки ош омода мешавад, нахуст тамоми кўдакони

хурдсоли аз 3-4-сола то 8-10-сола бо табакчаҳои худ (мисакча мегӯянд) аз ҳар хонавода ба назди дег барои ош гирифтани меоянд ва аз оши ҳарифона ба хонаҳояшон мебаранду бо модару хоҳарони худ аз оши Гоб хунуккунон насиба мекунанд. Мардҳо пас аз ба охир расидани ошгирии кӯдакон дар меҳмонхона ва сахни масҷид нишаста, ош меҳуранду пас дуою фотиҳа мекунанд ва аз Худованд талаби онро мекунанд, ки соли пурбаракоту пурфайз шавад. Яъне ин маросими Гоб хунуккунун оши ҳарифона байни ҳар маҳалла аст. Гоб хунуккунун аз расму одати аҷоиб ва ҷолиб аст, ки кӯдакон хеле хурсанд мешаванд ва бесаброна ҳар сол ин маросимро интизорӣ мекашанд. Пас аз ба охир расидани маъракаи Гоб хунуккунун 4-5 нафар аз деҳқонони маҳалла аз равғане, ки дар таги деги ош мемонад гирифта, ба сахро мебаранд ва аз он ба шохи барзаговон чарб мекунанд. Баъдан барои оғози кор каме заминро ҷуфт мекунанд ва аз ин хотир номи ин маросим Гоб хунуккунун номида шудааст, яъне оғози кор дар сари соли нав аст.

2. Дар лаби дарё кампирони деҳа чамъ шуда, дар рӯзҳои Наврӯз чарху дук монда, чархрезӣ мекунанд. Духтарҳо ба мӯйҳояшон пилтаву (чамолак) гул мебастанд, ба хотири он ки тамоми сол, чун пилта роҳашон сафед ва чун гул шукуфон бошанд.

3. Дар сӯҳбат ба мо холаи Нарзихон гуфтанд, ки яке аз одатҳои мардуми деҳаи Ворух дар рӯзҳои иди Наврӯз дастчамъона ба сахро ва кӯҳҳои баланд чун Бедак, Душохагӣ баромадан аст, то ки тамоми сол сарбаланд бошанд. Дойразанон сурудҳои Наврӯзӣ мехонанд:

Расид айёми наврӯзӣ ба олам сабза мерӯяд,
Ки булбул дар биёбонҳо нишоти лола мечӯяд.
Дареғо дӯстону ҳамнишинон дар таги хоканд,
Ба ҷуз дӯсту бародар хору хас ҳар сол мерӯяд.

4. Тамоми хонаю майдонҳо ва кўчаҳо, қабристонҳои деҳаро тоза мекунанд ва кўрпаҳою анҷоми хонаро ба офтоб бароварда испанд дуд мекунанд, то гарду ғубори соли кўҳна аз байн равад.

5. Занҳо чамъ шуда, хурокҳои гуногуни ба мисоли суманак, чалпак, бузурсок (аз орд) атолаи шавармат (аз қаймоқ ва орд) оши угро, оши палав ва дигар хўрокҳои бомазза дар шабу рӯзи иди Наврӯз омода мекунанд.

6. Духтарон ба теппаҳо баромада, дар таги дарахтон арғунчак мекарданд, то гуноҳояшон бирезад ва ба соли нав бегуноҳ бошанд.

Инчунин як қатор бозиҳои дар фарҳангу оини мардуми Ворух дар ҷашни Наврӯз мавҷуд буд, ки баъзе аз онҳо то замони мо боқӣ мондааст, яке аз онҳо дасти ликак ном дорад

Дасти ликак – ин бозии шавқовар аст, ки қоидаю қонунҳои худро дорад. Дар оғози иди Наврӯз муддати 10-15 рӯз кўдакону наврасон сармашқи ин бозӣ мешаванд. Ин бозиро бо як чўби борик, ки тахмин 1,5 ё 2 метр дарозӣ дорад ва номи онро даста гўянд ва як чўбчаи хурдиро, ки тахмин 20 сантиметр ва номи он ликак аст, байни 2 то 3-4 нафар гузаронида мешавад. Ин бозӣ ду хел мешавад:

1. Ала кунак

2. Пармолак

1) Дар оғоз як марраро таъйин мекунанд, масалан 100, агар касе ба марраи муқаррарӣ зуд расад ғолиб ва оне, ки бозиро бохт дар масофаи 50-100 метр бе нафас кашидан сў-сў гўён медавад. Дар як кунчи девор ё дарахт дар рӯи замин хатти доира кашада мешавад. Як нафар дар болои хат истода ба даста ликакро ҳар чи қадар тавонад дуртар мезанад. Нафари дувум онро аз ҳамонҷо истода ба даруни доира ҳаво медиҳад. Нафари дар болои хати доира истода кўшиш мекунад бо даста монеи дар даруни доира афтодани ликак шавад. Агар ба даста назанаду ба дасти худӣ ў расад бозиро бохтааст. Ва агар ба даста ба дур

занад онро тахмин бо ҳамон баробари ликак то назди доираи ягон рақамро меғӯяд ва агар касе ба марраи таъйингардида пеш расад ғолиб омадааст.

Ғулакбозӣ – ин бозӣ низ дар моҳи март дар арафаи Наврӯз байни бачагон доир мешавад. Дар ин бозӣ аз 2 то 5-6 нафар ширкат мекунанд ҳар як нафар як ғулакро гирифта, дар рӯи замин мемонад ва бо навбат бо ғулаки худ дигар ғулакҳои ҳарифонашро мезанад, агар касе бо ғелондани ғулаки худ дигар ғулакҳои ҳарифонро занад онро соҳиб мешавад. То имрӯз ин бозӣ боқӣ мондааст, аммо бо ғулак намекунанду бо чормағз бештар дар фасли тирамоҳ бозӣ мекунанд.

Илова бар инҳо бозиҳои зиёди Наврӯзӣ байни мардуми деҳаи Ворух дида мешавад. Монанди тухмчанг, ресмонкашӣ байни ду гурӯҳи мардон, гуштингирӣ, бузкашӣ ва ғайра, ки дар дигар манотиқи Тоҷикистон низ бо тарзҳои гуногун доир мешавад.

Дар маҷмӯъ чашни Наврӯз аз замонҳои қадим бо тарзу усулҳои гуногун ва бо худ хос дар деҳаи Ворух таҷлил мешуд ва то имрӯз дар деҳа сокинони он иди Наврӯзро ба фазилатҳои шоиста ва талош дар идомаи суннатҳои хоси он пазирой мекунанд.

Адабиёт:

1. Аъзамҷон Азимов, Лоик Маҳкамов. Ворух // ҷумҳурият №42. 28.02.2014
2. Давидович Е.А. В Исфаре. Сталинобод. 1959 (148).
3. Ғафуров Б. Тоҷикон. Кит.1.- Душанбе, 1983.
4. Раупов А. Арабеков У. Аз таърихи фарҳанги Исфараи бостонӣ. Хучанд-2002.
5. Саттор Худойбердиев. Вилояти Суғд ба 1000 савол ҷавоб. Хучанд, 2006.-400 с. (ноҳияи Исфара дар сафҳаи 374-378)

Гулбаҳор Усмонова,

ходими илмии Институти забон
ва адабиёти ба номи Рӯдакии АМИТ

МО ВОРИСИ СОМОНИЁНЕМ!

Моҳи шарифи рамазони соли 2021, ки ба моҳи май дуруст омада буд, мардуми қирғиз дар ин моҳи шариф дар деҳаи зебоманзари назди сарҳад – Ворух сарҳадшиканӣ намуда, ба хонаҳои истиқоматии сокинони Чоркӯҳ ваҳшиёна зада даромаданд. Зиндагии осудаи мардуми моро ноором ва афсарони сарҳадбони тоҷикро ваҳшиёна ба қатл расониданд.

Мақсади онҳо бо зӯрӣ ва куштору ғорат соҳиб шудан ба заминҳои аҷдоди тоҷикон буд. Хушбахтона, ҷавонмардони бонангу ор ва ғаюри тоҷик дар якҷоягӣ ва ваҳдату ягонагӣ

ба дифои марзу буми ачдодии хеш аз ҷо бархостанд ва дами шуми ҳамсоия баддили худ – қирғизро аз сарзамини худ зада гардонданд.

Сарҳадшикани ҳамсоия қирғизи тоҷикон исбот намуд, ки тамоми ҷавонони бонангу номус ва ватандӯсти тоҷик аз саросари кишвар бархоста, барои дифои ватан бо хоҳиши худ ба Ворух раҳсипор гардида, ҳашми қирғизи дар Ҳирси замингирӣ ҷӯшидаро фуру нишонданд.

Ваҳдату ягонагӣ, иттиҳоду дӯстии саросарии тоҷикон боварамро бар он бештар намуд, ки хушбахтона, ҷавонмардони ғаяру шучои ватан баҳри ҳифзи обу хоки ачдодӣ ва арзишҳои асили миллӣ омодаанд. Хезиши саросарии онҳо баҳри дифои ватан аз саросари кишвар исботи он аст, ки сатҳи худшиносӣ ва ватандӯстиву меҳанпарастии мардуми тоҷик хусусан ҷавонон дар даврони Истиқлол боз ҳам баландтар гардидааст. Зӯри бозу ва бешикастии мардуми мо дар Ваҳдату ягонагӣ ва иттиҳоду ҳамдилист!

Мо тоҷикон ворисони ростини Сосониён ва Сомониёни далеру диловарем. ҳич гоҳ ҷангҷӯву паймоншикан ва носипос набудаем, аммо агар бадхоҳе бо ниятҳои нопок ва муғризона ба сарзамини мо ҳучум кардааст, марду зан, духтару писар, хурду бузург ба дифои обу хоки поки ачдодии хеш ба по хоҳем шуд ва сарзамини хешро доимо ободу озода ва сарсабзу шукуфон нигоҳ хоҳем дошт.

Воруҳиёни шучоъ низ марзи ачдодии хешро ҳамчунон устуворона нигоҳ доред ва ба ояндагонатон сабзу қобили кишт боқӣ гузоред!

Мо ҳама бо шумоём. Ваҳдату ягонагӣ ва ҳамдили мо поянда ва ҷовидон бод!

Меҳрангез Қодирова,

рўзноманигор

В О Р У Х

ОН ҲЕЧ ГОҲ АНКЛАВ НАБУД ВА ЯК ПОРАИ ТОЧИКИСТОН БОҶӢ ХОҲАД МОНД

Ин ки Ворух замини аҷдодии тоҷикон асту маъҳазҳои таърихӣ инро тасдиқ мекунанд, бебаҳс аст. Аммо чанд вақти охир расонаҳои Қирғизистон сели тухмату бухтонро болои сари мо мерезанд. Васоити ахбори омма хилофи рисолате, ки бар дӯш доранд, яъне беғаразу воқеӣ расондани иттилоот, қазияро яктарафа баҳо медиҳанду ҳангома месозанд.

ИТТИЛООТИ ЯКТАРАФА Ё ЧАРО БОЛОИ РАВҒАН ОБ МЕРЕЗАНД?

Мардуми тоҷик, бахусус сокинони шаҳри Исфараю деҳоти Ворух, аз рӯзҳои аввали сар задани баҳс миёни Тоҷикистону Қирғизистон тақя ба мурочиати Пешвои миллат, ки чунин масъалаҳо на бо эҳсосот, «балки танҳо бо роҳи гуфтушунид ҳаллу фасл мегарданд» таҳаммулро пеша карданд. Сухани Пешвои миллат: «Масъалаи иваз кардани Ворух бо ягон ҳудуди дигар вучуд надошт ва вучуд дошта ҳам наметавонад» паёме буд, ки моро ба ояндаи нек умедвор сохт.

Мутаассифона, муноқиша аз ҷониби ҳамсоҷиқшвар сар задаву бо талафоти ҷонии ҳар ду кишвар анҷом ёфт, ки мардум чашмдор набуд. Сар задани задухӯрдро аз ҷониби қирғизҳо садҳо шохидони ҳол шаҳодат медиҳанд. Аммо, бо вучуди ин, ҷомеаи шаҳрвандию журналистии Қирғизистон дар пайи ҳангомаву таҳрифи факт болои оташ равған рехта, ба ин васила, меҳоханд бо иттиҳомии миллати мо воситаҳои ахбори оммаи хоричиро ҷалб намоянд. Агар сомонаҳои иҷтимоиро сарфи назар кунем, ки пур аз тухмату бухтону таҳкиру дасиса нисбат ба тоҷиконанд, сомонаҳои расмӣ низ иттилоотро яктарафа инъикос менамоянд, ки бар хилофи меъёрҳои байналмилалӣ рӯзноманигорист. Ин амал иҷрои рисолати касбии журналистро, ки, пеш аз ҳама, расондани иттилооти дурусту воқеӣ ва санҷидашуда аст, зери суол мебарад.

ОФТОБРО БО ДОМАН ПЎШОНДА НАМЕШАВАД!

Наشري иттилооти дурусту воқеӣ метавонад барои муътадил гардондани вазъ мусоидат намояд. Вале бо инъикоси якҷонибаи иттилоот, Офтобро бо доман пӯшонданӣ мешаванд. Магар мешавад бо рехтани сели таҳкиру тухмат бар сари

миллати тоҷик, ҳақиқати таърихи тоғйир дод? Ё акси ҷангиёни кадом гурӯҳи иртиҷоиро гузоштаву зери он «сурат – далел» бинависӣ ва тоҷик намоиш диҳӣ? Албатта, не! Дар ин бозори бесарукалоба хоинон низ, ки аслан бар Ватан надоштанашон бори дигар муҳри тасдиқ мезананд, зери «наво»-и хоҷагони хориҷиашон чун зоғ ба гӯши булбул «суруд» мехонанд, ки ҳочат ба гуфтагӣ нест.

Ин як тарафи масъала. Вале, баъзе воситаҳои ахбори оммаи ҷаҳонӣ низ инъикоси якҷонибаи масъаларо пеша кардаанд, ки аз тасаввур берун аст. Барои мисол, бахши русии Агентии иттилоотии «ВВС» 1 май бо номи «Муноқиша дар сарҳадди Тоҷикистон ва Қирғизистон. 46 кас ғавғид, президентҳо паймони сулҳ намуданд» матлабе нашр кард. Ҳангоми баррасии мавзӯи ишора ба анклав (берун аз марз) будани Ворух ва дар он зиндагӣ кардани қариб 35 ҳазор тоҷик мешавад. Умуман, вазъ дар тақя бо хабаргузориҳои Қирғизистон баён мегардад. Вале дар хусуси иттилооти расмӣ Тоҷикистон дар мавриди ҳуҷуми қирғизҳо, ки 29 апрел интишор ёфта буд, ҳарфе нест...

Даниил Кислов, коршинос оид ба масъалаҳои Осиёи Марказӣ, директори генералии оҷонсии байналмилалӣ «Фарғона», анклав нигоштани сарзамини аҷдодии тоҷикон - Ворухро дар воситаҳои ахбори оммаи қирғиз маҳкум намуда, мегӯяд, ки агар шартномаи байнидавлатӣ дучониба дар парлумони ҳар ду кишвар тасдиқ нашуда бошад, рӯзноманигор ҳуқуқи чунин навиштанро надорад. Инчунин, иброз мекунанд:

– Оё шумо – қирғизҳо набудед, ки оғози моҳи апрел дар Боткант машқи низомӣ гузаронед? Ҳамаи суҳанони муғризон аз Қирғизистон, аз забони Тошиев садо дод. Аз ҷумла, ваъдаи «иваз кардани Ворух», соҳтмони обанбор дар дарёи наздисарҳадӣ. Махсусан, ҳукуматдорони қирғиз вазро тезтунд карданд. Маҳз ҳамонҳо ҷангро оғоз бахшиданд. Афсӯс, хеле афсӯс, ки сокинони осоишта қурбон шуданд...

НАЗАРЕ БА ФАЗОИ ИТТИЛООТӢ

Гузашта аз ин, бе далел суҳбат кардани коршиносон ё яқҷониба баҳо додани масъала низ ин шабу рӯз ба ҳукми анъана даромадааст. Денис Бердаков, сиёсатшиноси қирғиз, дар суҳбат ба “САВАР” (лоиҳаи Институт оид ба инъикоси масъалаҳои ҷанг ва сулҳ) иброз медорад, ки гӯё Тоҷикистон хостори ҳарчи зудтар ҳаллу фасл гардидани масоили баҳсӣ нест ва ба ин восита меҳодад «мавзёҳои баҳсии Қирғизистон»-ро «аз худ» кунад.

Ин ҳам дар суратест, ки ҳукумати кишвар ҳанӯз аз соли 2002 гуфтушунидро бо ҷониби Қирғизистон оғоз карда, то имрӯз беш аз 100 мулоқоти ҳайатҳои Комиссияи байниҳукумати оид ба делимитатсия ва демаркатсияи сарҳади давлатӣ гузаронда шудааст. Дар ин муддат 519,9 километри сарҳад муайян ва мувофиқа шуда, лоиҳаи аҳднома дар бораи сарҳади давлатӣ барои имзо омода шуд ва бояд моҳи майи соли 2006 аз тарафи сарварони кишварҳои Тоҷикистону Қирғизистон ба имзо мерасид. Аммо ба таъкиди Сарвари давлат, «бо сабабҳои аз ҷониби Тоҷикистон вобастанабуда имзои ин аҳднома доир ба қитъаи мувофиқанашудаи сарҳад то ҳанӯз сурат нагирифтааст».

Ҳамзамон, дар робита ба даъвои Бердаков, шореҳи масоили сиёсии тоҷик Неъматулло Мирсаидов ҷавоби бамавриде дорад:

– Маълум, ки ў дар марз танҳо бо мардуми қирғиз вохӯрдаасту андешаи онҳоро шунидааст. Бо тоҷикон, ки вонахӯрдааст, дар мавриди аз кучо гузаштани ҳатти сарҳад ва ба кӣ тааллуқ доштани кадом замин умуман, таассурот надорад. Танҳо бояд аз харита бинӣ, ки нисфи Оксой дар кучо ҷойгир асту Кӯктош дар кучо. Маҳалҳои аҳолинишини Жастик, Арка, Борбурдук, Жанижер, Интернатсионал низ. Ин мавзёҳо дар қаламрави Тоҷикистонанд! Вале, Тоҷикистон аз Қирғизистон баргардондани онҳоро нахостааст, бигзор зиндагӣ кунанд,

фақат беш аз инро талаб накунад.

ЧОҲ БО КОҲ РЎПЎШ НАМЕШАВАД!

Дар баробари ин, ҳазорҳо далели дигар қаламрави таърихи Тоҷикистон будани на танҳо Ворух, балки мавзеъҳои аҳолинишини қирғизро собит месозанд. Аммо ҳамоно ҷониби ҳамсоя аз «анклав» пиндоштани Ворух даст намекашад. Ҳатто, номи тоҷикӣ доштани мавзеъҳо, мисоли Исфана, Маргун, Дархум, Сумбула онҳоро магар ба таҳлука андохтааст, ки бо гумони чоҳро бо коҳ рӯпӯш кардан, дар гурӯҳи бонувони лайлаки дар шабакаи иҷтимоии «Фейсбук» талаби «Топонимҳои форсӣ ба зудӣ иваз карда шавад!»-ро доранд.

Тавре мебинем, ҷониби ҳамсоя тамоми кӯшишҳои ҷаҳро ба он равона сохтааст, ки бо истифода аз ВАО девори қачро ба по рост кунад. Вале таърих гувоҳ аст, ки Ворух ҳеҷ гоҳ анклав набуд ва пораи чудонашавандаи Тоҷикистон боқӣ хоҳад монд.

Расул Раҳимиён,

омўзгор ва намояндаи рўзномаи ноҳиявии
маорифчиён “Хазинаи маърифат” дар Ворух

Ворух даҳ мактаби миёна дорад ва бист маҳалла, ки зиёда аз 35 000 аҳоли дар он зиндагонӣ мекунад. Ворух телевизион, радио ва рўзномаи “Ганчи Ворух” - ро дошт, аммо ҳоло фаъолият надоранд. Ворух наздик ба 50 тан шоиру нависанда дорад.

Аз нақли куҳансолони дехоти Ворух чунин бармеояд, ки сокинони аввалини шаҳраки Ворух дар мавзеи Бедак, воқеъ дар 15 км поёнтар аз мавзеи чари Бердиёр, дар тарафи рости дарёи Карафшин, аз замони ҳудудан 6000 сол аз ин пеш мезистаанд.

Дар гузаштаҳои дур дар ин маҳал зилзила ба вучуд омада, пеши дарё баста мешавад ва дар натиҷаи он оби дарё чамъ шуда кўл ба вучуд меояд. Оби кўл аз ҳисоби оби дарё рўз аз рўз меафзояд ва раҳна кардани он аз эҳтимол дур набуд.

Бинобар ин мардум ба чунин қарор меоянд, ки бар фарози кўҳ дидбонгоҳе созанд ва посбон гузоранд, то мардумро аз хавфи сар задани хатар огоҳ намояд. Бо ин мақсад Муллорақиб ном шахс посбони дидбонгоҳ интихоб мешавад. Шабе Муллорақиб дар хоби ғафлат монда мардумро аз хатар огоҳ карда наметавонад. Дар натиҷа оби зиёди чамъ шуда кўхро раҳна карда ба маҳалла мефарорад ва онро хароб мекунад.

Меғўянд дарё аввал дар сатҳи замин воқеъ буд, баъди фаромадани оби кўл ҷар ба вучуд омад ва дарё дар 35-37 м поёнтар, яъне дар ҷойи ҳозира қарор гирифт. Баъди ин воқеа мардуми боқимонда ба тарафи рости дарё, яъне ҷойи ҳозираи Ворух меқўчанд. Ба ташкили маҳаллаи Гузар Дофозил ва ба маҳаллаи қалъача Доалишер ном шахсони зиндамонда асос гузоштаанд. Воқеаи хоби Муллорақиб то ҳол байни мардум шўҳрат дорад. Шахси дар ғафлатмондари ба хоби Муллорақиб шабех карда, сарзаниш мекунад.”

Давлатзода Мавзуна Исмат,

СИЭМТ

ҲАМСОЯДОРӢ ОЙИНИ НЕК АСТ

Вақте ки дар бораи пос доштани ойини ҳамсоядорӣ андеша меронем, бешак, як тасвир – доштани такагоҳ, ҳомӣ ва пуштибон пеши назар меояд. Аммо агар аз ҳамсоядорӣ марзӣ сухан гӯем, эҳсосе моро фаро мегирад, ки аз фарҳангу тамаддун, ҳолати имрӯзу гузаштаи маорифу маънавияташ огаҳем. Ҳамчунон ки аз ҳамсоядорӣ қирғиз бо халқи овозадори тоҷик. Таърих гувоҳ аст, ки бо доштани маданияти бо ҳам наздик, урфу одатҳои фарҳангӣ, ҳамсарҳадиву аз як обу ҳаво нафас кашидани ду миллати ҳамҷавор саҳифаҳои таърих рангинанд. Гузашта аз ин аз назари дину ойин ҳамкешу ҳамраъянд, ҳамдилу

ҳамнавоҷанд. ҳама фасли соли сарзамини тоҷикон чун табиати биҳиштосо сарсабзу босафо аст.

Халқи тоҷик меҳмоннавоз, одамдӯст, ончуноне ки ҳамаро барои дӯст арзонӣ медорад, ба ҳама кӯмаки одилона мерасонад. Он чуноне ки таърих гувоҳ аст, дар ҳеҷ асре тоҷик ба дороии қавме, ба моли ҳамсоҷе, ба мулки дигаре дастдарозӣ накардаву хуни ноҳақ нарезондааст. ҳамаро бо нерӯи ақлу дониш ва хислати шоистаи худ ба даст овардааст. Тоҷик аз азали муҳаббату садоқат, рафоқату ҳамдилӣ, одамгарӣ, посдорӣи шарафу номус, эҳтироми миллатҳои дигарро дар ҷои аввал медонист. Мардонавор сухан гуфтани рустамона қаҳрамонӣ ва меҳнат намуданро шиори худ медонад.

Аминам, ки тоҷикон забонашонро бо сухани нопок бо лаҳни носазо, бо ҳарфи ношунаво ҳагиз олуда намекунанд ва ҳаққи ҳамсоҷро ба ҳаққи Худо баробар медонанд. Умедворам, ки қирғизи чангҷӯ ва ҳамсоҷи худобехабар аз дину адён, ба сари мақсуд омада, риштаи дӯстӣ баста кинаро аз дил меронад.

Бахтовари Усмон,

зодаи Ворух,
ноҳияи Исфараи ҷумҳурии Тоҷикистон

АЗ ВОРУХНОМАҲО:

Ворухи бихиштосо... Ин як пораи цигарпорае аз ҷисми чону Тоҷикистонам аст, ки меҳмононашро бо оғӯши кушодае бо навиштаҷоти “Хуш омадед ба Ворух” пешвоз мегирад.

Даромадгоҳаш, кӯҳҳои сар ба фалаккашидааш, дарахтони сарсабзу хуррамаш ба чашми кас меафтад, наметавонад таъби касро болида нагардонад! ҳарчи ки дарунтари ин манзили бихиштосо мегардӣ ҳамон қадар тапиданҳои дил шунаво аз нишоту фараҳ мегардад ва аз бӯи умеди зиндагии фардо дарак медиҳад.

Пирони қади роҳаш, ҷавонони чехрахандонаш, мардони

меҳнаткашу занони бо мурури замон пешрафтааш чашми касро хурсанд ва дар вучуди кас афсонаеро бедор мекунанду бе муҳобо ба олами хаёлотии ширин мебаранд. Вақте ки ба маркази ин деҳаи зебоманзар мерасӣ боз зиёдтар ба ҳайрат меафти. Мошинҳои замонавӣ, гиру мони бозоргонҳо, даву гири мардуми серкору серташвишаш аз ҳаёти зинда ва аз умедҳои мардуми деҳаам хабар медиҳад.

Фасли баҳоронашро ба ягон тасвиrotи ширин баробар карда наметавонӣ. Атроф ҳама шукуфон. Зардолузорҳои сапсафед гул мекунанд ва аз нахати дилрабошон булбулакони ин мулки чаманосоро чунон масту ошиқ мекунанд, ки аз навои он андалебони масташ дили кас ҳамоно ба тараб меояд. Тобистонаш чӣ? Меваҳои пухта расида ширину болазат шаҳдашон аз дарахтон рехта меистад. Гӯё ки ба ин деҳаи зебоманзар боз пирон назар карда бошанд. Дар ҳақиқат ҳафт пире, ки аз қадим бобову бобокалонҳои мо эҳтиром мекарданду ривоятҳо мегуфтанд, дар хоки Ворух хобидаанд.

Дар фасли тобистон, каме болотари деҳа барой, шилдироси чашмасоронаш ба гӯш мерасад. Арчазорони саҳроӣ чӣ? Аз тамошои онҳо дили “мурда” ҳам зинда мегардад ва ба сароидан медарояд. Боз ин диёри кӯҳсору чашмасор фарзандони барӯманди худро дорад, ки ифтихори имрӯзу фардои Ворух ҳастанд. Ворух ҳам ба фарзандони фарзонаш меболаду ифтихор мекунад.

Онҳо Воруҳиёро саросари кишвар ва берун аз он муаррифӣ мекунанд. Шоирони ширинкаломашро дар симои шодравон Абдусамеъ, шодравон Абдуваққос Юсуфӣ, шодравон Бобониёз Надилов, Нарзуллои Азизӣ, ҷамолиддин Шоҳасанов, Нусратулло Бобоев, Абдуфайёз Олимӣ, ҳикматулло Баҳодуров, Манзур Саидхоҷаев, нависандагони хушқаламашро ба монанди Додоҳон Эгамзод, Ховари Пӯлод, Расул Додхоҳ, журналист Иқбол Тешаев ва дигаронро дар саросари ҷумҳурий мешиносанд ва гиромӣ медоранд.

Ворух бо чанде аз фарзандони олимаш амсоли шодравон Абдувалӣ Давронов, шодравон Валӣ Самад ва оне, ки имрӯз бо моянд Сайриддинов Сайриддин ифтихор мекунад. Мактабу муассисаҳои он имрӯз садҳо нафар муттафакиронро ба воя расонидааст. Асосгузори литсейи номдораш Шоабдурахмон Шоабдуллоевро бо қадрдонӣ худи Пешвои миллатамон унвон додаанд. Овозхонҳояшро намегӯед? Шамсиддин, Маҳмудҷон Ниёзӣ...

Оҳангсозони ҷавону бомаҳорати худро дорад. Хулоса ин хуррамдиёри чашмасору кӯҳсору сабззор ҳам ба зебоиҳои беҳамтои баҳоронаш ва ҳам бо оби ширини дарёҳои шӯхаш мефахрад.

Зинда бош эй сарзамини Тоҷикистонам. Эй Ворухи ҷону эй биҳишти анбарафшонам!

Ворух ин ному нишон, сарчашмаи оби равон,
Мероси аз мо рафтагон, ояндаи ояндагон!
Санги раҳаш, хоки раҳаш, боғи дилаш, ҳар манзилаш,
Аз тоҷикон, аз тоҷикон, аз тоҷикон, аз тоҷикон!

Расул Додхоҳи Раҳимиён,

Аълочии фарҳанг маориф ва илми ҷумҳурӣ, Узви ИЖТ

ТАЪРИХ ГУВОҶ АСТ

(Нусхаи харитаи сарҳадии байни ноҳияи Исфара ва вилояти Оши Боткон аз 4.05.1925) ↓

Холисона бояд гуфт, ки воқеан тоҷикон яке аз миллатҳои куҳанбунёд дар Осиёи Миёна буда, дар ташаккули маданияти умумибашарӣ саҳми хоссаи худро доранд. Дар масъалаи аз тарафи аҳли ҷаҳон шинохта шудани миллати тоҷик олимони зиёде саҳмгузори намудаанд. Ва хосса бояд зикр намуд, ки таълифгардани китоби академик Бобочон Ғафуров – “Тоҷикон” дар соли 1972, ки то ба имрӯз ягон миллати

собик шуравӣ бо номи миллати хеш, чунин китоберо таълиф накардааст, бузургии миллати тоҷикро ба ҷаҳониён муаррифӣ намуд. Оид ба қадимияти миллати тоҷик дар сарчашмаҳои зиёди таърихӣ низ маълумотҳои хеле мўътамад мавҷуд аст, аммо...

Айни замон, маро бемурувватӣ ва рафтори номуносиби бародарони қирғиз ба шўр овардаасту хостам, ки ба хонандагони азиз оид ба масъалаҳои сарҳадӣ ва об каме маълумоти дастрасбударо манзур намоям. Боварӣ дорам, ки маводи зарурӣ дар дасти ҳукумати ҷумҳурӣ низ ҳаст.

Натиҷаи омӯзиши маводу ҳуҷҷатҳои таърихӣ, қарорҳои қабулгардида ва комиссияҳои паритетӣ аз солҳои 1925, 1936, 1969, 1989 собит менамоянд, ки бародарони қирғиз қарори Президиуми ВЦИК (Комитети Иҷроияи Марказии Умумироссия)-ро аз 4 майи 1925 ва қарорҳои минбаъда дар ҷаҳидаро оид ба дурустии қори комиссия дар масъалаи сарҳад эътироф намекунанд ва қотёна қарорҳои яктарафа қабулгардидаи солҳои 1958-1959-ро дархост мекунанд, ки ин асос надорад.

Саволе пеш меояд, ки қарори яктарафа қабул гардида, аз солҳои 1958-1959 барои бародарони қирғиз чӣ аҳаммияти хосса дорад?

Аз соли 1956 то соли 1962 Турсун Ўлчабоев қотиби аввали ҲК Тоҷикистон буд. Ў ҳарчанд худро дар ҳуҷҷатҳо тоҷик нишон дода бошад ҳам, дар асл қирғиз буд.

Ҳамон замон, қотиби аввали ҲК Қирғизистон Усмон Раззоқов (аз соли 1950 то соли 1961 Қотиби аввали ПК Қирғизистон) буда, ин ҳарду дар мактаб-интернати шаҳри Хучанд маълумот гирифтаанд. Маҳз бо амали ин ду нафар, танҳо аз соли 1958, аз ҳудуди Хучанд 56 ҳазор га, Конибодом 10, 80 ҳазор га ва Исфара 32.780 га замини Тоҷикистон ба қирғизҳо барои истифодаи дарозмуддат ба муддати 25 сол дода мешавад. (Замима, нусхаи харитаи тасдиқгардида аз 4.05.1925 ва рақами ҳуҷҷатҳои дахлдор оиди масъалаҳои сарҳадӣ).

Соли 1958 аз марзи колхозии ба номи “Калинин”, ҷамоати Чоркӯҳи ноҳияи Исфара 144 ҳазор га замин аз ҳисоби заминҳои дар мавзеи Работ буда, то Кони Ғут, ки яке аз қонҳои қадимӣ буд, ҳамчунин дар назди он бинои касалиҳои рӯҳӣ ва ғусфандшӯяки колхозии Калинин ҷойгир шуда буд, ба марзи қирғизҳо мегузарад.

Дар бораи ба марзи тоҷикон тааллуқ доштани Кони Ғут, собиқ сардори Комиссариати ҳарбии вилояти Хатлон полковник Раҳимҷон Бобоев, ки аз соли 1980 то соли 1989 ҷаъолият дошт, чунин мегӯяд: “Падарам солҳои 50-ум дар Кони ғут ба сифати ҷойхоначӣ қор мекарданду дар назди он 2 га замини кишт доштанд. Одатан ба он ҷо мо ба воситаи харароба рафтӯо мекардем. Давраи ҷавонии мо он ҷо гузаштааст ва замини он ҷойҳоро хело хуб дар хотир дорам...”

Нисбати аз даст рафтани 144 ҳазор га замин, собиқ раиси колхозии ба номи “Калинин” Солиев Улмасбой, ки се навбат депутати Шӯрои Олии ССРС интиҳоб гардида буд, чунин гуфта буданд: “Ба ҳамаи сардорони хоҷагиҳои райони Исфара-Абдуллоев С, ҳасанов З, Мукарамов х, Каттаев Т. супориш шуд, ки ҷарогоҳҳои худро бояд ба истифодаи дарозмуддат ба ихтиёри қирғизҳо гузаронем. Баҳри амалӣ шудани он мунатазам намояндаҳои орган ташриф оварда, омодагии моро мекурсиданд. Боре, ки ман оид ба нодурустии ин қор ба намояндаи фиристонидашуда баҳс намудам, дар ҷавоб ба ман гуфтанд, ки “ту аз вазифаат ва ё депутати Шӯрои Олӣ буданат фаҳр накун, ин супориши Турсун Ўлчабоев аст, хоҳу ноҳоҳ иҷро мекуни”. Шояд ҳамин баҳсҳо буд, ки то ба охир расидани мӯҳлати навбати сеюми депутатиам маро бозхонданд. Оид ба чунин сурат гирифтани амалҳои бемаънӣ ба ҳасанов Абдулазиз, ки котиби якуми комитети партиявии райони Исфара буданд, муруҷиат намудем, аммо дар ҷавоб гуфтанд, ки: “ин супориши Турсун Ўлчабоев аст, бояд он иҷро шавад”.

Ҳамин тариқ аз соли 1958 то 1962 32,780 га заминҳои ҷарогоҳии Исфара ба марзи Қирғизистон гузаштааст.

Дар ин раванд мероси бойи ниёгон бошишгоҳҳои қадимаи тоҷикон Хоча-Ғор, ки академик Бобочон Ғафуров дар китоби худ “Тоҷикон” маълумот дода навиштаанд: “Дигар ёдгории палеолити боло маҳаллест, ки бо номи Хоча-Ғор машҳур буда, дар водии хурди силсилакӯҳи Туркистон, дар назди Чоркӯҳ воқеъ аст. Ин ёдгори ба охири палеолити боло тааллуқ дорад. Эҳтимол меравад, ки одамон дар ин ҷо 15-12 ҳазор сол пеш аз ин, яъне дар аҳди кунунии геологӣ зиндагонӣ кардаанд” (Ғафуров Б. “Тоҷикон”. Душанбе, “Ирфон” - 1983, сах. 17).

Ҳамчунин, профессор А.П.Окладников соли 1952 дар назди чашмае, ки 2 км. поёнтар, дар доманаи Хоча -Ғор воқеъ гардидааст, аз қабати девори он ҷо буда, аввал олотҳои сангии 8-10 ҳазорсоларо пайдо мекунад. Баъд аз ҳамон ҷо аз чуқурии 2-2,5 метр олоти нодири сангиро, ки аз субҳи бармаҳали инкишофи олотсозии инсоният дарак медиҳад, пайдо кардааст. Ба назари бостоншиносон бозёфтҳои таърихӣ аз 40 то 100 ҳазорсоларо дар худ таҷассум мекунанд. (Е.А.Давидович. Б.А.Литвинский. Археологи рассказывают. Душанбе, 1954, с. 151)

Ин далелҳо гувоҳи онанд, ки гузаштагони тоҷикон аз ҷое наомадаву маҳз дар ҳамин сарзаминҳои бобой ба олами ҳастӣ чашм кушода рушд намудаанд. Ҳамчунин, мавзеи Хоча-Ғор яке аз бошишгоҳҳои қадимаи тоҷикон буда, дар давоми ҳазорсолаҳо ҳамчун маскани бобой дар идҳои “Наврӯз” ва дигар чашну маросимҳо барои сокинони ҷамоатҳои Сурх, Чоркӯҳ ва мардуми Исфара макони сайру саёҳат, чашнҳои миллӣ буданд. Ин мавзеъ аслан дар асоси васиқаҳо ба сокини ҷамоати Чоркӯҳ Мулло Абдурахмон Махсум ва фарзандони он кас Мулло Турсунбой-Махсум тааллуқ дорад. Дар паҳлӯи чапи Хоча-Ғор мавзеи чарогоҳии “Ғозник” (Сайдгоҳ) ва дар паҳлӯи рости он мавзеъҳои чарогоҳии Кин-кон, Ҳоитак, Исковут, Сафедорак, Бедак, дар доманаи кӯҳи сарбафалаккашидаи Сари-Сорт (Сарасво(а)т), ки ба маънии “таҷассумкунандаи об” ва дар

куллаи он “Ҳамворӣ” омадааст, воқеъ гардидааст.

Аммо сангҳои ороишии табиӣ Ҳоча-Ғор солҳои 70-ум бо кӯшиши собиқ котиби ҲК ноҳияи Бодкон Тошхўҷаев барои ороиши метрои шаҳри Тошкент фурӯхта шуда, дурдонаҳои ганҷи таърихи тоҷикон нобуд карда мешаванд. Ва минбаъд ба ташрифи дӯстдорони ин мероси ниёгон, аз солҳои 70-80 қирғизҳо монетъақодкунӣ ҳоро сар мекунанд, ки айни замон меросхўронаш тамоман аз он маҳруманд.

Мўҳтарам Мамадтоҳир Зокирович!

Чӣ мешуд, ки дар рафти кори комиссияи паритети масъалаи Ҳоча-Ғор, масъалаи катибаҳои рӯи сангии мавзеи Тангии Ворух ва Оинасанг дар мавзеи Каробоғ (Мавзеи Санги сиёҳ) мавриди баррасӣ қарор дода шуда, масъалаи минбаъд ташрифи меҳмонону ҳаводорони он ҳал карда шавад.

Катибаҳои рӯи сангӣ дар мавзеи Тангии Ворух яке аз меросҳои бебаҳои тоҷикон буда, ҳанӯз солҳои 80-90-уми қарни XIX дӯстдорони таърих ва этнографияи рус ба он ҷо ташриф оварда, кӯшиши хондани онро карданд ва катибаи шимолӣ хонда шуд. Олимон А.А.Половцев, К.А. Инностросев иброс намуда буданд, ки: “Имлои катибаи чанубӣ кӯфӣ буда, матни он тоҷикӣ аст.”

Соли 2004 хондани баъзе аз сатрҳои он муяссар гардид, ки воқеъан ҳам матни он тоҷикӣ мебошад. Ҷунонҷӣ “Нафасе бо мае бо фараҳе ба сари басар шурби сур хоҳанд”, ё худ дар сатри дигар омадааст: “Бо худ ниғаҳ кунад, сабр кунад ангу ҳаво”. Ин сатрҳо аз маърифати баланди тоҷикон ҳанӯз дар асрҳои миёна ва аҳаммияти тарбиявӣ доштани он мерос ба мо дарак медиҳанд. Аз солҳои 80-ум баҳри ҳифзу ҳимояти ин катибаҳо бо воситаи Вазорати Фарҳанги ҶТ ва Вазорати Корҳои Хориҷии Қирғизистон муроҷиат карда шуд, аммо ба он мактубҳои иштиробӣ ҳукумати Қирғизистон аҳаммият надод.

Хулоса, қарори Президиуми ВЦИК-ро аз 4 майи 1925 (ЦГАОР СССР, фонд 336, описи 19, ед хр. 297.л. 87 бо имзои котиби ВЦИК Кисилёв) ва қарори Машварати Президиуми ВЦИК РСС Ўзбекистон аз 29.09.1925 (ЦГАОР СССР, фонд 336, описи 19, ед хр. 297.л. 43) ҳуҷҷати асосӣ барои баҳсҳои сарҳадии байни Тоҷикистон ва Қирғизистон буда, қарори комиссияи паритетӣ аз соли 1958 барои Тоҷикистон асоси ҳуқуқӣ надорад.

Дар асоси тақсимои сарҳадии байни Қирғизистон ва Тоҷикистон аз солҳои 1924-27 Исфара 90.000 га чарогоҳ дошт, аз он 32,780 га дар марзи ҳуди Тоҷикистон буд, 57,2 ҳазор чарогоҳҳои ҳудро Қирғизистон барои ноҳияи Исфара барои истифода дода буд. Аммо аз соли 1958 оғоз намуда, оҳиста-оҳиста 32,780 га чарогоҳҳои Исфараро қирғизҳо ғайриқонуний ғасб намуданд.

Айни замон, қирғизҳо бидуни ягон далелу санад ҳадди ҳатти муайяни сарҳади Исфараю Бодкентро бо чарогоҳи Исфара, чун мулки бобоии хеш даъвогарӣ доранд, ки воқеияти асливу таърихӣ надорад ва аз ин баъд, гузашти дигаре ба онон шоиста нест, зеро насли фардои миллати тоҷик мо – имрӯзиёро нафрин хоҳад хонд.

ТАЪРИХШИНОСӢ

Худшиносии миллӣ ва тарбияи ватандӯстӣ равияест, ки дар натиҷаи он ҳар нафари солимфикр Ватани худро дӯст дошта, баҳри пешрафти он содиқона заррае бошад ҳам саҳм мегузорад.

Бинобар он яке аз воситаҳои муҳими тарбияи ватандӯстӣ ва мақсаднок ба камол расонидани ҷавонон, дуруст ба роҳ мондани омӯзиши мероси ниёгон ва омӯзиши Таърихи халқи тоҷик баҳисоб меравад.

Магар қас гузаштаи аҷдоди худро надонида, худро инсонии ҳамқадами замони муосир ҳисобида метавонад?

ҳаргиз не! Ин хитоби сода, вале дар айни замон ҷиддии бузургони илму адаби мо аз қаъри асрҳо ба гӯш мерасад ва хушдор медиҳад, ки аз таърихи миллату сарзамин, расму русум ва дину оини худ мудом воқиф бошем. Таърихро хотираи инсоният меноманд. Пас ҳар фард бе омӯзиши таърихи кишвари худ, маҳалли зист, аслу насаб ва маърифати марзу бумиву зотиашро пойдору бегазанд нигоҳ дошта наметавонад, аз решаи хеш дур ё қанда шуда, ба вартаи гумномӣ ё фано қадам мениҳад ва ба таъбири имрӯзиён, манқурт мешавад.

Ба ифодаи дигар, агар инсон таърихи гузаштаи худро наомӯзаду надонад табиист, ки аз роҳи тайкарда, дастовардҳои гуногуни фарҳангӣ ва аз бурду боҳти мардумаш ноогоҳ монда, бемасъулияту бенишон умр ба сар мебарад. Пӯшида нест, ки ин тарзи ҳаёт писанди замона набуда, аз мо масъулияти баланди худшиносиро талаб менамояд.

Имрӯз мардуми бедордили мо, сартосари олам ба худшиносии миллӣ ва барқарор кардани мероси ниёгони хеш беш аз пеш ниёз доранд. Мо бояд аз таърихи гузашта сабақ бигирем ва барои соҳибэҳтиромия нуфузи байналмилалии миллат, аз як гиребон сар бароварда, корҳои назаррасеро анҷом бахшем.

Аз ин хотир, бо сарвари Маркази фарҳангии шаҳри Исфара Абдуманнон Раупов, ки дар музофоти мо таърихдону мардумшиноси беҳамтоянд, сӯҳбати навбатиамон тӯли зиёда аз ду соат давом кард.

Аз сабаби он, ки ҳама заҳмату талошҳои наздик ба панҷоҳсолаи эшон, дар ҷодаи таърих ва тамаддуни шаҳру навоҳии Исфара боиси омӯхтанист, баргузориҳои ҳамоиш ба ҳамин мавзӯ нигаронида шуда буд.

Аз ин лиҳоз, бо ҳам оид ба мавзӯи фарҳанг, тамаддун ва осори ниёгон машварати муфиду таҳлили назар доир намудем. Аз устод борҳо хангоми ҳамоишҳои расмӣ ва маҳфилҳои

якҷоя, бисёр санаду далелхоро омӯхта будам. Ин даъфа ҳам аз наздашон, бо як ҷаҳон таасуротисаршор аз санаду далели таърихӣ ва арзанда баргаштем.

Мухиммаш дар рафти таҳлил, як шингил аз асосҳои пешовардашон (дар ин бора кори илмӣ бурда истодаанд) эҳтимолияти зиёд ба миён омад, ки калимаи Исфара маънои Исто фараҳ кун-ро нею аслан, Испара – аз вожаи Суғдию Паҳлавӣ ба маънои Исп – Маскан (Сипанча), Фар – зиннати Шоҳона-ро медодааст. Яъне, то истилои арабҳо шакли дурусташ Испара буда, аз сабаби ба талаффузи он тоифа мувофиқ набудан, ҳарфи П-и Пирӯзаю Испара ба Ф -и Фирӯзаю Исфара мубаддал гардида бошад.

Аз манотиқи Қазоқистони Ҷанубӣ, то ба Учқурғони Узбекистон номи панҷ шаш шаҳри қадимаи тоҷикнишин аз решаи Исп маншагир ҳам ҳаст. Ба ин мисол имрӯза Исфана, Исфара, Исфарак ва Исфунӣ далел шуда метавонад.

Ояндаи наздик дар ин бора маводи махсуси илмию таърихӣ омода аст, ки ба тавачҷӯҳи ҳаводоронаш интишор хоҳад шуд.

Ҳамин тавр калимаи Ворух ҳам, на маънои Рӯйи во, балки аз аҳди Суғдию Паҳлавии ВООРУ баромада, ба маънои ҚАЛЪА ва СЕЛГИРИ КАЛОН дар чанд санади таърихӣ ба монанди Катибаи Тангии Ворух ишора шудааст.

Мардуми куҳанбунёди Ворух пасон, то ба Воруи Зарафшону Воруи шимоли Узбекистон рафта, деҳқадаҳои аҳолинишин бунёд намудаанд, ки то ба имрӯз, бо ҳамин ном арзи ҳастӣ доранд.

Ба мисоли имрӯза деҳаи Лакконро, ки мардуми таҳҷойиаш аз Ворух омада ба ҳисоб меравад. Наздик ба шаш ҳазор сол аз ин пеш, дар тарафи соҳили рост, аз гузари кӯҳпораи Катиба ҳаққоқӣ шуда, Вооруи қадим доман густурдаву қомат афрохта будааст...

Лутфилло Исмоилов

номзади илмҳои таърих,
устоди Донишгоҳи Федероли Қазон

БАЪЗЕ ТАВЗЕҲОТ ОИД БА ТАЪРИХИ МУНОҚИШАИ МАРЗӢ ДАР ВОРУХ

Аввалин низоъ миёни тоҷикон ва қирғизҳо дар масъалаи замин дар Ворух ҳанӯз дар замони шуравӣ, дар миёнаи солҳои 70-уми асри XX рух дод. Ҳарчанд нақли куҳансолон дар боби решаҳои ин низоъ ба солҳои 30-уми ҳамин қарн ишора мекунад. Бо гузашти қариб панҷоҳ сол то имрӯз ин низоъ ба худ ҷанбаҳои дигар гирифт (роҳ, ҷарогоҳ) тадриҷан печида гардид ва дар солҳои охир истифодаи силоҳи оташфишон аз тарафҳои даргир (аслан аз ҷониби қирғизҳо) сабаби захмӣ ва кушта шудани

мардуми тоҷик гардид. Ҳар ду тарафи даргир мавқеи худро дар масъалаи марз, замин, роҳ дуруст меҳисобанд ва барои тақвияти он далелҳои худро доранд. Боре қирғизи ҷавони мавзеи Тангии Ворух, ки ба тоҷикон бензин мефурухт, ба ҷониби Ворух ишора намуда мавқеи худро чунин баён намуд: «Мо қирғизҳо ба шумо тоҷикҳо ҳамин қадар заминҳои худро додем, боз шумоён норизо». Ин суханҳо мавқеи аксари қирғизҳои марзиро ифода менамояд: **Тоҷикон заминҳои қирғизҳоро ғасб кардаанд ва дар он зиндагӣ мекунанд.**

Умедворам сафари кутобе ба таърихи ин сарзамин тасавуроти тарафи муқобилро маҳдуд ва ботил месозад. Аз ҳеч кас пушида нест, ки Ворух дар таърихи тоҷикон яке аз ҷойгоҳҳои аввалин одами таърихӣ (человек исторический) ба шумор меравад ва солшумори ин макон беш аз ду ҳазор сол аст. Тарафҳои гуногуни таърихи Ворухро академик Б.А. Литвинский ва ҳамкорони ӯ дар солҳои 50-уми қарни гузашта таҳқиқ намуда дар китоби «Ворухҳо» (Ворухцы. - Душанбе, 1957) чамбаст кардаанд. Тибқи ин тадқиқот дар он замонҳои қадим дар Ворух мардуми ирониасл зиндагӣ дошт. Мероси модӣ ва фарҳангии мардуми бумии Ворух дар тӯли таърих он чунон ғанӣ аст, ки имкони тавсифи он дар ҷаҳорҷӯби мақолае душвор аст.

Чун зиндагии мардуми эрониасл дар водии Ворух таърихи чандҳазорсолаҳо дорад, нахустин ишора ба мафҳуми «қирқиз, қирғиз» ва халқи қирғиз дар мадракҳои тоърихии Мовароуннаҳр ба солҳои 60-уми қарни XVI рост меояд. Тибқи ин мадракҳои хаттӣ, дар он солҳои дар боло зикршуда аввалин бор қирғизҳо дар водии Фарғона пайдо шуданд ва ҷорҳои мардуми Чустро ба ғорат бурданд. То ин давра қабिलाҳои қирғиз дар мавзеи Тиёншон мезистанд, аммо зери фишори қалмоқҳо ба ҷониби водии Фарғона куч бастанд ва ба муқовимати шадиди муғулҳо дучор шуданд. (Мирзо Ҳайдар. Таърихи Рашидӣ; Маҳмуд ибн Валӣ. Баҳр-ул-асрор).

Захируддин Бобур (соли вафот 1530) дар асараш

«Бобурнома» чун дар боби Исфара, Чоркӯҳ ва Ворух маълумот медиҳад (интиҳои асри XV- ибтидои XVI), мардуми ин ҷойҳоро чун мардуми буми тавсиф менамояд ва дар бораи қирғизҳо чизе наменависад, чун қирғизҳо дар он давр дар ин макон зиндагӣ намекарданд ва куҳҳои Тиёншон ҷойи зисти онҳо буд. Инчӯ метавон баёни таърихи тадриҷии нуфузи қирғизҳоро дар водии Фарғона бо таъба мадрақҳои таърихӣ идома дод, аммо ин иқдом тӯлонӣ хоҳад шуд ва он қадар зарурат надорад. Бехтар аст ба қарни XX наздик биёем. Сайёҳи рус Федченко дар соли 1872 чун аз Исфара ба ҷониби Ворух раҳсипор мешавад, дар тӯли роҳ номи ягон макони қирғизнишинро зикр накардааст. Дар он айём ҳатто дар тангии Ворух қирғизҳо намезистанд, чун Федченко бо онҳо ҳатман дучор меомад. Худи Федченко дар Ворух бо як қирғизи номабар (куръер) дучор меояд, ки ба ҷойи дигар шитобон раван буд. Тибқи навиштаҳои ин сайёҳи рус қирғизҳо дарвоқеъ дар болокӯҳҳои ҷануби Ворух мавсими тобистонро (летовка) сипарӣ менамуданд ва дар поёнкӯҳҳо тоҷикҳо ба зироат машғул буданд. Барои мардуми Ворух, менависад Федченко, вохурӣ бо қирғизҳои кӯҳнишин, баҳусус бо қирғизи мусаллах, оқибатҳои ногувор ва вазнин дар бар дошт.

Тибқи ахбори таърихӣ, ки ба ман дастрас аст, қирғизҳо дар тангии Ворух дар охири асри XIX маскан гирифтаанд. Академик А. Мухторов ҳини баёни таърихи мазори Абу Мусо (дар болооби Зарафшон), аз ҷумла нигоштаанд, ки қирғизҳои тангии Ворух чанд маротиба ба Мастҷоҳ ҳуҷум намуда, даст ба қатлу ғорат задаанд, аммо дар охир ба шикаст мувоҷеҳ шуданд. Мардуми Мастҷоҳ қирғизҳоро то тангии Ворух таъқиб намуданд ва ба онҳо хисороти зиёд ворид сохтанд (А.Мухторов. Мазори Абу Мусо// Таърихи мазорҳои Тоҷикистон. – Д.: 1989). Дар воқеъ баёни ин ҳодисаҳои таърихӣ ба интиҳои қарни XIX рост меояд. Тавре, ки омори замони подшоҳии рус нишон медиҳад, дар ибтидои қарни XX нуфуси қирғизҳо дар волости Исфара, аз он ҷумла Ворух бисёр ночиз будааст. Ба маълумоти зер таваҷҷуҳ

намоед:

I. Баъзе маълумоти тоърихӣ дар мавриди шумораи аҳоли дар баъзе деҳоти волости Исфара, уезди Қуқанд дар соли 1909.

Некоторые населенные пункты Исфаринской волости Кокандского уезда в 1909 г.

Ворухское сельское общество. Оно состояло из двух составных частей:

<i>население</i>	<i>число дворов</i>
1. Ворух	685 двор - 3.382 человек
2. Таш-Курган	51 двор - 280 человек

Сельское общество Чорку:

1. Чорку	316 двор - 1.744 человек
2. Сур	153 двор - 858 человек
3. Самаркандак	43 двор - 258 человек
4. Мачаи	27 двор - 148 человек
5. Карабаки	12 двор - 72 человек
6. Гаусур	4 двор - 24 человек

Источник: Список населенных мест Ферганской области.

г. Скобелев: Типография Ферганского областного правления, 1909. – С.53

II. Ба омори соли 1917 таваччуҳ намоед ва таносуби шумораи тоҷикон ва қирғизҳоро дар навоҳии Исфара қиёс намоед. Дар он давр тамоми саканаҳои қирғизнишин, ки номи онҳоро дар боло зикр намудем ва имрӯз ба Қирғизистон мансуб ҳаст, ба ҳайъати волости (навоҳии) Исфара дохил

мешуд. Баъзе далелҳои тоърихӣ оиди шумораи аҳолии волости Исфара дар соли 1917.

По данным переписи 1917 года численность таджиков в Исфаринской волости составляла	– 81.6 %
численность узбеков	– 9.2 %
численность киргизов	– 8 %

Население Варухского общества в 1917 г.:

1. Кишлак Варух	– 642 хозяйства
2. Танги Варух (киргизы)	- 26 хозяйства
3. Тихидон	- 259 хозяйства

Вышеуказанные статистические данные показывают, что в 1917 году в Ворухе существовало:

У таджиков Варуха	– около 900 хозяйств (двор).
У киргизов (Танги Ворух)	- 26 киргизских хозяйств (двор).

Источник: Современный кишлак Средней Азии (социально – экономический очерк) Выпуск VI. Исфаринская волость (Ферганской области Узбекской ССР). Под редакцией Б.Б. Карп и И.Е. Суслов. – Ташкент, 1927. – с. 8 – 12

Ҳусейн Зоҳидов

ЯК ПОРАИ ИН МУЛКИ АЗИЗ, КАМ НАМЕКУНЕМ

Вақте ба харитаи сиёсии Тоҷикистон нигоҳ мекунӣ, дар атрофи вилояти Суғд чашмонат ба номи яке аз минтақаҳои хуррамзамин - Ворух меафтад. Ворух яке аз деҳаҳои қадимаест, ки дар шаҳри Исфараи бостонӣ ҷойгир шуда табиати зебо ва мардуми меҳмоннавоз дорад. Вале, вақтҳои охир чуноне аз аз шабақаҳои иҷтимоӣ мушоҳида шуда истодааст, чашми нохалафони “бесират” ба ин гӯшаи зебои Тоҷикистон афтадаву иддаои “соҳибӣ” доранд. Аммо ин иддаои онҳо хандаовару ҳайронкунанда аст, ки чӣ гуна ва бо кадом рӯ, ҷангалзодагон ба минтақаи бихиштсо назар меафкананду бар асоси кадом далели норавшан Ворухро мулки хеш медонад. Ҳама сарчашмаҳои

таърихӣ Ворухро аз азал сарзамини тоҷикнишин нишон медиҳанд. Ҳатто дар асарҳои бадеии устодон Садриддин Айни, Ҷалол Иқромӣ, Пӯлод Толис ва дигарон номи Ворух чун сарзамини Тоҷикон оварда шудааст. Ин иддаои тарафи муқобил танҳо як берӯй ва шикастани намақдон ба ҳисоб меравад.

Мо, халқи Тоҷикистон ҳама чун занҷирҳои ба ҳам пайваست ҳастем. Сарзамини мо - ин хонаи мо аст. Ба гузаштаи дур назар андозем, манзурам солҳои 1920-1924 аст. Ҳамон вақт ҳам душманони халқи тоҷик - Тоҷикистонро чун давлат эътироф накарданд. Чун диданд, ки Тоҷикистон миллати соҳибтамаддун, таърихӣ ва кӯҳан аст, натавонистанд, ки монетаи давлати мустақил шудани мо шаванд. Он ҳама талошҳое, ки бузургони халқи тоҷик дар ҳамон давра карда буданд, имрӯз барои мо бояд дастурамал ва роҳнамо бошанд. Мо, чӣ рӯзҳое ки паси сар накардем. Ин ҳам чун шамолаки фасли дай мегузарад. Фақат, мо ҳама шаҳрвандони Тоҷикистонро мебояд, ки дар канори ҳам бошем, ба Ватан ва таърихи хеш арҷ гузорем ва бо иродаи мустаҳкам алайҳи “кӯчиён”, ки даъвои Воруҳи мо мекунанд, садо баланд карда, зарраи хоки диёрамонро ҳифз созем.

Ман, ҳамчун ҷавони даврони Истиқлолият кулли мардуми шарифи Тоҷикистонро ба муҳофизат ва устуворӣ алайҳи бадхоҳони ин диёр даъват мекунам. Устувории мо устувории давлат аст. Ҳазосолаҳо таърихи кӯҳан бо мост. Дуои ҳазорон модарони тоҷик бо мост. Китоби “Тоҷикон” ва Пешвои муаззами миллат бо мост. Ин иддаоҳо чун абре ҳастанд, ки барои чанд лаҳзае пеши офтобро мегиранд. Зимни рӯи авроқ овардани ин матлаб бадохатан шеърэ эҷод гардида, ҳисси Ватандӯстии маро афзунтар намуд, ки пешниҳоди Шумо менамоям!. Итминонам комил аст, ки ҳама бо руҳияи баланди меҳанпарастӣ, ҳамфикру ҳампешаи мо ҷавонон хоҳед шуд.

Як порчаи хоки Ватанро намедиҳем,

Ин Воруҳи таърихкӯҳанро намедиҳем.

Бегона гар талоши гирифтаг зи мо кунад,
Сарчамъ гашта, хори чаманро намедиҳем,
Ворух, мулки мост, бувад сарзамини мо.
Як гӯшаи биҳишмисол, нозанини мо,
Ҳарчанд кунанд “кӯчиҳо” даъвои “соҳибӣ”
Номаш навишта аз азал андар ҷабини мо.
Мо миллати мубориз, сар ҳам намекунем,
Ворухи хешро бадал ҳам намекунем,
“Ҷон дода, ҷон гирифта ба майдони корзор”
Як пораи ин мулки азиз, кам намекунем.

Шахноз Комилзода,

журналист

ТРАГЕДИЯ НА ГРАНИЦЕ СВОИМИ ГЛАЗАМИ ПОСЕРЕДИНЕ ВОЙНЫ НА ГРАНИЦЕ

С момента возникновения военного конфликта на границе в медиа пространстве, начали распространяться огромное количество информации, большинство из которых были сомнительные. В первый день, с таджикской стороны конфликт освещали всего лишь два журналиста. Фарзон Машарипов, корреспондент радио «Озоди» и Халим Джураев из «Азии Плюс». На следующий день я позвонила Фарзоне, чтобы узнать, что происходит на границе, и в ходе разговора она сказала: «Приезжай, мы тут одни!». Ну, и как же оставит

коллег одних в такой ситуации. Взяла другую коллегу, Нурангез Рустамзоду и выехали в путь. По прибытию в Исфару, так как дороги ещё были перекрыты в сторону линии границы, мы поехали проведать мэра города Исфары. Нам сообщали, что 29-го апреля перед началом боевых столкновений на границе, господин Баховаддин Бахадурзаде - мэр города Исфары поехал обсудить вопрос с представителями Кыргызстана на пункт распределения воды “Головной”, но вместо конструктивного диалога, киргизская сторона открыла огонь, и пуля снайпера ранило мэра в плечо. Когда мы прибыли в больницу, состояние мэра ухудшалось, потому что пуля все еще находилась в его теле. Нам удалось проведать солдат, которые получили ранения, в ходе боевых действий и местных жителей, которые также попали под обстрел киргизских силовиков. Для меня было крайне интересно видеть настрой солдат и местных жителей. Люди, попавшие под обстрел, солдаты, которые были вынуждены ответить огнем на огонь, говорили спокойно и непринужденно. Я не чувствовала в их голосах дрожь и страх. В их глазах горела искра любви и преданности родине, а так же никакой ненависти к соседям.

Одного из них пуля ранила в ногу. Врачи еще не успели вытащить пулю. Я спросила: “Пуля в ноге, нога не болит?” Он с улыбкой ответил: “Болит”. Я с сожалением выразила: “Не сможешь продолжить службу?”. Но он воодушевленно и уверенно возразил: “Как только вытащат пулю, снова пойду защищать наши границы”. То, что молодёжь, солдаты так любят свою страну сознательно и готовы отстаивать честь страны ценой своей жизни, трогало до глубины души.

Герои войны на границе

Так же проведали раненых из числа местных жителей. У одного была рука ранена, другого ранили в голову, у третьего

была нога ампутирована. В общем все эти парни страдали от последствий войны. Я спросила их: “ Что вы чувствуете по отношению к своим киргизским соседям? Можно ли сказать, что вы испытываете ненависть к киргизам?”

Парни говорили, что нет. Солдаты противной стороны также пошли на войну, слушая приказ своего правительства, но мы отстаивали честь родины, наши границы и в случае повторного нападения, также будем отстаивать интересы своей родины. Но никакой личной неприязни к нашим соседям мы не ощущаем. Всё что происходит на поле боя там и остаётся». Один из солдат из Фархарского района рассказал, что в ходе боевых столкновений столкнулись с раненым киргизским солдатом. Он лежал на земле и стонал. Мы сообщили нашей медицинской службе. Они оказали ему первую медицинскую помощь и отправили его на родину.

Раненый молодой человек из села Чоркух рассказал, что, когда выстрелили в мэра, города Исфары он находился рядом с ним. Когда он увидел, что Баходурзоду ранили, он попытался ему помочь, и в этот момент был сам ранен пулей из снайпера. Мы поняли, что в нас целились со снайпера. Обычно снайперы целятся в голову и в сердце. Этот храбрый парень с Чоркуха рассказал, что в тот момент другая пуля попала в его друга, который скончался на месте. В ходе беседы с госпитализированными бойцами, чувствовалось большое сострадание своим погибшим сельчанам и солдатам. Жители Чоркуха утверждали, что в районе водораспределителя пули лители с трёх направлений. Спустя 4 часа обстрела наконец-то таджикской стороне удалось ликвидировать снайперистов с Киргизской стороны. Они были крайне удивлены, когда увидели трёх женщин, двое из которых были славянской внешности. Как позднее таджикские военнослужащие объявили, среди стрелявших были наёмные снайперисты. И экспертиза показала, что пули, из которых открывали огонь, разработаны в

специальных лабораториях.

Также в ходе этого визита мы встретились с женщиной, которая потеряла двух сыновей на этой войне, но в её голосе слышались нотки гордости. Она не плакала, с выше поднятой головой говорила, что мои сыновья отдали жизнь за родину. Я воспитала героев. Она это говорила и не проронила ни слезинки. По словам этой женщины в течении 30 лет они подвергались нападениям и вмешательствам соседей в их бытовой жизни, и такое отношение их изрядно изматала.

Встретилась с медперсоналом. Две машины скорой помощи были обстреляны и, в общем, по словам врачей 4 врачей получили огнестрельное оружие, один скончался на месте, другой был в критическом состоянии. Одного из медбрата, которого так же выстрелили из снайпера, пуля попала между его чепчиком, а в водителя скорой помощи пуля прошла между ухом и попала в кресло сидения. (У меня есть видеозапись этих бесед и состояние машин)

Женщины между перестрелками

Эта война показала, что не только мужчины, но и женщины в Исфаре готовы отдать жизнь за свои земли, для этих людей нет ничего более священного, чем их границ.

По словам жителей приграничного района рукоприкладства киргизской стороны на земли, и воду неделимитрованной территории продолжают на протяжении 30 лет. Точнее имеют исторические корни. По данным экспертов, они хотят присвоить плодотворные земли и водоснабжающие каналы, которые находятся на территории Таджикистана. Жители приграничных сел Таджикистана, утверждают, что киргизская сторона во время таких провокаций привозят неизвестных людей с других регионов, которые начинают истерить, нападать камнями в нашу сторону и провоцировать,

так как жители приграничных сел Таджикистана могут легко опознать своих соседей. Так же сами киргизы живущие, на приграничной линии утверждают, что это приезжие киргизы.

Начало конфликта

То, что глава комитета безопасности Киргизии на одном из своих выступлений предложил обмен таджикского региона Ворух на пустующие территории Киргизии, являются частью прежних провокаций. Ворух, в котором проживают 40.000 таджиков и всего лишь 4-5 тысяч киргизов. Исторические документы и раскопки свидетельствуют о том, что Ворух исторически является регионом, где всегда проживали таджики. По словам жителей в том самом распределителе кыргызская сторона установила 5 камер наблюдения. Кыргызы постепенно присвоили себе земли по ту сторону распределителя, а потом объявили сам распределитель своей собственностью и начали распределять воду в не рамках положения, которое было оговорено в 1980 году между Узбекистаном Таджикистаном и Киргизией. Я была в данном регионе 5 лет тому назад, и тогда блок пост кыргызской стороны стояла в районе 5 метров от водораспределителя. Спустя 2 года, когда случились очередные столкновения, в результате чего были убиты 2 гражданина Таджикистана, я поехала готовить репортаж для ТВ Иран Интернейшнал. И тогда уже этот блок пост стоял уже на 200 метров ближе к водораспределителю. Я была крайне удивлена. А спустя 2 года, 31 мая случились данные столкновения.

Известно, что весь инцидент начался с установки видеокамер, не считая избиение двух подростков. Таджикская сторона исходя из договорённостей установила 3 камеры наблюдения на водораспределителе «Головной» которую, к вечеру того же дня соседи забросали камнями. На следующий день с утра жители Киргизстана вышли к водораспределителю

лопатами и другими орудиями земледелия, с требованиями снят камеры наблюдения. К обеду на место конфликта выехал мер города. В протяжении несколько минут обсуждений услышался звук выстрела, которая и ранила мера города.

Военный конфликт

Односторонняя стрельба длилась до 16-и часов. С таджикской стороны кто успел, запрыгнул за водозабор, кто не успел, погибли на месте и 4 часа ждали помощь, чтобы выбраться из-под забора. Из Худжана прибыла помощь, и чтобы вытащить жителей из-под забора были вынуждены открыть ответный огонь. Одновременно с началом уже боевых столкновений начались наступления приграничные точки Овчикалача, Хистеварз, Сурх, Ходжаи Аъло, Сомониён, центр Чоркуха и Ворух. В некоторых пунктах, в частности, в Ходжаи Аъло и в пункте распределителя «Головной» применялось тяжёлая артиллерия. Вооружённые силы Таджикистана прибыли на место столкновения спустя четыре часа. Всё это время на границах находились безоружные мирные жители и недостаточное для масштабных военных столкновений приграничники. В общем, до объявления остановки войны перестрелки длились 16 часов.

Одно из самых сильных столкновений проходили в селе Ходжаи Аъло, Таджикистана. Здесь кыргызы и таджики живут в шахматном порядке. Как, рассказали соседи, за день до столкновения их кыргызские соседи до последнего покинули свои дома. На следующий день десятки таджикских домов были обстреляны из миномёта, а уцелевших домов подожгли собственноручно. О чём свидетельствуют видеозаписи и остатки от пуль. Во время моего прибытия дома всё ещё горели и дымились. А жители со слезами на глазах пытались потушить огонь.

По дороге с села Чоркух к центру Ходжаи Аьло мы проехали мимо участка принадлежащего Киргизстану. Увидела там горящий дом. Я хотела подойти к дому узнать от чего горит дом, так как перестрелки прекратились еще за 2 дня, и та зона строго охранялось киргизскими военнослужащими, но военные не пустили мен. Они даже не позволили мне близко подойти к линии границы. Я крикнула, «Почему этот дом горит?» Военный кинул головой и указал в сторону таджикских военнослужащих. Я опять крикнула «Но ведь сегодня уже третий день как огонь может три дня так пламенно гореть?». Тем более щёл сильный дождь. В ответ он указал мне продолжить свой путь. Я не стала рисковать, обратно вернулась в машину, и поехали дальше.

Проблема жителей приграничных территорий

По мере отвода военных действий подальше от жилых домов застравшихся жителей эвакуировали. Это были в основном женщины и дети. На помощь к ним прибегали исфаринцы. Они приезжали на машинах и увозили их в безопасное место. Где-то солдаты и молодежь строили живую цепочку, чтобы собой прикрыть людей. Эвакуированных жителей сначала распределили в студенческом общежитии, однако жители Исфары забирали их к себе домой, со словами «Вы не беженцы вы наши гости».

Первую ночь мы провели в доме активного волонтера Эркинджона, который до нас поселил у себя несколько эвакуированных женщин. Мы до утра не смогли сомкнуть глаз. Женщины рассказывали про ужас войны. Одна из них рассказала, что её зять отнёс еду нескольким пограничникам, которые охраняли одну сторону дороги. По возвращении в него выстрелили из снайпера прямо у порога дома. Мой сын побежал ему на помощь и так же попал под обстрел. Сына ранили в руку, и был вынужден обратно зайти в дом. Чтобы спасти нашего зятя

каждый раз, как только мы пытались выйти за ворота, снайпер стрелял в нас. Стрелки были настолько суровыми, что мы целая семья с его женой и детьми не смогли затащить его внутрь, и он умер тяжелой смертью у ворот на наших глазах. Только ночью, когда уже стемнело, мы смогли затащить его окровавленное тело в дом. А на следующий день принесли тело другого зятя, его тело нашли в канале. (у меня есть видеозапись её рассказа)

Проблема трансграничного мусора

Протяженность таджикско-кыргызской границы составляет около 970 километров. Линия госграницы Кыргызстана с Таджикистаном остается неурегулированной с момента развала СССР. Неопределённость государственных рубежей являются причиной недомоганий среди местного населения.

Ферганская долина всегда была местом, где веками разные национальности жили бок о бок, как добрые соседи. Не говоря уже о том, что в советское время это были гражданами одной страны. Так было и с жителями сел Исфары и Бободжон Гафуровского района Таджикистана и Лейлекского, Баткенского района и Исфана Кыргызстана, которые никогда не считали друг друга чужими.

Однако времена меняются, и теперь жители этих двух сел являются гражданами разных стран со своим уровнем развития и своим «начальством». Ввиду того, что дома жителей этих двух сел расположены вперемежку, а «государственной границей» являются зигзагообразный арык и такая же автомагистраль, то у каждого из «начальств» долгое время существовало своё мнение по поводу тех или иных общих проблем, что очень часто приводило к каким-то конфликтам между жителями соседних сел.

Власти Таджикистана и Кыргызстана многократно

проводили и проводят переговоры о демаркации и делимитации границ. Тем временем эксперты международных институтов, изучают проблемы и предлагают свои варианты устранения проблемы.

Некоторые организации решили поддержать активную молодёжь приграничных сёл и помогли им в создании собственных бизнесов. Другие решили создать места для досуга подростков и молодёжи. Кто-то решил отремонтировать медпункт, школы и инфраструктуру.

Одним из таких «яблок раздора» была чистка общего арыка и вывоз мусора. Село Овчикалачи, Бободжон Гафуровского района является территорией, где дома жителей двух стран расположены вперемешку. Население Овчикалача составляет 23,999 человек, и протяжённость границы 32 км. На данном участке таджиков и киргизов разделяет всего лишь один арык, тропинка или узкая автомагистраль. Сёла на таджикско-киргызской границе не очень-то богатые и у них в бюджетах не всегда есть средства на приобретение транспорта для вывоза мусора. И соответственно, каждое село хочет, чтобы потратились соседи.

На первый взгляд данная проблема кажется особо не важной. Однако, по словам жителей данной местности неоднократно из за мусора между жителями по сторонам линии границы вспыхивали стычки и разбирательство. Однако проект «Трансграничное сотрудничество для достижения устойчивого мира и развития» приобрёл для жителей трех приграничных сёл Таджикистана, в т.ч. и Овчикалача, тракторы с прицепом.

Как отметил Вайдулло Тошматов, директор Государственного унитарного предприятия «Коммунальное жилищное хозяйство» села Овчикалача: «Данный трактор решил проблему с вывозом более 30 тонн мусора в месяц. В каждом выезде в него собирают более 2 тонны мусора, и таким образом в месяц производится 16 рейсов. Сегодня приятно

смотреть, как дети и гости гуляют по чистым и убраным улицам, а ранним утром и по вечерам вдыхают чистый воздух»

К сожалению, все усилия международных органов и самих жителей анклава не могут устранить проблему с корнем. Подобные действия уменьшают агрессию и столкновения между двумя странами, однако проблема остаётся открытой и нерешённой. Пришло время поставить точку делимитации границы.

ИСМОИЛОВ Л.Э. , КАФЕДРА
ВОСТОКОВЕДЕНИЯ И ИСЛАМОВЕДЕНИЯ,
КАЗАНСКИЙ ФЕДЕРАЛЬНЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ, Г. КАЗАНЬ

**К вопросу о месте захоронения Сайид Бурхан ад-дина
Клыч.**

В Ворухской долине (северный Таджикистан) существует многочисленные святы места и мазары. Скорее всего история происхождения большинства из них связана с именами представителей среднеазиатского суфизма. Поиск и изучение таких святы мест имеют не только историческое значение, но и являются новым взглядом на историю ислама.

Одним из таких святы мест является гробница Сайид Бурхан ад-дин Клыча. Она расположена в южной части долины, около мечети квартала Тидон, мимо дороги ведущей к мазару

Чимиргонбобо. Ныне мечеть носит имя этого святого. Об этом свидетельствует надпись над воротами мечети. В недалеком прошлом, гробница и мечеть были реставрированы усилиями местных жителей и сейчас они находятся в хорошем состоянии.

Стоит отметить, что гробница и имя Сайид Бурхан ад-дина Клыч являются очередными памятниками истории эпохи Караханидов (XI-XII вв.) в Ворухе. Первый памятник - довольно известная арабская надпись в Ворухском ущелье. Вероятно, Ворухская долина в эпоху династии Караханидов имела особое стратегическое значение. Видимо, она была важнейшим пунктом дороги, соединяющей столицу с западной частью государства.

Далее, свидетельства того, что Сайид Бурхан ад-дин Клыч похоронен именно здесь, является надпись в стихотворной форме на таджикском языке на потолке мечети. Ее прочтение вызывает некоторые затруднения:

Ибадатхоначои муслиминро
Талаб кардам зи Хакк таърихи онро
«Мо тафир» мегуфт бо овози баланд
Як хазору сесаду хаждах бино инро
Бонии аввал, ки буданд кози Мирзо Мутеъ
Бархи таъмири сони чамъ намуданд чумларо
Масчиди бемуддао оли шуд ин
Дар сари кабри Сайид Бурхониддин
Аз барои тоати Парвардигор
Дур гардон дар хама хол аз лани
Магфират аз туст, мо умедвор
Хам ба хакки он расули оламин.

Содержание этого простого стихотворного текста указывает на строительства великолепной мечети возле могилы Сайид Бурхан ад-дина. Эта мечеть была построена, точнее вторично реставрирована (судя по содержанию надписи)

местным населением под руководством некоего кади Мирзо Муте' в 1318 г.х. / 1878 г. Многочисленные потомки последнего ныне живут в приметном квартале.

Легко заметить, что в вышеупомянутом тексте имя Сайид Бурхан ад-дина нашло отражение, однако его прозвище «Клыч» выпало из текста. Вероятно причина тому - соблюдение рифмы. Но из устных рассказов старожилов этого квартала явствует, что человек, похороненный здесь, является именно Сайидом Бурхан ад-дин Клычом.

Интересно, что в этой же долине, в квартале Сари Канда существует другое место, связанное, кажется, с именем названного святого. Из беглого просмотра этой местности и сохранившейся могилы, но еще и из рассказов жителей этого квартала мы узнаем, что здесь покоится тело святого человека по имени шейх Бурхан ад-дин Вали. Существует ли историческая связь между этими именами и местностями, или они являются разными людьми, принадлежавшими разным эпохам? На этот вопрос мы пока ограничиваемся только догадками и предположениями.

Сайид Бурхан ад-дин Клыч или Сайид Бурхан ад-дин Вали является известным представителем среднеазиатского суфизма и его имя встречается в большинстве средневековых письменных памятников, хотя сведения о нем пока доступные нам, имеют отрывочный и легендарный характер.

Здесь мы опираемся на сведения манакиба (агиография) XVI в. - «Джама-ул-макамат» (Вместилище степеней духовного совершенства). Судя по содержанию этого труда, генеалогия (шаджара) Сайида Бурхан ад-дин Клыча доходит до четвертого халифа правоверных Али иби Абу Толиба. Автор сочинения с целью обоснования своих высказываний приводит следующую легендарную версию. Некий человек по имени Сайид Камал ад-дин прибыл из Медины в Ферганскую долину и поселился в городке Узганд (современный город Узгень, Республика

Кыргызстан). Это событие происходило в конце X в.

Тогдашний правитель Ферганы, известный представитель Караханидской династии, покоритель Мавераннахра Илек Мози (умер в 1012-1013гг., его могила находится в г.Узгень) пригласил Сайид Камал ад-дина в столицу - Фергану. Сайид Камал ад-дин долгое время жил при дворе Илека Мози, даже женился на его дочери. Спустя некоторое время Сайид Камал ад-дин с целью паломничества отправился в сторону Аравии, но по пути скончался. После его смерти его жена родила сына. Мальчика назвали Сайид Бурхан ад-дин.

Если верить словам автора вышеназванного манакиба, Сайид Бурхан ад-дин после смерти своего деда Илека Мози стал правителем Ферганы. Но военно-политическая обстановка в регионе была нестабильна. В результате бунта и давления со стороны некоего Султана Ибрахима Сайид Бурхан ад-дин покинул Фергану, стал беженцем, перебрался в г. Худжанд. Здесь правил другой полусамостоятельный представитель Караханидской династии.

Сайид Бурхан ад-дин долгое время жил в Худжанде, учился у известного шейха Масхалат ад-дина Худжанди. Кстати, недалеко от современного Худжанда, ныне находится кишлак Шайх Бурхан, название которого, несомненно, связано с именем Сайид Бурхан ад-дина Клыча. Здесь существует его кадамчай.

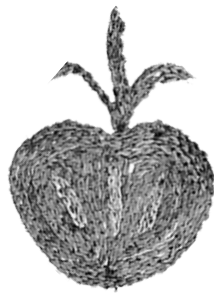
После того как общественно-политическая обстановка в Фергане стабилизировалась, Сайид Бурхан ад-дин Клыч вернулся в родной город и до конца своей жизни прожил там. Однако эта легенда не нашла отклик и поддержку в других исторических произведениях. Причина может быть указывает на слишком свободную фантазию автора сочинения.

По словам Джамала Карши, автора «Мулхакат-уссурах» (приложение к «Сураху»), Сайид Бурхан ад-дин был преподавателем медресе Узганда и прославился как проницательный человек своей эпохи. Джамал Карши - пока

единственный знакомый нам историк, жизнедеятельность которого ближе к эпохе Сайид Бурхан ад-дин Клыча. Автор ничего не сообщает о местонахождении могилы Сайида Бурхан ад-дина. Другие средневековые авторы, которые оставили нам сведения о Бурхан ад-дине Клыче, жили намного позже и их сообщения опираются на сведения других авторов. Например, известный географ Махмуд иби Вали (XVII в.) сообщает, что гробница достопочтимого Сайида Бурхан ад-дин Клыча находится в г. Узганде.

Здесь возникает вопрос, почему в Ворухе тоже существует гробница этого святого? Данный факт можно комментировать следующим образом. Видимо, известный нам Сайид Бурхан ад-дина Клыч во время своего бегства, или возможно в другое время, прибыл в Ворух, и впоследствии места, где он жил или побывал, превратились в кадамчай. Или вероятно он скончался здесь и похоронен тут. Но мы для обоснования этой или другой догадки пока не располагаем ни письменными, ни какими-либо другими вещественными доказательствами. Может быть, только археологические раскопки самого памятника сумеют пролить свет на данный вопрос. К слову, около гробницы лежит камень, кажется с какой-то непонятной надписью, а может это не надпись, а просто причудливое творение природы.

Кстати, явление приписывания нескольких могил или гробниц одному конкретному человеку в истории суфизма не ново. В заключении стоит отметить, что, несмотря на то, где захоронено тело Сайид Бурхан ад-дина Клыча, изучение, реставрация и забота о сохранности данной гробницы являются проявлением внимания к прошлой и настоящей духовной культуре народа.

А. П. ФЕДЧЕНКО. ПУТЕШЕСТВИЕ В ТУРКЕ-
СТАН. – М., 1950 ПУТЕШЕСТВИЕ В ИСФАРУ И
ЛЕДНИКУ ЩУРОВСКОГО. ВОРУХ (1871)

“Въехав в сады Воруха, мы снова встретили затруднения. Улицы делились, и мы начинали уже недоумевать, куда держать путь, как к нам подъехал всадник, оказавшийся аксакалом, т.е. выборным старшиной этого местечка. Но такая любезность со стороны аксакала только представила новые трудности: он был таджик и не понимал ни слова по-узбекски.....”

“Жители Воруха – таджики, говорят почти исключительно по-таджикски, т.е. наречием или, по незначительности отличий, вернее, говором персидского языка. Представляет ли их язык те провинциализмы, которые замечаются у гальчей, обитателей верхней долины Зеравшана, не знаю; сами ворухцы себя гальчами не называют. Наружность их, впрочем, одинакова с

наружностью гальчей: они коротголовы, волосы порядочной величины, и глаза черные, сложения они вообще крепкого, на вид стройные”.

“Ворухская лощина гораздо меньше чаркуйской, возвышенности и в ней есть; на них-то, как на местах, неудобных для орошения, и сконцентрировались главным образом дома жителей. Вследствие этого Ворух весьма разбросан и по числу четырех главных групп его домов делится на четыре махалля (приход): Майдон, Сидон, Гузари и Сарыкуруш”.

Таджикистан

Почему Ворух - открытая рана на карте Таджикистана и Кыргызстана

Ворух стал яблоком раздора на таджикско-кыргызской границе, и если Душанбе и Бишкек по-настоящему не договорятся о решении конфликта, на спорных землях снова может пролиться кровь.

История Воруха, как таджикской территории, фактически начинается еще до появления Таджикистана в современных границах.

Если Таджикская ССР появилась на карте в 1929 году, перестав быть просто автономией в рамках советского Узбекистана, то граница между Исфарой и Баткеном (тогда Кара-Киргизская АССР) образовалась на картах в 1924-м, после соответствующего декрета ЦК Компартии.

К слову, на тот момент никаким эксклавом селение не было - просто заметный выступ на карте, тонкой нитью мелких кишлаков и сельских дорог связанный с остальным Таджикистаном.

Подтверждался его неотделимый статус и постановлением Киргизской АССР от июня 1927 года, где Ворух прямо указывался как часть Исфаринского района с населением

в 3,5 тысячи человек.

Село Ворух на карте Таджикской ССР и на современной карте Таджикистана

Границу между территориями Таджикистана и Кыргызстана подтверждало постановление Совнаркома 1947 года об уточнении границ Узбекской и Киргизской ССР, где ныне спорный Ворух был неотделимой частью советского Таджикистана.

Разночтения о принадлежности территорий начались в середине 1950-х во время строительства Турткульского канала и водохранилища. Дело в том, что русло канала проходило в том числе по территории Исфаринского района. Для простоты административного управления несколько тысяч гектаров передавались Кыргызстану, а тот взамен должен был обеспечить орошение земель вышеназванного района.

Тогда Президиум Верховного Совета Таджикской ССР это решение не утвердил, но отказываться от важного инфраструктурного проекта не стали - ну с чего бы соседям спорить, раз они являются частью одного советского государства и земля в любом случае общая, советская. Так земли Исфары, географически соединявшие Ворух и Таджикскую ССР, де-юре остались таджикскими, а де-факто - кыргызскими.

Изначально кыргызов привлекали в тот район для работы пастухами, выделяли им земли под строительство домов, позже они перешли работать в местные колхозы, со временем численность этой группы стала расти.

Едва ли кто-то из руководства страны мог предвидеть серьезные земельные конфликты. Впрочем, как и распад СССР меньше чем через 40 лет.

Спор под красным флагом

При этом зачатки конфликта предугадать можно было еще в советские времена, задолго до перестройки и первых столкновений в национальных республиках.

Так, в новогоднюю ночь 1974-го в Ворухе произошла стрельба, в которой старшее поколение до сих пор винит кыргызскую сторону. Обошлось без смертей, но с огнестрельными ранениями. Инцидент был серьезный, в дело вмешалась Генпрокуратура СССР.

После долгого разбирательства руководству Таджикской ССР предложили передать несколько сот гектаров в пользу Баткенской области, на месте которых скоро появится село Ак-Сай. Тогда официальный Душанбе это решение поддержал, о чем сегодня вспоминать не любят.

По настоящему конфликт разгорелся с 1989-го, когда системные проблемы Союза стали очевидны и в республиках все громче раздавались голоса в пользу независимости. Вполне возможно, уже тогда кто-то на границе решил, что независимой стране нужно больше земли.

Тогда спор начался по поводу водопользования реки Исфаринка и из кабинетов быстро перекочевал на улицу, к людям с ружьями. Несколько сотен жителей села Самаркандек Баткенского района обстреляли село Ходжаи Аъло, где проживало преимущественно таджикское население.

Раньше ходили друг к другу в гости: старожил Ходжаи Аъло о конфликте на границе
Увы, в этот раз без смертей не обошлось - погиб молодой человек из таджикского кишлака. И уже вооруженные жители Воруха поспешили на помощь в Ходжаи Аъло, начав перестрелку с Ак-Сай. Большое кровопролитие предотвратило только вмешательство Пермского спецназа, экстренно переброшенного из Ферганы.

Тогда была созвана паритетная комиссия, предложившая отдать Таджикистану 68 гектаров горной местности вокруг села Ворух и 18 гектаров целинных земель вокруг конфликтного села Ходжаи Аъло и на этом закрыть вопрос о границе. Однако проблему фактического образования анклава это не решало, а потому Душанбе на такое предложение не согласился.

Может быть, стороны со временем все-таки достигли бы компромисса, но об этом уже никто не узнает - СССР стал трещать по швам, начался “парад суверенитетов”, а счет спорных территорий пошел на миллионы гектаров - Душанбе, Бишкеку и посреднику-Москве резко стало не до Воруха.

Как ни странно, следующие 15 лет к вопросу территориальных границ стороны особо не возвращались - Кыргызстан был слишком занят решением другого, куда более кровопролитного конфликта с узбекской общиной в Оше, а опустошенный гражданской войной (1992-1997) Таджикистан тратил все силы на восстановление народного хозяйства и экономики.

Но вот Кыргызстан потрясла “Революция тюльпанов”, осторожный в отношениях с соседями президент Аскар Акаев бежал из страны, а новые власти Бишкека решили набрать политических баллов, взявшись за старые земельные вопросы. К тому моменту Таджикистан тоже достиг некоторой стабильности и был готов заняться пограничной дипломатией.

Вопросов предстояло решить много: местное население активно использовало инфраструктуру экклава, и администрация Баткенского района просила обеспечить транспортный коридор с селом Самаркандек.

В итоге в 2007-м Таджикистан разрешил строительство через свою территорию, отдав в аренду сроком на 49 лет участок трассы в несколько сот метров.

Сегодня большинство жителей Таджикистана считают, что официальный Душанбе зря согласился на это. Мол,

Бишкек воспринял решение соседа не как дружескую уступку, а как слабость, что породило дальнейшие территориальные претензии и конфликты.

Но в следующие 10 лет серьезных стычек все-таки не было. За это время спорные территории превратилась в центр контрабанды по обе стороны границы. Пожалуй, сбыт и покупка нелегального сплавляли часть местного населения куда больше, чем громкие заявления политиков о дружбе двух народов.

Так, после 2010-го, когда Россия ввела экспортные таможенные пошлины на нефтепродукты для стран, не входящих в Таможенный союз, контрабандное топливо хлынуло в Таджикистан, где оно стоило на 30% дороже.

Меняй корову на цыплят: как превратить кыргызский запрет в таджикскую выгоду

Кыргызские фермеры из приграничных областей охотнее продавали коров и овец соседу, чем на внутренний рынок, - везти их было удобнее, да и спрос был всегда. Теневой рынок продажи скота сохранился до сегодняшнего дня, его не смогли предотвратить даже радикальные меры Бишкека.

Пули и камни вокруг Воруха

Однако такое единодушие контрабандистов никак не решало саму проблему спорных территорий, и возобновление конфликта было вопросом времени. И время настало ровно три года назад, в апреле 2018-го, когда на таджикско-кыргызской границе подрались более 50 человек из близлежащих сел Уч-Добо и Ходжа-Аъло.

Причиной приграничного конфликта стал забор, который пыталась установить жительница кыргызского села на несогласованном участке, где запрещено проведение любых хозяйственных работ.

“Словесная перепалка, в которую были вовлечены около 50 человек с двух сторон, переросла в закидывание камнями граждан двух государств”, - отметили в погранведомстве КР.

А два месяца спустя на участке “Футбольное поле” произошел инцидент между пограничниками Кыргызстана и Таджикистана, в ходе которого таджикские военнослужащие применили оружие, произведя предупредительные выстрелы вверх. Возможной причиной был стихийно возникший рынок на “ничейных” территориях. С тех пор история Воруха стала частью жесткого земельного спора двух государств.

Конфликтные инциденты случались и позже - всего 10 за год, - однако их удавалось локализовать усилиями силовиков по обе стороны границы.

Резкая эскалация насилия произошла в 2019 году.

В середине марта граждане Таджикистана преградили путь кыргызским рабочим, прокладывавшим объездную дорогу Аксай - Тамдык. На подмогу дорожникам пришли жители кыргызских сел. В итоге около двухсот человек забросали друг друга камнями. В результате конфликта пострадали 12 человек.

Дальше – больше, началась стрельба и первые жертвы. Сперва выстрелом из ружья был ранен кыргызстанский милиционер, а потом застрелили жителя Воруха.

“Вооруженные кыргызские граждане открыли огонь по гражданам Таджикистана. На данный момент известно, что один человек ранен. Пуля прошла навылет. Еще один гражданин, Тешаев Рафоиддин, убит. Предполагается, что выстрел был произведен из снайперской винтовки”, - сообщали тогда в джамоате Ворух.

Причем с этого момента проблема обретала все более широкий, почти международный резонанс, ведь погибший был еще и гражданином России. У Тешаева остались жена и трое детей.

К счастью, в Душанбе и Бишкеке быстро сообразили, что

конфликт легко может пойти по Ошскому сценарию - с погромами, массовыми убийствами по национальному признаку и привлечением регулярных войск. А потому без лишних споров подписали протокол об урегулировании ситуации с сохранением статуса-кво.

Кровь на земле Воруха

Однако дипломатическое усмирение смогло только заморозить, но не устранить реальные причины конфликта. Не помогла даже многообещающая президентская встреча Эмомали Рахмона и Сооронбая Жээнбекова.

Терпения на границе хватило на 8 месяцев - в сентябре 2019-го на берегу реки Аксай несколько граждан Кыргызстана загружали в машины щебень. Через некоторое время к реке прибыли пограничники Таджикистана и произвели несколько выстрелов в воздух. Обошлось без жертв.

А 6 дней спустя огонь в сторону таджикистанцев открыла уже погранслужба КР.

“Провокационные действия расцениваются как попытки искусственным путем нагнетать обстановку на линии государственной границы, которые могут вызвать ответный резонанс жителей приграничного района в этом уязвимом регионе”, - заявили в ГКНБ Таджикистана.

В итоге все закончилось мини-войной пограничников. Бишкек и Душанбе называют разные причины. По данным таджикской стороны, соседи без согласования начали возводить КПП, притащив четыре пулемета. Бишкек же обвинил представителей сопредельного государства в строительстве некоего военного объекта.

МИД Кыргызстана утверждает, что конфликт спровоцировали военнослужащие Таджикистана, которые обстреляли из минометов и гранатометов кыргызское село Максат. А вот в

таджикистанском ГКНБ придерживаются другой версии - ВС КР мобилизовал 250-300 человек и угрожал нападением на границу.

В итоге дело закончилось перестрелкой, в которой с таджикской стороны погибли подполковник и двое рядовых, 12 человек пострадали. С киргизской - погиб боец спецназа, еще 13 человек получили ранения, один впал в кому.

К границе с обеих сторон были стянуты дополнительные войска, но военные до конца года почти не брались за оружие. Зато гражданские не стеснялись в средствах - драки, метание камней, разбитые машины. Последней жертвой 2019-го стала жительница таджикского села Сомониён, которую подстрелил мужчина из киргизского села Кок-Таш.

Вероятно, в 2020 году смертей могло бы стать еще больше, но грянула пандемия. Но даже поветрие COVID-19 не смогло охладить людей на границе. Восьмого мая там произошел очередной конфликт со стрельбой. Число жертв не уточнялось. Так продолжалось до конца лета, когда в результате стрельбы на границе был убит житель Исфары и ранен киргизский пограничник.

Душанбе и Бишкек начали спешно гасить конфликт, проводя многочисленные встречи. В итоге после неоднократных дружественно-показательных акций стороны решили высказывать какие-то реальные предложения.

26 марта глава киргизского ГКНБ Камчыбек Ташиев заявил, что на решение пограничья правительство отвело 90 дней.

“Вопрос с Узбекистаном решен, с Таджикистаном - нет. Надо решать, нам дали на это три месяца”, - пояснил Ташиев.

И он же предложил весьма радикальное решение, так называемую ворухскую сделку. Согласно ей, Бишкек предлагает два варианта.

“Первое - мы на законном основании измерим границы

анклава, и он больше не будет расти. Но мы дадим анклав дороге по своей территории только для пользования, чтобы они могли заехать”, - предложил Ташиев.

По второму варианту власти готовы обменять анклав Ворух.

“Если нам оставят эту территорию анклава в 12 тысяч гектаров, мы готовы дать 12 тысяч гектаров в других районах Баткенской области”, - заявил глава кыргызского ГКНБ.

Официальный Душанбе дипломатично промолчал, но за него вполне красноречиво высказались пользователи Сети, где комментарии в духе “ему кумыс в голову ударил” являются самой мягкой характеристикой кыргызского силовика.

За словом в карман не полез и экс-глава МИД Таджикистана, обвинивший Ташиева в стравливании двух народов на границе.

Прояснить отношение таджикистанского руководства к проблеме должен был визит Эмомали Рахмона, в начале апреля 2020-го совершившего рабочую поездку в Ворух.

Однако из речи президента стало понятно только одно - разминать эксклав Душанбе не собирается.

“Хочу подчеркнуть еще один важный момент, а именно за весь период переговоров, то есть за 19 лет, вопроса о замене Воруха какой-либо другой территорией не было и не может быть”, - подчеркнул Рахмон.

Впрочем, он подчеркнул, что делимитация границ - процесс сложный, требующий больших усилий и взаимного уважения к интересам сторон. Что же касается приграничных конфликтов, то здесь таджикский лидер призывал граждан жить с соседями в дружеской атмосфере, сохраняя спокойствие и не поддаваясь эмоциям.

Так что Душанбе готов решать вопрос только путем дипломатии.

Известно, что почтительное отношение жителей региона к водной стихии нашло отражение во всевозможных культах

растений. Сверхъестественные силы окружающей природы часто сопоставлялись в народном предании с деревьями, особенно высокими, старыми и одиноко стоящими. В силу многовековой традиции их почитали как святыни, обладающие способностью поглощать болезни и опасности. Древний обычай украшать лоскутами ткани священное дерево - это форма подачи просьбы святому о заступничестве. Об этом факте прекрасно свидетельствуют высокие и старые деревья мазара Чимиргонбобо/Шибиргонбобо, расположенного в село Ворух, Республики Таджикистан.

А. П. ФЕДЧЕНКО. ПУТЕШЕСТВИЕ В ТУРКЕСТАН. – М.,
1950 ПУТЕШЕСТВИЕ В ИСФАРУ И ЛЕДНИКУ ЩУРОВ-
СКОГО. СЕЛО ВОРУХ, 1871 ГОД

Дар пайи баҳсҳои марзӣ миёни Тоҷикистон ва Қирғизистон, ки кишвари ҳамсоя ба заминҳои таърихан тоҷикнишин, ба мазорҳо ва дигар ҷойҳои муқаддаси Чорку, Ворух даъвои соҳибӣ доранд, ба худ ҷоиз дониستم, навиштаҳои сайёҳи рус А.П. Федченко, ки соли 1871 ба ин ҷойҳо сафар дошт, дар шакли ҷудогона пешкаши хонандагон намоям. Ва ҷолиб он аст, ки тавре А.П.Федченко менависад, дар роҳ миёни Чорку то ба Ворух ягон маҳаллаи аҳолинишин мавҷуд набуда: яъне маҳали имрӯзаи қирғизнишин бо номи Тангии Қирғиз дар соли 1871 дар водии Ворух вучуд надошт. Федченко дар ягон ҷойи навиштаҳоиаш ба ин номи макон ишора намекунад. (Л. Исмоилов)

“Въехав в сады Воруха, мы снова встретили затруднения. Улицы делились, и мы начинали уже недоумевать, куда держать путь, как к нам подъехал всадник, оказавшийся аксакалом, т.е. выборным старшиной этого местечка. Но такая любезность со стороны аксакала только представила новые трудности: он был таджик и не понимал ни слова по-узбекски....”

“Жители Воруха—таджики, говорят почти исключительно по-таджикски, т.е. наречием или, по незначительности отличий, вернее, говором персидского языка. Представляет ли их язык те провинциализмы, которые замечаются у гальчей, обитателей верхней долины Зеравшана, не знаю; сами ворухцы себя гальчами не называют. Наружность их, впрочем, одинакова с наружностью гальчей: они коротголовы, волосы порядочной величины, и глаза черные, сложения они вообще крепкого, на вид стройные.”

“Ворухская лощина гораздо меньше чаркуйской, возвышенности и в ней есть; на них-то, как на местах, неудобных для орошения, и сконцентрировались главным образом дома жителей. Вследствие этого Ворух весьма разбросан и по числу четырех главных групп его домов делится на четыре махалля (приход): Майдон, Сидон, Гузари и Сарыкуруш”.

“Сад в котором мы остановились, был засажен огромными деревьями урюка (абрикос), - дерево, довольно южной полосы. Из южных деревьев я встретил в садах Воруха еще и грецкий орех. Что касается карагача, тополей, тута, персиков, джигды, вишни, айвы, ив, то ими переполнены были все сады. Кроме пшеницы, ячменя и нахуда (горох), индау, кукурузы, проса, дын, тыкв и люцерны, жители разводят и рис; хотя высоты Воруха довольно значительная, именно 4500', но из разводимых ниже растений здесь уже нет джугари, маша и хлопчатника, а в садах отсутствует черная слива (каралю) и другой сорт сливы, называемый гайналю. Виноград есть, но его разводят больше

как украшение: он поднимается по деревьям на значительную высоту. Но плоды приносит мелкие, кислые, не годные к пище”.

....

Е. М. Пещерева. Некоторые дополнения к описанию праздника тюльпана в Ферганской долине // Иранский сборник: к семидесятилетию профессора И.И. Зарубина. – М., ИВЛ, 1963. – с. 214 -218

Праздник Гул-и Лола в Ворухе (первая половина XX в).

Поездка Е.М. Пещерева в Ворух в 1951 г. Известный советский этнограф Е. Пещерева, будучи в 1951 г. в Ворухе, описывает празднование праздника Гул-и Лола в селе. Собственно этот праздник был логическим продолжением праздника Навруза. Он обычно начинался спустя десять дней после празднования Навруза.

По словам Е. Пещерева, жители Воруха, самого верхнего селения долины Исфары, во время цветения тюльпанов выходили на мазар Худжи – Гор, находящийся в нескольких километрах от селения на запад, на левом берегу Исфары. Выходили все четыре квартала Воруха (Тидон, Сари Курум, Гузар, Майдон). Мужчины и женщины собирались отдельно.

Далее, как пишет она, в каждой мужской группе кто-нибудь один собирал деньги, на которые покупали масло, рис и мясо. С собой везли паласы и посуду. Люди проводили на мазаре день и ночевали там. На другой день на заре, часов в пять утра, шли собирать тюльпаны. Они собирали тюльпаны по широкому периметру вокруг мазара. Каждая группа делала свой букет (гулдаста), привязывая тюльпаны на ветку ветлы (бед). К вечеру все группы одна за другой возвращались в селение.

Послесловие: Очень странно и грустно, что в наши дни на территории вокруг священного мазара претендует соседняя Киргизия и коренные жители Воруха не имеют доступа к

данному культовому объекту. Ведь это священное место в течение нескольких столетий являлся частью исторической, религиозной и духовной памяти жителей Воруха. Оно является неразрывной частью в цепочке других сакральных мест этой местности.

Исмоилов Л.Э.

Nurali Nurzod

doctor of Philology, professor

**UNDISPUTABLE TRUTH: VORUKH IS THE ARYAN
HERITAGE AND PART OF THE HISTORICAL
TERRITORY OF TAJIKISTAN**

The emergence of another dispute about Vorukh and the question of the enclave, the proposal on the exchange of territories once again shows that the Kyrgyz side, unfortunately, as always, ignores the thousand-year-old historical truth. They don't want to accept the facts that were recorded on the pages of reliable historical books, recognized even by foreign scientists and travelers, the facts on the basis of which numerous scientific works have been written. The last conflict associated with the village of Vorukh once again forced us

to supplement the materials published on this issue with new data based on the works of foreign scientists, confirming the indisputable historical truth: Vorukh is an ancient territory of Tajikistan.

First of all, there is no doubt that the Kyrgyz side claims the indicated territory without having any grounds or documents at its disposal. And even in the case of presentation of any documents, it still refers to the artificial territorial demarcation of 1924. It is known that in 1924, during the territorial delimitation of the territory of Central Asia, carried out by the Soviet government, the very existence of the Tajik people was questioned. The famous orientalist and historian V.V. Bartold in his valuable work about Tajiks wrote: “When the Constitution of the Turkestan Republic was approved in 1920, only Kyrgyz, Uzbeks and Turkmens were recognized as” indigenous nationalities “, and the most ancient inhabitants of the region, Tajiks, were forgotten.” An appeal to ancient historical sources proves that this region was the original place of residence of the Tajik population, and even the names of the famous sons of the Tajik nation - natives of these territories, who made a significant contribution to the spread of the Tajik language and culture in India and other Persian-speaking countries, can become evidence when establishing historical rights in the course of scientific discussions. The simplest proof can be the name of the city of Batkent, derived from the Sogdian word “Bodkand” - “City of Winds”. Both in historical times and now, the Tajiks, without any doubt, were and remain the only heirs of the Sogdian language and culture on the territory of Farorud, who have the right to claim this heritage. Another interesting fact is that in the past Batkent was part of the province of Ush (uston). In one of the most ancient geographical works of the Samanid era - “Hudud-ul-olam” (“The Limits of the World”) - the following is written about Osh (Ush): “Ush is a comfortable place, the land is fertile here and warlike people (live), and the city is located in a mountainous area. There is a patrol that restrains the infidel Turks (infidels) on the mountains. “On the territory of Osh

and other nearby regions, there are hundreds of Tajik names used to this day and proving the inextricable connection of these territories with Tajik possessions. Moreover, one of the most famous Tajik mystics and poets, Qutbiddin Bakhtiyor Koki Ushi, who played a significant role in the spread of the Tajik language, literature and mystical teachings in India, is a native of Osh, as can be seen from his name. Some scholars even talk about the influence of Ushi's creative heritage on the poems of Hafiz Shirazi. Today, libraries in India and Pakistan hold manuscripts and lithographs of his divan. But return to the topic of Vorukh. Nowadays, in the publications of periodicals and in the electronic media of Kyrgyzstan, it is asserted that the village of Vorukh is an enclave and in the past was the part of the territory of this country. In essence, these claims have no evidence. Moreover, these claims are a direct distortion of history, because there are hundreds of historical evidences that even in ancient times Vorukh was a large area of the primordial Tajik land, which included numerous districts as administrative units, including Sukh and Khusheri. From a linguistic point of view, the name "Vorukh" is a Sogdian word, and the population of the region still uses the ancient Tajik vocabulary of the era of the first Tajik state of Samanids when communicating. The etymology of the name "Vorukh" in the Internet encyclopedia "Wikipedia" notes: "After Tamokhush and Bamkahush (ancient villages of Isfara) the village of Vorukh is the third historical and cultural center of Isfara valley. The word "Vorukh" comes from the ancient Persian word "vara" in the meaning of "fortress", "a place, surrounded with wall." The name was given for the reason that Vorukh is located among the mountains. According connoisseur in the Avesta, the terms "Voruba rashti" and "Voruja rashti" have a connection with Vorukh. "The Avesta speaks of seven countries blessed by God, which are considered the refuge of mankind during the Flood. Two northern countries called Voruba Rashti and Voruja Rashti with Rumon are praised as refugees, and during the reign of Faridun the names of these countries changed to the name Sarazm.

The names of the villages Voru in present-day Penjikent, Vorukh in the Isfara region and Rumon in the Babajan Gafurov region testify to their Indo-European etymology. At the same time, a plaster female figure was found in Vorukh in “Guri mug” (the Tomb of the Mug), and there is an assumption that this is a figure of another savior of mankind, the angel of heavenly waters Aredvisura Anahita (keeper of heavenly waters). These names indicate that Zoroastrianism was once widespread in Vorukh and the name “Vorukh” has been preserved since that time. At the same time, the sources clearly indicate that during the Somonid era Vorukh was subordinate to the central authority of the first Tajik state. Zahiruddin Muhammad Bobur in his book “Bobur-name” writes: “Another city is Isfara. It stands in the foothills. There are flowing canals and pleasant gardens ... There are many fruit trees, but almond trees predominate in the gardens. All inhabitants of Isfara are sarts and speak Persian. Isfara is a mountainous region of four buluk: one is called Isfara, the other is Vorukh, the third is Sukh and the fourth is Khushyar”. Hundreds of quotes from historical works like this passage can be cited, indicating that the Vorukh is a primordially Tajik region. Zakhiruddin Muhammad Bobur in his book “Bobur-name” calls the population of Marginan as the word “sart” and opposes it to the violence of Andijan, whose language was Turkic, and emphasizes that the word “sart” means p The founder of Uzbek classical literature Alisher Navo emphasizes that the Sarts are pre-speaking people inhabiting Central Asia. Academician Vasily Vasilyevich Bartold, on the basis of the most ancient historical sources, gave the following scientific assessment of this problem: “Writers XV and the beginning of the 16th century, Navoi and Babur, the word “sart” is used in the sense of “Persian, Tajik” and is opposed to the word “turk”, and not the word “Cossack” (which in the sense of “vagabond, robber” is already found among the aforementioned writers). The current Kyrgyz, or, as he calls himself, the Cossack people (Cossack people) at that time was just being formed and had almost no relations with

the population of those areas from which Babur and Navoi emerged. It is clear from this that the term “sart” was invented, in any case, not by the Kirghiz. Information about various uses of the word “sart” and about various explanations of this term has been collected with sufficient completeness by N.P. Ostroumov. In our opinion, there is still no scientific explanation. Most important of all is the fact that the word “sart” is not found in the writings of the pre-mongol period and that it was first used by the mongols. eoples speaking Persian (p.145- 146).

According to Rashid al-Din, the Mongols used the word “sartakty” in the sense of “Tajik”; according to him, they first applied this word to Arslan Khan of Karluk, the first of the Muslim rulers with whom Genghis Khan had to deal. From this we can conclude that the Mongols called all Muslims by this name without distinction, especially since the Karluks were undoubtedly a Turkic people, and not an Aryan one.

So, the explanation of the word “sart” is probably to be found in the Mongolian language. Without knowing this language, we cannot offer our own explanation; but that there was a corresponding root in the Mongol language is already evident from the name of the second Golden Horde khan, Sartak.

Already during the campaigns of Genghis Khan, the Turks tried to get closer to the monologues, in contrast to the urban population, which at that time was Aryan in language and origin; it is very likely that as a result of this rapprochement, the Mongols began to call Sartami not all Muslims, but only Aryans who retained their isolation, and that this term passed from the Mongols to the Turks (Works on certain problems of the history of Central Asia . Volume 2).

Arminiy Vamberi, a historian and a traveler, writes about the Khorezm Sarts the following in his book “Journey to Central Asia”: “The ancient Khorezm Persian population was called Sarts by Tajiks who lived in Bukhara and Kokand. Their number is relatively small.

Gradually Persian language was influenced by Turkic” (p. 257-258).

The fact is Arminiy Vamberi when using the word “Sart” adds “Persian origin” in brackets everywhere in his book, he means Tajiks. At the same time, when mentioning about the tribes inhabiting the region, he always speaks of the Kirghiz as a separate ethnic group equal with the Sarts. There are no ethnic relations between them.

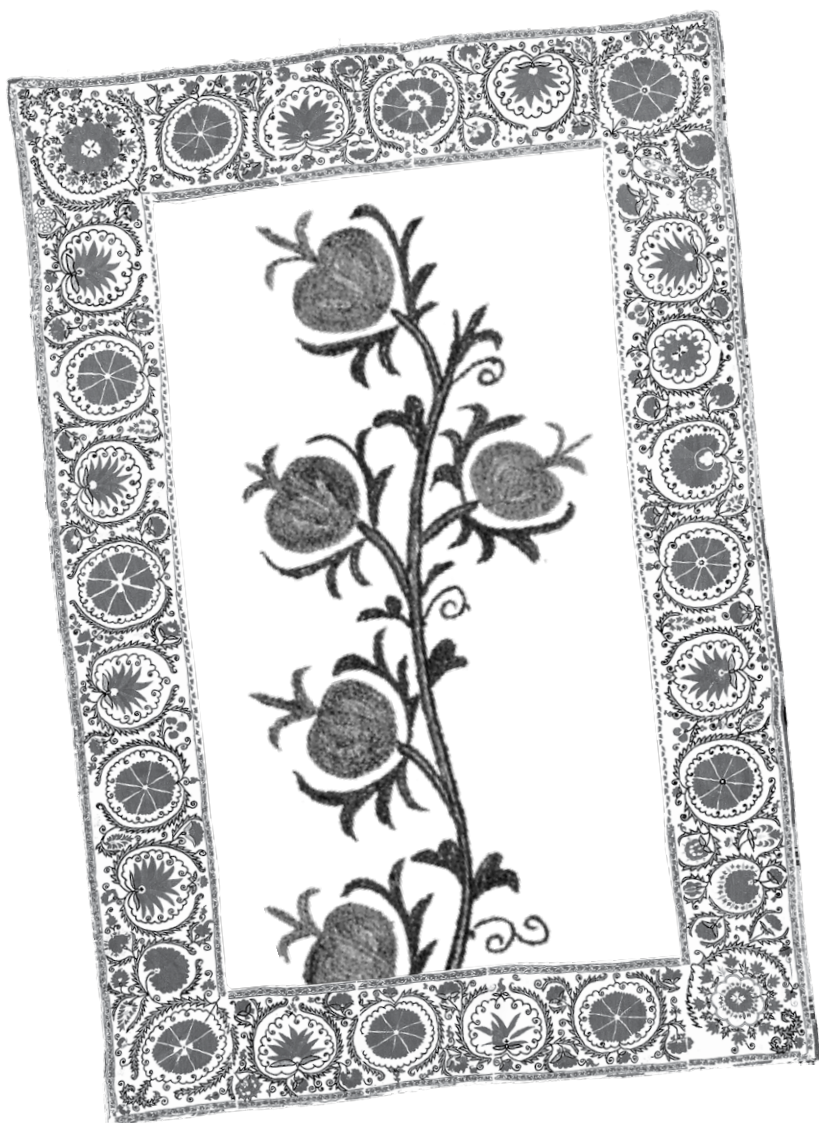
Based on the facts mentioned above, we can conclude that the term “Sart” refers to the tribes of primordial Aryan origin who lived in Central Asia and were mainly engaged in trade. In other words, the term Sart is exactly refers to Tajiks in ancient books.

Therefore, it is impossible to deny or ignore the historical truth without any proof. The problem should be investigated not based on false maps of the Soviet period, but based on data from ancient historical manuscripts; the language, dialects of the people and geographical names. Otherwise, there will be some confusion.

Ethnographic and archaeological research, especially the work of B. Litvinsky demonstrated numerous historical evidence to the world that the main inhabitants of the region were Tajiks. The famous scientist S.B. Pevzner, his student, while studying the inscriptions in the south of Vorukh, indicates that they are the oldest examples of the Tajik written heritage and are written in Tajik. In this case, he uses the term “Tajik language”, not “Persian”: “Most of the inscriptions are written in Tajik, except some lines in Arabic. If this assumption about the language is correct, then the southern Vorukh inscription will be the most ancient monument in Tajik” (E. A Davidovich, B. Litvinsky” Essays on the archeology of Isfara “, p. 224).

Thousands of such facts and evidence, indicating the primordial rights of Tajik people, establish the historical truth. The facts from reliable and authoritative historical and literary sources, we do not want to be perceived as nationalists. On the contrary, by mentioning historical facts, we emphasize that the humankind will never forget historical truth, it points to the true state of affairs

for centuries. It should be emphasized that the famous sons of the Tajik people, known for their origin from territories related to the modern geography of Kyrgyzstan, positioned themselves as the representatives of Tajik nation. They opened their way to world civilization only thanks to the Tajik culture and literature, but not to unsubstantiated claims that have no more than a hundred years of history. We mainly relied on the evidence provided by foreign scientists and travelers in particular by Russian orientalists, based on historical sources during the review of the problem. Surely, in historical works one can find many other evidence that Vorukh is a part of the sacred Tajik land. Therefore, there is no doubt that Vorukh was and remains a part of Tajikistan.

АШЎОРИ ҲАМЗАМОНОН
ДАР ВАСФИ ВОРУХ

Озарахш

Ватан! Марзи саодатпарваратро пос медорам!
Дару боми муҳаббатифаратро пос медорам!

Чу мероси ҳазоронсолаи таърихи инсонӣ,
Замину осмони бофаратро пос медорам!

Зи фарҳангу зи ойинат навои бостон ояд,
Ба сидқи бостонӣ манзаратро пос медорам!

Чу муҳре дар варақҳои китоби санги куҳсорат,
Дурахши офтоби ховаратро пос медорам!

Зи шаҳди мевазорат лаззате ояд биҳиштосо,
Сари ҳар чашма оби кавсаратро пос медорам!

Дили Шаҳномаҳонат қаҳрамониҳои нав хоҳад,
Дирафшу парчами фатҳоваратро пос медорам!

Ба пеши зарраи хокат ҳама ганҷи ҷаҳон ҳеҷ аст,
Ки ҳар як зарраи кони заратро пос медорам!

Чу шеъри Озарахш аз обшорони ғазалҳонат,
Забони анғубину шаккаратро пос медорам!

Абдучаббор Суруш

ИМОНРО НАБИФРЎШЕД!

Гар марди майдонед, майдонро набифрӯшед!
Ҳаргиз ғуруру нанги мардонро набифрӯшед!

Оҳ, эй маҳаллиҳо, шавед имрӯз як миллат,
Якган шаведу аҳду паймонро набифрӯшед!

Ҳар зарраи хоке, ки дар ин сарзамин дорем,
Вичдони тоҷик аст, вичдонро набифрӯшед!

Эй боғбонони чаман, инсоф агар доред,
Бар кӯчиён боғу гулистонро набифрӯшед!

Хуни шаҳидон аст ҳар як лолаи Ворух,
Бар хунбаҳо хуни шаҳидонро набифрӯшед!

Ман аз шумо, эй аҳли Маҷлис, илтиҷо дорам,
Як зарра хоки Тоҷикистонро набифрӯшед!

Ишқи Ватан имон бувад баҳри ватандорон,
Имон агар доред.... имонро набифрӯшед!

* * *

Ин сарзамин ҳар зарра хокаш ифтихори мост,
Ҳар сабзаяш як марғзори мо, баҳори мост.

Дар корзорон шӯру чавлон кори мардон аст,
Ҳифзи Ватан ҳам кори мо, ҳам корзори мост.

Аз баҳри марзу буми Меҳан чон супоридан,
То чон ба тан дорем, эй мардон, шиори мост!

Гар ном мечӯйеду номус, эй ватандорон!
Дар марзи Ворух имтиҳони нангу ӯри мост.

Ворух на як рустост, балки Тоҷикистон аст,
Яъне Бадахшон асту Хатлону... Ҳисори мост!

Гар заъфи қавми мо бувад дарди маҳалбозӣ,
Дар ваҳдати миллий тамоми иқтидори мост.

Бегона кай парвои тоҷик дорад, эй мардум?!
Ҳаммиллати мо ёри мо, хешу табори мост.

* * *

Наврӯзи расида ҳамғами Ворух аст,
Яъне Сари Соли мотами Ворух аст.
Ҳар лола, ки ин баҳор сар бардорад,
Олуда ба хун чу парчами Ворух аст.
Чашми тари муғчаҳоят, эй зардолу,
Ҳамгирияи чашми пурнами Ворух аст.
Бар ҳоли Ватан ситораҳо мегирянд,
Ашки фалак, оҳ, шабнами Ворух аст.
Бас гираву бас нолаву бас бечигарӣ,
Савганди ману мо қасами Ворух аст.
Аз қотили худ қасоси хун мегирем,
Ҳар тоҷики зинда Рустами Ворух аст!

Гулноз

БО ҲИМОЯТ АЗ ВОРУХ

Ин даст ҳирси кист, ки лағзида мисли мор,
 Бар рӯи хоки поктарин мазраи ҷаҳон.
 Дар кишваре, ки ҳаст тасаллии Кирдугор,
 Дар зодгоҳи Шамс, дар аснои ҷовидон.

Гуфто Сикандар: Азми ҷаҳонро гирифта нам,
 Нагзошт то ҳамеша бимонам дар Исфара.
 Дар ҷӯши чашми чашмаи рангини Моҳиён,
 Даст аз ҷаҳон бишӯямӯ монам дар ин дара.

Имсол “Сайри лола” нашуд, балки лолаҳо,
 Аз донаҳо бурун нашуданд аз раҳи адаб.
 Гуфтанд: Хок беҳ, ки набинанд рӯи мо,
 Он чашмҳои гушнатар аз гургҳои шаб.

Ҷуғрофиёи шодии тақдир гаштааст,
 Инро чӣ гуна металабӣ аз бисоти мо?
 Не хурд ҳаст ин Ватану не калон, лек,
 Он ҷовидонаест ба номи ҳаёти мо.

Ҳар кас, ки нек буд, ҷаҳон дошт дар канор,
 Бадро тамоми даҳр кам асту кам асту кам.
 Ҳам тангчашм будану ҳам бечароғ лек,
 Тақдири миллатест, ки бад буд то адам.

Исмоил Зарифӣ

ХОКИ ПОИ ВОРУХ АСТ

Дидаи шабзиндадорам хоки пои Ворух аст,
Набзи гардонам зи набзу аз садои Ворух аст.
Зарраи хокаш зи сад боғу гулистон беҳтар аст,
Қалби ман парвардаи обу ҳавои Ворух аст.
Ворухи ман пораи хоки ниёғони ман аст,
Ахтари хушбахтии ман дар самои Ворух аст.
Дида дӯзад ҳар кӣ бар хокам шавад зору алил,
Накди ҷони сад чу ман кам дар баҳои Ворух аст.
Хезад аз Масчоҳу Кӯлобу Бадахшон халқи ман,
То ки дар майдони ҳастӣ мочарои Ворух аст.
Ворухи ман поре аз Тоҷикистони ман аст,
Дидаву дилҳо мунаввар аз сабои Ворух аст.
Бо ҳама пирии худ бошам муҳофиз баҳри он,
Чашмаи умеди мо андар ричои Ворух аст.
Дастӣ ман афтад зи тан, хоҳам ба дандон ҳифз кард,
Ҷони дар танбудаи ман аз барои Ворух аст.

Рустами Аҷамӣ

ВОКУНИШЕ БА ВАҲШОНИЯТИ ҚИРҒИЗ ДАР ВОРУХ

Сапедҳои сиёҳу сиёҳҳои сапед,
Ҳамеша буда ҳамин, расми рӯзгори палид.
Агарчи хогири ҳамсоя саҳт буд азиз,
Вале дарег зи ҳамсояи баду хунрез.
Кунун, ки қасди Ватан кардаву кашада сипоҳ,
Сукут пеша намудан, хиёнат асту гуноҳ.
Чу марзу буми ту гахвораи вучуди ман аст,
Бидуни шубҳа ҳама тиккаи ту буди ман аст.
Манам, ки рушд намудам, ҳамеша бо ту Ватан,
Манам, ки шакл гирифтаам дар ин бихишти куҳан.
Ватан туй дили зебои модари тоҷик,
Туй ғурури ману ҳар бародари тоҷик.
Фурӯғи субҳи туро, эй Ватан ба шаб надихем,
Дихем ҳону зи хоки ту як вачаб надихем.
Газанду дарди сари рӯзгор аз ту ба дур,
Ҳар онки бад нигарад бар ту дидагонаш кӯр.
Диёри ман! Паруболи ту ҳеч баста мабод!
Сутуни сақфи ту, эй ҳамватан шикаста мабод!

Абдуваққос Юсуфӣ

БА ГУМЧЎЁНИ ВОРУХ

Зи таърихи қадимат баски дар дунё китобе нест.
Туру ман зарра-зарра аз китоби ёдҳо чӯям,
Бубинам рӯди кӯҳӣ шеъри шево меравад дар лаб,
Суруди шоиронат аз забони бодҳо чӯям.
Нигоҳи ман ба ҳар гӯре равад монанди гумчӯён,
Ки дар ҳар мадфане як шоҳиди таърих пинҳон аст.
Зи гӯре косаи сар хандаи дандоннамо дорад,
Магар ӯ бар мани таърихчӯи сода гирён аст.
Туру аз дафтари вайронаҳоят чустаам гоҳе,
Туру аз қиссаҳои пиразанҳо гоҳ мечӯям...
Туру мечӯям аз Майдону Тидону Сари даштат,
Ба таърихат зи ҳар пайроҳаи ту роҳ мечӯям.
Варақ андар варақ санги шахи ту аз катиба пур,
Китоби сангро хондан зи дастам барнамеояд.
Агарчи Қалъаи болои шахча қиссаҳо гӯяд,
Садои паст бишнуфтан зи гӯши кар намеояд.
Аё Ворух, китоби монда дар нисёнғаи таърих,
Манам чӯёи таърихат, манам чӯёи асрорат.
Ману чашми саволе бар сафоли Гӯри муғ имрӯз,
Ману ҳамсӯҳбатӣ бо тути пири Хоҷаи Ғорат.

УШШОҶИ ВОРУХ

Чӣ абри раҳмате борида бигзашт аз сари Ворух,
Ки баҳри файз мечӯшад зи ҳар бому дари Ворух.
Шакарнам резад аз абраш чунон форама, ки пиндорӣ,
Фаришта об мерезад ба дасти духтари Ворух.
Агар руҳи ҷавон хоҳӣ, ҳаёти ҷовидон хоҳӣ,
Бинӯш аз обҳои чашмаи ҷонпарвари Ворух.
Чароғи лола дар кӯҳаш нишони Тури Сино дод,
Ачаб сеҳре ниҳон дорад шаби афсунгари Ворух.
Ба кӯҳаш барфи чун ширу ба боғаш меваи шаккар,
Ҳаловатбахшу ҳайратрез ширу шаккари Ворух.
Агар хушобу гил ҳастӣ, агар аз аҳли дил ҳастӣ,
Биё, афсуни дил бурдан бубин аз дилбари Ворух.
Агар волоғухар бошӣ, агар аҳли назар бошӣ,
Бубинӣ ранги асли зиндагӣ дар манзари Ворух.
Ба он, ки дӯстҷӯ ояд, ба рӯйи ӯ, ба рӯйи ӯ,
Дари дилро кушоям чун дари Ворух, дари Ворух

Нуралӣ Нурзод

Сахар чун дашти фурсат дил фигорад аз ғами Ворух.
 Баҳор имсол тухми лола корад аз ғами Ворух,
 Ба марги он шаҳидони раҳи марзи Ватан имшаб,
 Даруни сина дил хун гирия дорад аз ғами Ворух.
 Ҳавои софи кӯҳу оби рӯдаш тира гардида,
 Зи абри ғам, ки сели жола борад, аз ғами Ворух.
 Нахушқад оби чашмам то замоне оби чашмони
 Ба хуноғуштаи Иқбол шорад аз ғами Ворух.
 Шукуфта лола набвад ин баҳор инъоми наврӯзӣ,
 Ба дил хуни сиёвушона дорад аз ғами Ворух.
 Найи дил менавозад нолаи такрори дардашро,
 Дубора осмон андӯх бора д аз ғами Ворух...
 Қалам имшаб ба ранги сурх дорад сафҳаорой,
 Ба ҷои шеър, сад афсӯс орад аз ғами Ворух.

Ворух, ту зинда бошӣ!

Эй дурри Тоҷикистон, Ворух, ту зинда бошӣ!
Бо мардуми баимон, Ворух, ту зинда бошӣ!
Дар хокат орамида чандин бузургворон,
Андар паноҳи Яздон, Ворух, ту зинда бошӣ!
Баҳри қудуми меҳмон, қалби ту боз бошад,
Бо чехри гарму хандон, Ворух, ту зинда бошӣ!
Аз оли Ориёӣ, босабр мардуми ту,
Бо мардуми мусулмон, Ворух, ту зинда бошӣ!
Хуррам намуда дарё марзи туро саропо,
Бо рӯдаки Кирафшон, Ворух, ту зинда бошӣ!
Эй марзи чаннатосо дар хоки Тоҷикистон,
Бустони сабздомон, Ворух, ту зинда бошӣ!
Пиру ҷавон музайян бо нури илму фарҳанг,
Бо аҳли илму ирфон, Ворух, ту зинда бошӣ!
Гар бо ғараз ниҳад по ҳар кас ба хоки покат,
Гардад аз ин пушаймон, Ворух, ту зинда бошӣ!
Манзури дин ба номат, дасти дуо кушояд,
Бо кулли Тоҷикистон, Ворух, ту зинда бошӣ!

Сафаргул Ҳалимова

ВОРУХИ МО

Хушбоду ҳавою хуш макон Ворухи мо,
Чун тозабаҳору бӯстон Ворухи мо.

Девору дижу бора бувад маънии ӯ,
Як вожаи Суғди бостон Ворухи мо.

Ҳамнасли Курушу Ҳусрави Сосонӣ,
Ҳамзоди шаҳаншаҳи Каён Ворухи мо.

Дар чисму тани тоҷики озоданаҷод
Як тикаи дил, тикаи қон Ворухи мо.

Эй муддаиён, чашми шумо сер нашуд,
Мероси қадими Ориён Ворухи мо!

ДИРАФШ

Дирафши тоҷикон аз бостон аст,
Зи ӯ фарри Каёниён аён аст.

Чу рамзи давлату рамзи сипоҳаш,
Ниёямро гиромӣ ҳамчу ҷон аст.

Ба девору ба боми коху гунбад,
Фарози қуллаҳо ӯро макон аст.

Ҳамеша ҷойгоҳаш дар баландӣ,
Қадаш болову шоду комрон аст.

Сарафросии ӯ пирӯзии мо,
Тавону қуввати рӯҳу равон аст.

Чу бинад қомати ӯро, бичангад,
Умеду нусрати испоҳиён аст.

Намуҷангад сипоҳӣ, гар бубинад,
Дирафшашро нагуну хоксон аст.

Ба рӯзи чанг бо дандон бигиранд,
Варо номи баланду нангу шон аст.

Дирафши мо ба сад рӯ чилва дорад,
Бидонад, ҳар кӣ ӯ Шаҳномагон аст.

Яқинам гуфт он донои Тӯсӣ,
Дирафши аввалин аз Коваён аст.

Фаридун баъди маҳви аждаходӯш¹,
Шаҳи фархундаи эронӣ аст.

Фаридун бо зару гавҳар-ш ороост,
Бигуфт, аз Кова ин ахтар нишон аст.

Матоъ аз парниёну найза аз зар,
Суруру ифтихорамро баён аст.

Бунафшу зарду сурх аз ранг ӯро,
Ҳаме шодӣ аз ӯ бар ҳамгинон аст.

Дирафши зарду нақши офтобаш,
Зи Кайковус, он шоҳи ҷаҳон аст.

Дар-ӯ-бар найза сар аз моҳи заррин,
Нишони қудраташ то осмон аст.

Ба нӯги найза биёй шери заррин,
Дирафши Рустами номоварон аст.

Ба нақши пардаи ӯ аждаҳое,
Намои ҳайбату зӯру тавон аст.

Ливои давлати Маҳмуди Ғазнӣ,
Ҳамон аз Рустами покизаҷон аст.

Сиёвушро дирафше пайкароҳу,
Матоъаш аз ҳарири парниён аст.

Ба парда гар бубинӣ пайкари пил,
Дирафши Тӯси Нӯзар паҳлавон аст.

Гударзамро дирафше гавҳарафшон,
Ба нақши пардааш шери жаён аст.

Ба гоҳи чанг бо дандон бигиранд,
Чу аз номусу аз меҳан нишон аст.

Дирафши Коваён аз умқи таърих
Чароғи давлати мо ориён аст.

Шаҳаншпҳии Дороро дурафшон²,
Сапеду сурху сабзе ранги он аст.

Ҳамон фаҳри Курушу фаҳри Доро,
Сутуну поя бар ин дудмон аст.

Ба парда пайкари ӯро уқобе,
Тавону ҳиммати ӯ аз Каён аст.

Шукӯҳу савлату ҳам арчи аъло-ш
Ба гоҳи дудаи Сосониён аст,

Ки даҳ раҳ сад ҳазор аз арзиши ӯй³,
Зи ёкуту зару аз гавҳарон аст.

Ба гоҳи забт аъробӣ рабуданд,
Чу дидандӣ чавохир бекарон аст.

Ба зери партави ӯ илму ҳикмат,
Дурахшон дарғаҳи Сомониён аст.

Чароғи маърифат аз нусрати ӯ
Фурӯзон доимо дар ин макон аст.

Ҳаме поянда фарҳангу забонам
Зи қадди бохирад то ин замон аст.

Дирафши Тоҷикистон қомат афрохт,
Ки акнун ифтихори тоҷикон аст.

Сари болои ӯ болида созад,
Сарафрозии мо то Қаҳқашон аст.

Ниёям аз азал шоҳи шаҳон буд,
Ба нақши парда тоҷам дар миён аст.

Дирафшамро бубией ранги испед,
Ки он хушбахтии мо мардумон аст.

Мусаффо чун ба ранги сулҳу ёпӣ,
Ҳамон оромиши рӯҳу равон аст.

Бувад испедияш чун рӯзи равшан,
Чу оину фари соҳибдилон аст.

Нажодам аз азал испед пӯшад,
Чу рамзи пӯшиши озодагон аст.

Бувад чун пардаи сурхаш муродам,
Ки он рӯсурхии ҳар хонадон аст.

Гаҳи шодӣ қабои сурх пӯшанд,
Фараҳафзову ранги шодмон аст.

Ки Яздон рӯйи моро сурх созад,
Ҳаминам аз Худованд ормон аст.

Қабои сабзи ӯ болида созад,
Шукуфоию рамзи бӯстон аст.

Ба ранги сабз ҳар кӣ дил бубандад,
Ба мисли сабза сарсабзу ҷавон аст.

Ҳама аркони ӯ шодӣ физояд,
Чу созу шеваи равшанравон аст.

Ҳанӯз он нури Кова чилва дорад,
Дурахши ахтари Раҳмон ҳамон аст.

Бувад зарбофти ӯ чор унсур,
Ҳанӯз ин ҳикмати мо бар забон аст.

Ба бахту толеи фархундаи мо
Хучастаахтари мо дурфишон аст.

Парафшон боли ӯву мардумонам,
Ба зери сояш осудаҷон аст.

Дирафши сарфарози мо дурафшон,
Сари болои моро соябон аст.

Дирафшам рамзи номуси ватандор,
Ғурури миллатамро посбон аст.

Дирафши миллатам дорад сари сабз,
Бақои умри ӯ то ҷовидон аст.

Биё, хатми суҳан бинмо, Сафаргул,
Шукӯҳу шавкати ӯ бекарон аст.

Шарҳ:

1. Аждаҳодӯш – Заҳҳоки морон.
2. Дирафшон – парчам.
3. Даҳ раҳ сад ҳазор – як миллион. Ҳангоми истилои арабҳо дирафши Сосониён, ки намоди дирафши Кова буд, ба яғмо рафт. Арзиши он бо нархи имрӯз ба 1 миллион доллар баробар буд.

Фирдавси Аъзам

Дуруд ҳамватанам, эй ҳамора шӯрангез
Ба эҳтироми Ватан-эҳтироми худ бархез!

Бубин ки сояи наҳсу сиёҳи ҳамсоя
Кашида қад ба кучо, туф ба ин фурӯмоя!

Қадам гузошта, дар фикри зулму озор аст
Бароямон магар ин шумсоя даркор аст?

Сипоҳи мӯру малах-сояҳои Чингизанд
Ки доми фитнаву тарҳи нифоқ мерезанд.

Набинамат ки сари ифтихор ҳам бикунӣ
Ва бо ҳақорати худ, бар Ватан ситам бикунӣ.

Набинамат ки чу барги хазон ба худ ларзӣ
Ту кӯҳи амниятӣ, посбони ин марзӣ.

Бигӯяшон ки ман аз пеши Рустам омадам
Ки сарфарозаму бо мушти муҳкам омадам.

Бигӯяшон ки ман устурадори торихам
Ки тика-тика кунад чубу сангро мехам.

Нишон бидеҳ ки Ватан зодгоҳи номус аст
Шиносномаи миллат, намоди қомус аст.

Бигӯ ки маслакам ишқ аст, хаста аз сангам
Агар ниёз шавад, бо ғурур мечангам!

Бигӯяшон ки шумо насли шуми хуффошед
Ба рӯи шуълаи рахшанда об мепошед!

Тавони андакат, аммо ба зӯри ман нарасад
Ғурури сохтаат бар ғурури ман нарасад.

Иҷозаат надихам по ба хонаам биниҳӣ
Иҷозаат надихам хоки ман ба бод диҳӣ.

Нишон бидеҳ ки худовандгори имонӣ
Нишон бидеҳ ки ниғаҳбони Тоҷикистонӣ!

Набиюллоҳ Суннатӣ

Н И Ё И Ш

(Дар ишқи Ворух)

Андар ин кӯҳ бaсе гулдараҳо меноланд.
Ҳам сару бeбасару носараҳо меноланд.

Андар ин шаҳр ҳама бохта дил бар мӯят,
Дили худ сӯйи фазо карда раҳо меноланд.

Баъди мурдан гулу дар зиндагиат хориҳо,
В-андар ин ҳол ба мо пайкараҳо меноланд.

Дар паси пилк ду чашмони қашанг оҳиста,
Ҳамчу маҳбус паси панчараҳо меноланд.

Дар ҳами зулфи ту чун рехт бaсе ашки ман,
Дар ҳами кӯҳ чунон шаршараҳо меноланд.

Ту маро бахш, аё марзи биҳишт, олиҳа!
Дар Карафшин ба ғамат посараҳо* меноланд.

Качи абрӯи ту буд, росттарин оина,
Зери борон ба ғамам манзараҳо меноланд.

Пеш аз он ки биравам, зери лаҳад дилафгор,
Дап ғами рӯзи дилам мақбараҳо меноланд.

* лаҳчаи зебои мардуми Ворух аст, ки участкаи
наздихавлиро посара мегӯянд.

Манзуриддини Саид

Сафо бахшад рухи хандони Ворух,
 Касе гардад агар меҳмони Ворух.
 Чавону мӯсафеду тифлу кампир,
 Кушодачехраанд ҳамсони Ворух.
 Шариф ҳастанду маъруф зодагонаш,
 Ба лаб н-орам сухан аз шони Ворух.
 Ба марзаш кас биёяд бо рухи во,
 Шавад болонишини хони Ворух.
 Машомеро кунад пайваста хушбӯ,
 Гулу себаргаву райҳони Ворух.
 Ду дарё гашта чорӣ аз дили кӯх,
 Шукуфо мекунад домони Ворух.
 Шабеҳи ҷаннатулмаъвост ин дех,
 Сазад ҷонро кунам қурбони Ворух.

Набиҷон Мустафозод

Биҳишти мову ман Ворух бошад,
Умеди қону тан Ворух бошад.
Тамоми тоҷики руйи заминро,
Чу як реша ба тан Ворух бошад.
Ба чашми чашмтангон хор агар ҳаст,
Ба чашми мо чаман Ворух бошад.
Ба ҳар як ҳарфи ӯ маънии ишқ аст,
Ба ҳар маъно Ватан Ворух бошад.
Ба ҳар як гӯшааш монед парчам,
Ки фаҳри марду зан Ворух бошад.
Ягон тоҷик дар он ҷо муҳмон нест,
Ба ҳар тоҷик Ватан Ворух бошад.
Набӣ, бишнав, Ғафури ворухӣ гуфт:
Ки девори Ватан Ворух бошад!

Бузургмеҳри Баҳодур

ИМОМИ КҶҲҲО

**(вокуниш ба воқеаҳои марзӣ байни Тоҷикистону
Қиғғизистон)**

Тоҷик, эй тоҷик, имоми кӯҳҳо,
Дар кафи дастат зимоми кӯҳҳо.

То ба кай сар судаю сар афканӣ?
Сарфарозӣ кун ба номи кӯҳҳо.

Дар дифои меҳанат истода бош,
Бо марому бо низоми кӯҳҳо.

Сарҳади мо кӯҳсори Ворух аст,
Зан дирафшатро ба боми кӯҳҳо.

Вақти номус аст, то ки афканӣ
Чохканҳоро ба доми кӯҳҳо.

Санг зан ту бар сари манкуртҳо,[□]
Дур андоз аз мақоми кӯҳҳо.

Рӯдхоеро басо сарчашмай,
Обрӯи ту ба чоми кӯҳҳо.

Кӯҳ аслан рамзу рози тоҷик аст,
Мо ҳама аслан давоми кӯҳҳо.

Бо хурӯш ояд сухан андар лабам,
Шеър бояд бо каломи кӯҳҳо.

Ман қиёматро бихоҳам, эй хамӯш,
Дар намоиш мон қиёми кӯҳҳо.

Хез аз чоят ба номи кӯҳҳо,
Тоҷик, эй тоҷик, имоми кӯҳҳо!

2019

АГАР ДУШМАН КУШАД БОНУИ ТОЧИК...

Фақат хуншор чашму рӯи тоҷик,[□]
Ҳама тири адоват сӯи тоҷик?
Чунон сарсудаду саркӯб ҳастем,
Сараш хам, дар замин зонуи тоҷик.
Фақат захри сабуриро чашидем,
Таҳаммул то ба кай доруи тоҷик?
Магар бас нест сарро хишт кардем?
На обе, хун гузашт аз чӯи тоҷик!
Кучо сарро занам аз хӯю аз хашм?
Дигар розӣ наям аз хӯи тоҷик!
Худоё, метавон сабри дигар кард,
Агар душман кушад бонуи тоҷик!?

2020

ПЎЗИШ

Тоҷики садпора дар ғафлат шуда,
Ғаркаи хунобаву ҳасрат шуда.
Гурзи Рустам занг баста як тараф,
Рӯҳи Рустам боз нороҳат шуда...

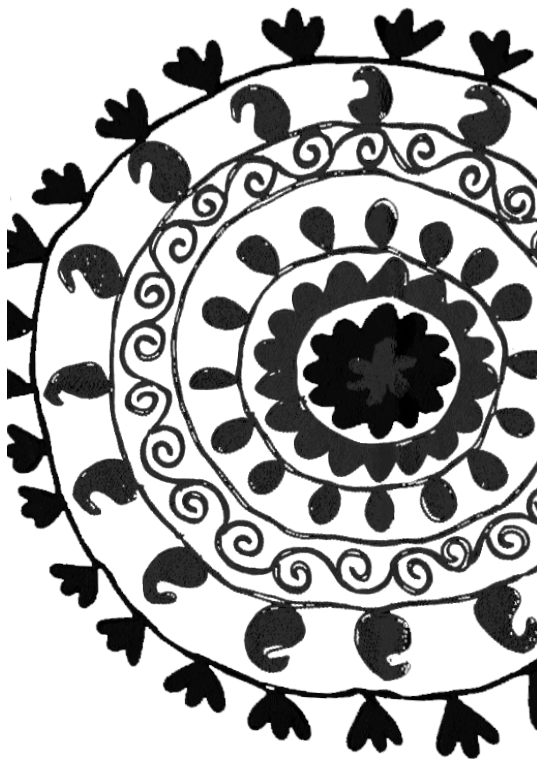
Саъдӣ Мирзо

ВОРУХУ САРСУПОРӢ...

Оё туро тавон шикаст?
Оё туро тавон бурид?
Оё туро тавон чудо намуд?
Оё ба қадри ин Ватан
Бе ту тавон расид?

Ҳамсони гӯшту нохунӣ
Барои ин Ватан,
Ҳамсони хунӣ дар бадан
Барои ин Ватан.
Ту қатра-қатра рух
Дар ҷони ҷони ман,
Ту қатра-қатра ҷон
Андар равони ман.

Оё туро тавон шикаст?
Оё туро тавон бурид?

Оё туро тавон чудо намуд?

Оё ба қадри ин Ватан

Бе ту тавон расид?

Рӯят, ки вост, ба он шудай Ворух,

Пешонаи ҷаҳон шудай Ворух,

Яъне ки ту Ватан шудай, Ворух,

Бо ман ту тан ба тан шудай, Ворух,

Як заррае зи хоки ту

Бар кас намедиҳам,

Гарде ман аз мағоки ту

Бар кас намедиҳам.

Хуббулватан, ҳадиси сарафрозии ман аст,

Хуббулватан, ҳадиси ватансозии ман аст.

Воруху ҷоннисории Испитамени гурд,

Воруху сарсупории Темурмалики ял,

Мероси Сому ҳам зи Наримону Золи Зар

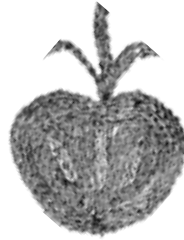
Ворухи сарсупурдаю авлоди тоҷвар,

Як заррае зи хоки ту

Бар кас намедиҳам,

Гарде ман аз мағоки ту

Бар кас намедиҳам.

Баҳром Мирсаид,

ОТАШИ ЗУРВАН ШУДӢ, ВОРУХ

«Ҳамдам»-и беватан шудӢ, Ворух!
 Булбуле бо заған шудӢ, Ворух!
 Аз адӯ дилбазан шудӢ, Ворух!
 Қиссаи Кӯҳкан шудӢ, Ворух!

Бок не, рӯҳи ту тавоно шуд,
 Қомати кӯҳи ту дуболо шуд,
 Дарду андӯҳи ту мудово шуд,
 Минбари анҷуман шудӢ, Ворух!

Бо Карафшини* худ равон бошӢ,
 Бо Душоҳа* ту паҳлавон бошӢ,
 Бо Сари Банд* ҷовидон бошӢ,
 Арбузи* пилтан шудӢ, Ворух!

Испитамону номи бобоят,
Моми Дуғдова номи момоят,
Номи Зардушт номи додоят,
Оташи Зурван шудӣ, Ворух!

Хизри рахро ба роҳи ту дидам,
Пайки шодӣ зи моҳ ту дидам,
Меҳру маҳ борҳоҳи ту дидам,
Ошиқи ёри ман шудӣ? Ворух!

Шеъри моро тарона месозӣ,
Навбанав ошиқона месозӣ,
Баҳри Ваҳдат баҳона месозӣ,
Ҷон ба ҷон, тан ба тан шудӣ, Ворух!

Қасри фарҳанги ту, муборак бод!
Шеъру оҳанги ту, муборак бод!
Парчами нанги ту, муборак бод!
Самбуле бар Ватан шудӣ, Ворух!

* номи рӯдхона ва кӯҳҳои Ворух

Бахтовари Усмон

Эй, ки мехоҳед зи Ворух лаҳзае дурам кунед,
Пеш оеду маро чун зинда дар гӯрам кунед!
Хок не, чон медиҳам дар рӯи хоки хештан.
Гар бидодам хоки меҳан, бо намак кӯрам кунед.

Ватанро дӯст медорам,
Ба хокаш сачда меорам.
Ватан ин Ворухи чон аст,
Ватан ин Тоҷикистон аст.
Равад гар хоки ин манзил,
Чаҳад аз синаи ман дил.
Равад аз тан ба гӯё чон,
Бимонад ҳоли ман ҳайрон.
Шавад захмӣ дилу армон,
Биборад хун аз чашмон.
Агар Ворух равад он рӯз,
Равад ҳамроҳи ӯ номус.
Касе пурсад; ватан дорӣ?
Бигӯям ҳамчу як орӣ,
Ғарибу беватан астам,
Чу мурғи бечаман астам!

ВОРУХ!

Дар даҳр баҳор аст, вале дар дили ман нест,
Дилхун шудаам, ранги чаман ранги чаман нест.
Имрӯз хатар бар сари Ворух, ки омад,
Наврӯз бубахш, фурсати дидори суман нест.
Гар рафта гирам мулки Хутан, қаср бисозам,
Лек мисли ҳамон кулбаи лойини Ватан нест.
Ворух Ватан аст, мисли Ватан нест азизе
Ҳамтои кафи хоки Ватан мулки Яман нест.
Ворух биҳишт аст, қасам мисли биҳишт аст,
Дар гирди ҷаҳон ин чаману дашту даман нест.
Мирам, кунед гӯру кафан ба хоки Ворух,
Ки бар тани ман хуш дигар гӯру кафан нест.

Сурайё Ҳасансултон

БАРОИ ВОРУХ

Замину осмони мост Ворух,
 Чу пайванде ба чони мост Ворух.
 Ба сони офтобе ҳаст маълум,
 Надорад ҳарф, аз они мост Ворух!

Имрӯз
 Ишқу садоқат ба Ватан
 Сари баланду рӯйи сурх
 Дар як вожа
 чо мешаванд:
 - ВОРУХ!

Бигўям шукри бепоён, Ватан амн аст,
 Дирафши сулҳ болафшон, Ватан амн аст.
 Наарзад ҳеч ганчу сарвати дунё,
 Ба хоби роҳати тифлон, Ватан амн аст.
 Адолат гар бигирад дасти озодӣ,
 Шиори насли озодон, Ватан амн аст.
 Муроди дил шавад ҳосил зи сарчамъӣ,
 Ки ободӣ набуд осон, Ватан амн аст.
 Ҳимоят мекунад оромии моро,
 Ба чонаш, афсари даврон, Ватан амн аст!

Чароғи нанги миллатро кунад равшан,
Ба хуни дил, зи сўзи қон, Ватан амн аст.
Ба мисли тоҷикистонӣ бигўяд кай?
Ба шодӣ, мардуми афғон Ватан амн аст!

Расул Додхоҳи Раҳимиён

ТАРОНАИ ВОРУХ

Аз минбари Кӯҳи Кеҳ сухан, гуфта манам,
Аз ҳусни замини ин чаман, гуфта манам.
Дар боғи баҳори Ворухи гул сари кӯҳ,
Иншои муҳаббати Ватангуфта манам.

Ворух ба сахар ғунчаи тарро монад,
Бо фазлу ҳунар, баҳти башарро монад,
Аз меҳнати софу азми нек, дар олам,
Боғу чаманистони зафарро монад.

Ворух, ки зи аҳди Фаррухӣ шод омад,
Аз маърифату хирад ба иршод омад.
Чун шаҳри Самарқанду Бухорои шариф,
Аз нуру сафои пурзиё ёд омад.

БАҲОРИ ҲАҚ

Ачаб обу замин дорӣ ту, Ворух,
Чи рӯйи дилнишин дорӣ ту, Ворух.
Биҳиште дар канори Тоҷикистон,
Фазои анбарин дорӣ ту Ворух.

Ликоят равнақи дигар гирифта,
Ривочи хуштаре дар бар гирифта.
Хушо аз ҳиммати мардони боор,
Саропоят баҳори тар гирифта.

Ба азнавсозӣ ранги тоза дорӣ,
Руҳи гул дар ҳавоят ғоза дорӣ.
Барои иззату икромии меҳмон*
Фараҳ дар сина беандоза дорӣ.

Баҳори мо баҳори беҳазон бод,
Баҳори ҷонфизову дилситон бод.
Баҳори озарин, озодаин,
Баҳори ҳақ ба ҳақдораш расон бод.

ҶОЙГОҲИ ИСФАРА

ВОРУХ кунун бузургтар аз як ҷамоат аст,
 Он меҳвари ҷамоату пайванди миллат аст.
 Ё ЧОРКЎҲ низ дигар чор кӯҳ нест,
 Он сангари баланди шукӯҳу шаҳомат аст.
 Имрӯз ҳеҷ хочаву ҳочиву ҳуччаташ,
 Бар хоки пойи ХОҶАИ АЪЛО намерасад,
 Ин ҷо барои хоки Ватан ҷон супурдаанд!!!
 Ин аст он ғурур, ки бар мо намерасад...
 Ин мардуми азиз ба хуни муқаддасаш,
 Аз гунаҳои хастаи мо доғи занг шуст.
 Ин мардуми азиз ба хуни муқаддасаш,
 Аз номи тирагаштаи мо доғи нанг шуст.
 Ин мардуми бузург ба ҷони азизи худ,
 Бар миллати бузург тавони дубора дод.
 Ин мардуми бузург ба ҷони азизи худ,
 Бар ваҳдати бузург такони дубора дод...
 Гар пештар барои ҳавою ғизои пок,
 Меомадам ба Исфара баҳри саёхаташ.
 Имрӯз он мадинаи Байту-л-муқаддас аст,
 Акнун равам барои тавофу зиёраташ.
 Маънии Исфارانг, ки боғи бихишт буд,
 Инак намоди ғайрату номусу нанг шуд.
 Дарёи Исфارانг “Ватан” гуфту чӯш зад,
 Ҳар мавҷ як камон шуду моҳӣ наҳанг шуд.
 Ворух дигар ҷамоату сарбанду об нест,
 Он имтиҳони давлату номуси миллат аст.
 Ҳам Чоркӯҳ низ дигар чор кӯҳ нест,
 Он ҳамрадифи кишвару девори ваҳдат аст.

Нусратулло Бобоев

ДИЛАМ ГУМ МЕЗАНАД

Оҳ, бар ҳар манзари Ворух дилам гум мезанад,
Аз сараш то охири Ворух дилам гум мезанад.
Оби дарёи Карафшин ширмастам кардааст,
Ман ба ҷому соғари Ворух дилам гум мезанад.
Меваи ҳар як дарахташ бахшад имони қавӣ,
Бар дарахти бовари Ворух дилам гум мезанад.
Дар ба дар бар туй мекардам хабар, чун гаштаам
Дарбадар, бар ҳар дари Ворух дилам гум мезанад.
Кӯҳҳояш чун бародар муттакову дастгир,
Ҳар нафас бар додари Ворух дилам гум мезанад.
Чашмаи покаш тавон бахшад чу шири модарон,
Ташнаам, бар модари Ворух дилам гум мезанад.
Як замон аз ишқи духтарҳо дилам мезад, кунун
Чун падар бар духтари Ворух дилам гум мезанад.

БА БАҲОНаИ ЗОДРӯЗИ Ғафур Ҷӯраев

Падари ман писари Ворух аст,
 Ҳафт пуштам шачари Ворух аст.
 Яъне ин хонаву дар бобоист,
 Чӣ саге пушти дари Ворух аст?
 Надихам зарраи хокаш ба касе,
 Чунки ин хок зари Ворух аст.
 Баҳри ӯ мирам, агар мемирам,
 Умри ман “садки сари”* Ворух аст.
 Модарон, хотиратон бошад чамъ,
 Синаи ман сипари Ворух аст.
 Гӯри ҳафтоду ду пуштам ин чост,
 Яъне ҳар кӯча зиёратгаҳи мост.
 Қатрае об ба душман надихам,
 Заррае хоки ту, Меҳан, надихам!
 Аз гиёҳат надихам доруй,
 Гарди роҳи ту ба раҳзан надихам!
 На гулобе диҳам аз обу гулат,
 Балки аз хори ту сӯзан надихам!
 Бигузаштам дигар аз сарҳади тарс,
 Гар тавонам нарасад, тан надихам!
 Говпо майл ба Ворух дорад,
 Говро роҳ ба гулшан надихам!
 Гӯри ҳафтоду ду пуштам ин чост,
 Ҳар қадам балки зиёратгаҳи мост.

 “Садкаи сар”-ро дар Ворух “садки сар” мегӯянд.

Шахрванди кишвари хомӯшиям,
 Нақшбанди пайкари хомӯшиям.
 Оташи фарёди дилро куштаанд,
 Сард чун хокистари хомӯшиям.
 Қотилавро ҳам маҷоли интиқом
 Нестам даъвогари хомӯшиям.
 Хоҳарамро тири қирғиз мекушад,
 Ман ҳамоно додари хомӯшиям.
 Пеши роҳи мардиямро бастаанд,
 Назди душман духтари хомӯшиям.
 Зӯри оҳам мерасад танҳо ба шеър,
 Оҳ, ман сардафтари хомӯшиям.

Дар дил аз тақдири Ворух сад алам бошад маро,
 Сар бибозам, лек нагзорам, ки ҳам бошад маро.
 Буд “Лочин”* аввалин парвозгоҳи шеъри ман,
 Мепарад то “Чӯбқаш”* ҳар дам нигоҳи шеъри ман.
 Аз кафи кӯҳи “Камар”* санге агар бечо шавад,
 Дар кафи ман санги пешониҳадаф пайдо шавад.
 Ворухо, ҳаргиз набахшам заррае аз хоки ту,
 Ман наметарсам аз ин ҳамсоияи нопоки ту!
 То ғурури тоҷикӣ дорам, зи ҳар садд вораҳам,
 Роҳбандиҳои қирғиз кай шавад садди раҳам?
 Қуллаи “Ғахвораи заррин”* зи дастам гар равад,
 Хоҳаҳои “Бедаи найяк”* хоҳаи гӯрам шавад! ---

* Дар ноҳунак номҳои мавзӯҳои кӯҳии Ворух оварда шудааст.

ДАРДИ ВОРУХ – ДАРДИ ТОЧИКИСТОН

Як кор бояд кард,
Як чора бояд чувт,
Як роҳ бояд ёфт...

То кай ба Ворух мекунад як тӯда қирғиз чабр?!
То чанд тоҷик мекунад бар чабри қирғиз сабр?!
Бар Ворухи худ ворухӣ то чанд меҳмонест?!
Дар Ворухи худ ворухӣ то чанд зиндонист?!
Аз дасти қирғиз модари тоҷик азодор аст,
Фарзанди ӯ аз тири қирғиз мурд,
Фарзанди ӯ дар хонаи худ кушта шуд, эй вой!
Дар хонааш аз теги ҳамсоя
Бар хоку хун оғушта шуд, эй вой!
Ворухӣ аз аввал буд муросоқор,
Ҳамсояпарвар буд,
Буд рӯйихотирдор.
Бо ҳар касе месохт,
Бо ҳар хасе месохт.
З-ин рӯй бар саҳронишинон манзилу чо дод,
Як хона гарчи дошт, нимашро ба онҳо дод.
Ноогаҳ аз он, ки
Дар паҳлӯи худ чой бар гургони саҳро дод.
Ин гургҳо кам-кам,
Аз банди пову дасти ворухӣ
Ҳай кандаву хӯрданд.
Оҳиста-оҳиста
Як ҳисса меҳӯрданду ҳам як ҳисса мебурданд,
То гургҳои кӯчаки онҳо

Одат ба хуни тоҷикон карданд...
Коре бибояд кард,
Роҳе бибояд ёфт,
Як чора бояд чувст...
Ворух агарчи пораҳоки Тоҷикистон аст,
Дардо, ки узви дардноки Тоҷикистон аст,
Имрӯз мебояд мудово кард,
Бо ин мараз ҳаргиз намешояд муросо кард.
Фардо, ки музмин шуд,
Кам-кам сироят мекунад бар чумлаи аъзо....
Аз инчунин дарде ниғаҳ дорӣ,
Худоё, Тоҷикистонро!
Аммо...вале...лекин...,
Бояд илоҷе кард,
Ҳатман давое ҳаст...

СУРУДИ ДАЪВАТ

Биё, эйҳамватан, сар аз гиребоне бибардорем,
Ба ҳам оему Ворухро ба дасти ғайр наспорем.
Ки Ворух марзи номуси тамоми Тоҷикистон аст,
Ки Ворух, эй бародар, нангу номи Тоҷикистон аст.
Биё, бар ҳифзи номуси Ватан бархез, эй тоҷик!
Ба ҳифзи модару фарзанду зан бархез, эй тоҷик!
Агар дар бистарӣ, бархез, агар пушти дарӣ, бархез,
Назебад бар ту рӯбоҳӣ, агар шери нарӣ, бархез!
Барои ҳар вачаб хоки диёри худ мубориз бош,
Ба ҳар як қатра оби чашмасори худ мубориз бош!
Биё, бар ҳифзи номуси Ватан бархез, эй тоҷик!
Ба ҳифзи модару фарзанду зан бархез, эй тоҷик!
Гузаштанҳо зи ҳад бигзашт, бас дигар гузашти мо!
Набояд дӯзахие по гузорад бар бихишти мо!
Намон, ки модари тоҷик азодори писар гардад,
Намон, ки тифлаки маъсуми тоҷик бепадар гардад!
Биё, бар ҳифзи номуси Ватан бархез, эй тоҷик!
Ба ҳифзи модару фарзанду зан бархез, эй тоҷик

ҲАМДАРД

Сӯху Ворух гар тани аз сар чудоро дида бошӣ,
Тифли аз модар чудоро дида бошӣ,
Дасти аз пайкар чудоро дида бошӣ,
Дарди моро баъд мефаҳмӣ.
Аз дилат гар то Самарқанд аст роҳе,
Дар дилат гар аз Бухоро ҳаст оҳе,
Кардаӣ бар Сӯх агар боре нигоҳе,
Дарди моро баъд мефаҳмӣ.
Дидаӣ гар дар харита ҷои моро,
Хондаӣ гар дафтари маъноӣ моро.
Чун бубинӣ бандҳои пой моро,
Дарди моро баъд мефаҳмӣ

Фаррух Юсуфов

БАЛОГАРДОНИ ВОРУХ

То Балогардон*и Ворух ҳаст
Нест Ворухро газанде ёр.
Гарчи дорад душмани бисёр
Эй Балогардон, бало гардон.
То мазори Хоҷағораш* ҳаст,
Чорчинорашро* чинораш ҳаст
Ворух аз сад бало бувад эмин
Ворух аз сад бало раҳад, омин.
Хоҷағоро, ту ҳам балогардон
Чорсангаш* ҳаст пуштибон,
Чор санге дар бағал гардон
Чор харсанги пур аз асрор
Пуртилисму ҷодую тӯмор
Чорсанго, ту ҳам балогардон.
Каъбаи Ворух ар Шибирғон* аст,
Як мазораш Мазори Пирон* аст
Ин назаркарда деҳи кӯҳиро
Фатҳи душман магар, ки осон аст?!
Ғайри имкон, ғайри имкон аст.
Эй мазори поки аҷдодон,
Хоҷа Шибирғону эй Пирон
Ворухамро Шумо ниғаҳ доред,
Аз хатар, аз бало ниғаҳ доред.
То далерони Ворухӣ ҳастанд,
Шермардони Ворухӣ ҳастанд

Ворухамро намерасад озор
 Як зиёни душмани таррор
 Эй балоғардони Ворухмарз,
 Ҷумла фарзандони Ворухмарз
 Ворухамро Шумо ниғаҳ доред,
 Аз хатар, аз бало ниғаҳ доред.

* Номи мазору мавзеъҳои табарруки Ворух.

Дигар бошад дигар дунёи Ворух,
 Шамолак мевазад дар сойи Ворух
 Тамоми лаззати дунё наарзад,
 Ба оби чашмаю дарёи Ворух.

* * *

Каравшин гӯядат з-оғози Ворух,
 Кишамбиш роздони рози Ворух
 Ду тори тори Ворух ин ду дарё,
 Ҳамоҳанганду ҳамовози Ворух.

* * *

Кишамбиш мезанад худро ба соҳил,
 Каравшин нола дорад, нолаи дил.
 Маҳу истораҳо шабҳо ту гӯй
 Ба шохи Беди Кач* як якҳомаил.

* Беди Кач - номи зебомавзеъ дар Ворух, ки дар домани
 кӯҳҳо ва байни дарёи Кишамбиш ва дарёчаи Чимирғон
 ҷойгир асту табиати афсонавӣ дорад.

ЗАХМИ БЕМУДОВО

Як Каравшин* нола дорам, лек хомӯшам,
 Як Кишамбиш* бори ғам дар синаву дӯшам.
 Гоҳ мисли лолаҳои Кех* механдам,
 Гоҳ мисли чашмаҳои Бел* мечӯшам.

Гоҳчӯям дар Шахи Испед* асли хеш,
 То ки ёбам ман нишони монда насли хеш,
 Ҳамчу борон резаму резам ба хоки Қоқ*,
 Ашки шодӣ резаму резам ба васли хеш.

Сӯхбат ороям гаҳе бо арчаҳои Лор*,
 Дард гӯям, дарди дил бо буттаҳои хор.
 Хун бирезад пеши Мӯяму
 мӯям ба зери Беди Найяк,
 Омадам, гӯям зи дурӣ пешат инак.

Ноламу гӯям ҳама ҳарфи дили худро,
 Дар навои Нови Афба*, дар таги Бедак*.
 Оҳ, Ворух, доғи ту дар ҷисму дар чон аст,
 Заҳми ту дар қалби ман заҳми шукуфон аст.
 Доғи ту доғи ҳама тоҷикзабонон аст,
 Доғи тоҷик асту доғи Тоҷикистон аст.

* Каравшину Кишамбиш – дарёҳои Ворух * дигар номи мавзёҳои Ворух.

Манзур Саидхӯчаев

Хуршед марав зи кӯйи Ворух,
Пурханда нигар ба рӯйи Ворух.
Эй лашкари ғам иродат ин аст,
Дигар ту нао ба сӯйи Ворух.
Чун оринажод чилҳазорем,
Мо зинда ба ному бӯйи Ворух.
Мо дар кафи дасти сабз рустем,
Нӯшида зи оби чӯйи Ворух.
Аз мақдами пешво аз ин пас,
То авҷ расад нумӯйи Ворух.
Эй бор Худо зи оби шодӣ,
Лабрез намо сабӯйи Ворух.
Бар ҳалли тамоми мушкилоташ,
Бинмо назари накӯи Ворух.

Комрони Аслон

ВОРУХИЯМ

Дар миёни чор дарёи ҳаводис

Гоҳ гоҳе ғарқ мегардам.

Бар наҷоти ман ба ҷуз ман ҳеч кас омода нест!

Ворухиям

Дар миёни чор девори алам биншастаам,

Ҷуз худам дигар касе ҳаргиз аламбардори ман нест!

Ворухиям

Лек ман ҳаргиз сари худро ба пой ҳеч кас нагзоштам.

Ман худамро хубтар аз ҳар кадомии шумо ҳифз хоҳам кард.

Назруллоҳ Азизиён

ВОРУХ ИВАЗӢ НЕСТ!

ВОРУХО, гунчондай дар худ чаҳони тоҷикон,
Суди ту суду зиёни ту зиёни тоҷикон.
Аз ватандориву давлатдориву худогаҳӣ
Мекунад устоди ҳастӣ имтиҳони тоҷикон.

Сукут оинадорӣ менамояд чавҳари моро,
Қафасбанди ҳиял карданд донишпарвари моро.
Ману ту бояд аз ҳамсоҷҳои худ сабақ гирем,
Ки азхуд мекунад шаҳру деху бому дари моро.
Ман аз он сабр безорам, ки аз тарс аст бунёдаш
В-аз он шукре, ки пӯшонанд ҳоли абтари моро.
Ватан яктост, боястӣ ҳамин якто парастидан
Муслмону калисопайраву бутпарвари моро..
Биё, бар гирия таърихи миллат нуқта бигзорем,
Худовандо, бихушкон чашмаи чашми тари моро.
Бирешимвор печидаст моро пиллаи тазвир,
Бидар ин парда, то бинӣ дурахши ахтари моро.

Ҷамолиддин Шоҳасанов

Шахи гарданшах асту халқ ганчи сармади Ворух,
Худуди нангу номуси ману мо сарҳади Ворух.
Бувад хамхуни мардум ҳарду дарёи равони ӯ,
Ки чорӣ мешавад аз меҳри дилҳо қад-қади Ворух.
Ба сарҳадношиносон гӯй, ҳадди хеш бишносанд,
Ки таърихи башар чӯяд рақам аз абҷади Ворух.
Ба ламси санги Асвад фарзи Хач сокит намегардад,
Бубояд бўса зад аввал ба санги асвади Ворух.
Ба пастӣ ҳар ки бинад сӯйи ӯ, сангаш ба сар ояд,
Баланд аст аз қади кӯтаҳнигоҳон маснади Ворух.
Нашояд бо дили қач аз раҳи Беди Качаш рафтан,
Балогардон занад онро, ки мегардад сад(д)и Ворух.
Ба некаш ҳар кӣ мебинад, нақӯиҳо насибаш бод,
Бадаш ояд паёпай, ҳар кӣ меҳоҳад бади Ворух.
Биё, аз вожаи Ворух мо исми Ватан созем,
Ки номи Тоҷикистон ҳақ шуда дар гунбади Ворух.

Муқаддимаи ношир 5

Сухани виростор 7

Нуралӣ Нурзод. 11

ҲАҚИҚАТИ БЕБАҲС: ВОРУХ МЕРОСЕ АЗ ОРИЁ ВА ПОРАЕ АЗ
ҚАЛАМРАВИ ТАЪРИХИИ ТОҶИКИСТОН АСТ.

Анзурати Маликзод. 19

ХАШМИ ТАЪРИХРО БАРНААНГЕЗЕД.
ТОҶИКОН САРЗАМИНИ ХУДРО ЧУН ЗИНДАГИЯШОН ГИРОМӢ
МЕДОРАНД (Дар дифоъ аз Ворухи далерон ва маҳкум намудани
ваҳшонияти қирғиз)

Шералӣ Ризоён. 25

МАСЪАЛАИ МАРЗ БА КУЧО МЕРАСАД?
Арзёбии мухтасари вазъ ва зикри нуктаҳои муҳим
Паёмҳои муҳими Содир Ҷабборов дар бораи масъалаи марзӣ
Бардоштҳо аз нишастии матбуотӣ

Азизов Сорбон. 37
НАВРЎЗИ ВОРУХ

Гулбаҳор Усмонова. 43
МО ВОРИСИ СОМОНИЁНЕМ

Меҳрангез Қодирова. 45

а) В О Р У Х

ОН ҲЕЧ ГОҲ АНКЛАВ НАБУД ВА ЯК ПОРАИ ТОҶИКИСТОН
БОҚӢ ҲОҲАД МОНД

б) ИТТИЛООТИ ЯКТАРАФА Ё ЧАРО БОЛОИ РАВҒАН ОБ
МЕРЕЗАНД?

с) ОҲТОБРО БО ДОМАН ПӢШОНДА НАМЕШАВАД!

д) НАЗАРЕ БА ФАЗОИ ИТТИЛООТӢ

е) ЧОҲ БО КОҲ РӢПӢШ НАМЕШАВАД!

Расул Раҳимиён. 51

Давлатзода Мавзуна Исмат. 53
ҲАМСОЯДОРӢ ОӢИНИ НЕК АСТ

Бахтовари Усмон. 55
АЗ ВОРУХНОМАҲО

Расул Додхоҳи Раҳимиён. 59

а) ТАЪРИХ ГУВОҲ АСТ

б) ТАЪРИХШИНОСӢ

Лутфилло Исмоилов. 67

БАЪЗЕ ТАВЗЕҲОТ ОИД БА ТАЪРИХИ МУНОҚИШАИ МАРЗӢ
ДАР ВОРУХ

Ҳусейн Зоҳидов. 73

а) ЯК ПОРАИ ИН МУЛКИ АЗИЗ, КАМ НАМЕКУНЕМ

Шахноз Комилзода. 77

а) ТРАГЕДИЯ НА ГРАНИЦЕ СВОИМИ ГЛАЗАМИ ПОСЕРЕДИНЕ
ВОЙНЫ НА ГРАНИЦЕ

Герои войны на границе
Женщины между перестрелками
Начало конфликта
Военный конфликт
Проблема жителей приграничных территорий
Проблема трансграничного мусора

ИСМОИЛОВ Л.Э. 87

К вопросу о месте захоронения Сайид Бурхан ад-дина Клыч.

**А. П. ФЕДЧЕНКО. ПУТЕШЕСТВИЕ В ТУРКЕСТАН. – М., 1950
ПУТЕШЕСТВИЕ В ИСФАРУ И ЛЕДНИКУ ЩУРОВСКОГО.
ВОРУХ (1871) 93**

Таджикистан
Село Ворух на карте Таджикской ССР и на современной карте
Таджикистана
Спор под красным флагом
Пули и камни вокруг Воруха
Кровь на земле Воруха

**А. П. ФЕДЧЕНКО. ПУТЕШЕСТВИЕ В ТУРКЕСТАН. – М., 1950
ПУТЕШЕСТВИЕ В ИСФАРУ И ЛЕДНИКУ ЩУРОВСКОГО.
СЕЛО ВОРУХ, 1871 ГОД 105**

Праздник Гул-и Лола в Ворухе (первая половина XX в).

Nurali Nurzod. 109

**UNDISPUTABLE TRUTH: VORUKH IS THE ARYAN HERITAGE
AND PART OF THE HISTORICAL TERRITORY OF TAJKISTAN**

АШЎОРИ ҲАМЗАМОНОН ДАР ВАСФИ ВОРУХ

- Озарахш 118
Абдучаббор Суруш 119
Гулноз 122
Исмоил Зарифӣ 123
Рустами Ачамӣ 124
Абдувакқос Юсуфӣ 125
Нуралӣ Нурзод 127
Сафаргул Ҳалимова 129
Фирдавси Аъзам 136
Набиюллоҳ Суннатӣ 138
Манзуриддини Саид 140
Набичон Мустафозод 141
Бузургмеҳри Баҳодур 142
Саъдӣ Мирзо 145
Баҳром Мирсаид 147
Бахтовари Усмон 149
Сурайё Ҳасансултон 151
Расул Додхои Раҳимиён 153
Нусратулло Бобоев 156
Фаррух Юсуфов 163
Манзур Саидхӯчаев 166
Комрони Аслон 167
Назруллоҳ Азизиён 168
Ҷамолиддин Шоҳасанов 169

Varukh divare Vatan Varukh Fortress of Homeland

(Collection of articles and poetry on Varukh)

Red Intellect is hereby identified as an copyright holder of this work in accordance with Section 77 of the Copyright, Design, and Patents Act 1988

Editor: Shahzoda Nazarova, Anzurat Malikzad

Cover: designed by Iman Naeini

ISBN: 978-94-92675-14-9

175 pages

All rights reserved to the publisher.

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the publisher.

This book is sold subject to the condition that it shall not, by way or trade or otherwise, be lent, resold, hired out or otherwise circulated without the publisher's prior consent in any form of binding or cover other than that in which it is published and without a similar condition including his condition being imposed on the subsequent purchaser.

Red Intellect
The Netherlands

2022

RWDintellect

Varukh

Fortress of Homeland

The collection of articles and poems on Varukh